

Universitätsbibliothek Wuppertal

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvae Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1615

De ira ad novatum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-466](#)

L. ANNÆI SENECAE
DE IRA AD NOVATVM
LIBER PRIMVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

BIBRI De Irâ scripti inter Philosophie primos videntur, certè inter eos quos habemus. Suspicamur ex verbis Senecæ, lib. III. cap. XVIII. Modò C. Cæsar Sex. Papinium, cui pater erat consularis, Belienum Bassum Quæstorem suum, flagellis cecidit. Ait, modò: iammunc recenti facio. Imdò ipso Caligula viuo, è Cap. sequenti: Quod tanto opere admiraris, isti belluae cottidianum est: ad hoc viuit, ad hoc vigilat, ad hoc lucubrat. Sanè hæc omnia de homine qui est, non qui fuit. Scripsit tunc igitur: sed non edidit (melior illi mens) et si statim, opinor, ab eius morte.

CArgumentum est, quod titulus præfert, De Irâ noscendâ, & deinde fugiendâ. Primus liber habet itaque descriptionem eius, & fœdum habitum iratorum ac faciem. tum definitiones; tam quæstiones, An in solum hominem cadat? asserit. An secundum naturam sit? negat, cum Stoicis. An utilis sit, præsertim temperata? id quoque negat, & contra Peripateticos varie disputat. non acui animum ab eâ aut robur: ne malis quidem irascendum esse, nec in cæde patris, raptus matris: tuendum tamen, & vindicandum. Denique non magni, sed imbecillis animi hanc notam esse. Libri in partibus pulchri & eminentes sunt, in toto parùm distincti, & repetitionibus aut digestione confusi.

CAPVT PRIMVM.

DXEGISTI à me, Nouate, ut scriberem quemadmodum posset ira leniri: nec immerito mihi videris hunc præcipue affectum pertinuisse, maximè ex omnibus tætrum ac rabidum. Ceteris enim aliquid quieti placidiq[ue] inest; hic totus concitatus, & in impetu doloris est: armorum, sanguinis, suppliciorum, minimè humanâ feruens cupiditate: dum alteri noceat, sui negligens; in ipsa irruens tela, & vltionis secum multa tracturæ audius. Quidam itaque è sapientibus viris iram dixerunt breuem insaniam. æquè enim impotens sui est, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax & intenta, rationi consilijsque præclusa, vanis agitata caussis, ad dispectum æqui verique inhabilis, ruinis sumillima, quæ super id quod oppræsere, franguntur. Ut autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum habi-

COMENTARIUS.

A.P.I. i. NOVATE.] Frater eius fuit, qui postea Junius Gallio per ad- optionem. Et hoc quoque argumentum aliquod maturæ scriptio[nis].
2. FERVENTS.] Scripti, furens.
3. MVLTA TRACT.] Mureti hoc est, nec spernam, nisi libri voce insertâ scribant: multam rem tractare, ex quo velim: secum yltima rerum tracturæ.

ipsam mortem, suam vel alienam.
4. BREVEM INSAN.] Definit ita Themistius, ὁργὴν μανίαν ὀλιμοχρόνιον. Cato Priscus eâ mente, Iratum ab insano non, nisi tempore, distare. Philemon poëta:
Μανίας θά πάτερ, ὅπόταν ὁργήσωθε:
Insania omnes nos habet, cum irascimur.
Quid alius Græcus? της ὀξειδυμέτος ἀνθος, μανίαν εἶναι: Iræ florem, insaniam esse.

² habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, triflitis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra & vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsoſ torquentium sonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & comploſæ ſæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque minas agens, foeda viſu & horrenda facies deprauantium ſe, atque intumescentium. Nefrias, utrum magis detestabile vitium sit, an deforme. Cetera licet abscondere, & in abdito alere: ira profert, & in faciem exit: quantoque maior est, hoc effervescit manifestius. Non vides, ut omnium animalium, ſimul ad nocendum insurrexerunt, procurant notæ, ac tota corpora ſolitum quietumque egrediantur habitum, & feritatem ſuam exasperent? Spumant apris ora, dentes acuuntur attritu: taurorum cornua iactantur in vacuum, & harena pulſu pedum ſpargitur: leones fremunt, inflantur iratis colla ſerpentibus, rabidarum canum triftis aspectus eſt. Nullum eſt animal tam horrendum, tamque pernicioſum natura, ut non appareat in illo, ubi ira inuafit, noua feritatis accessio. Nec ignoro, ceteros quoque affectus vix occultari, libidinem, metumque, & audaciam dare ſui signa, & poſſe prænoci. neque enim illa veheſtentior intra cogitatio eſt, quæ nihil moueat in vultu. Quid ergo intereſt? quod alij

CAP. affectus apparet, hic eminet. Iam veroſi effectus eius daminaque intueri velis, nulla pefis humano generi pluris ſtetit. Videbis caedes ac venena, & reorum mutuas fordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium, & principum ſub ciuili haſta capita venalia, & ſubiectas tectis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, ſed ingentia ſpatia regionum hostili flammæ reluentia. Aspice nobilissimarum ciuitatum fundamenta vix notabilia: has ira deiecit. aspice ſolitudines per multa millia ſine habitatione defertas: has ira exhausit. aspice tot memoriae proditos duces, mali exempla fati. alium ira in cubili ſuo confodit; alium inter ſacra mensa ira percuffit; alium inter leges celebrisque ſpectaculum fori lancinavit; alium filij patricidio dare ſanguinem iuſſit; alium ſeruili manu regalem aperire iugulum; alium in cruces membra diuidere. Et adhuc ſingulorum ſupplicia narro. quin ſi tibi libuerit, relictis in quos ira viriſim exarſit, aspicere casas gladio conciones, & plebem immiffo milite contrucidatam, & in perniciem promiscuam totos populos capitum paſſos, tanquam aut curam noſram deferentibus,

5. HABITVM.] Hic deſcribit, iteratque lib. II. cap. XXXV. lib. III. cap. III. & IIII. ubique diffusè, & cur toties?

6. MICANT.] Ne muta. Lucretius, de irato:— & ex oculis micat acribus ardor. Homerus, de Agamemnone: — οὐε δὲ οἱ πυρὶ λαμπτεούτι εἴντω: — rutilem referebant lumenia flammam. Caufa huius ardoris in Aristot. Probl. Sectione XXXI.

7. ARTICULORVM.] Petronius: Manibus inter ſe, vsque ad articulorum ſtrepitum, contritis. Ad de infrā lib. III. cap. IIII.

8. MAGNASQUE MINAS.] Libri veteres: magnasque iræ minas. An, magnasq; intræ minas?

CAP. II. 9. MVTVAS SORDES.] Qui accusant iniucem, & accusantur.

10. CIVILI HAſTA.] Sulla, & Triumvirorum.

11. INTER LEGES.] Nescio an ad Aſſeſionem Praetorem ad ſpectum, quem ius non pro ipſis dicentem, faneratores in foro occiderunt. Appianus I. Civil.

12. DIVIDERE.] Alij diffindere: meus, diſtendere. Placeat, ſed ita ut in cruce tum legam.

13. CÆSAS GLAD.] Ad Sullanam ſenitiam, qui legiones inermes ita iecidit: vel ad tribunios furores.

14. TOTOS POPVLOS.] Ut Sulla Prenestinos, Spoletinos, Interamnates, & municipia plura damnavit.

15. TAMQVM AVT.] Non haerent prioribus, & lacuna eſt ingens. Fuere hic definitiones Iræ, quas ita explicat, ut que opponi ſolerent, adducat. Nam eò hec & ſequentia ſpectant. Reſarcire in parte fas ē Laetantij de Irâ Dei: Definitiones, inquit, Iræ Seneca enumeravit in libris, quos De Irâ componuit. Ira eſt, inquit, cupiditas vlcifendæ iniuriæ. Alij, Dvt Posidonius, cupiditas puniendi eius, à quo te iniquè putet laſum. Quidam ita definierunt, Ira eſt incitatio animi ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere voluit. Iſta ipsa hic fuere, ſed & plura.

16. DESERENTIBVS.] Scripti voce immisā, dijs deferentibus. & recte, ſi de Prudentiā hic dictum. Quod tamen non opinor, & magis reſponſum obiectunculis, quæ aduersus illam partem erant, de iniuriā, aut leſione. Nam, aiebant, ſi ab iniuriā ira: quid ita histrioni aut ludio irascimur neglegentius agenti? cur gladiatori, tardè pereunti aut perdent? Aiebat, ſpeciem hic iniuria eſſe: quia tales aut curam noſram & intentionem deferunt, vel contemnunt auto-

A tibus, aut auctoritatem contemnentibus. Quid¹⁷ gladiatoriibus, quare populus irascitur, & tam iniquè, vt iniuriam putet, quòd non libenter¹⁸ pereunt? contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Quidquid est, certè non est ira, sed quasi ira: sicut puerorum, qui si ceciderunt, terram verberari volunt, & sàpè ne sciunt quidem, cui irascantur, sed tantùm irascuntur sine causâ & sine iniuriâ, non tamen sine aliquâ iniuriæ specie, nec sine aliquâ pœnæ cupiditate. Deluduntur itaq; imitatione plagarum, & simulatis deprecantium lacrymis placantur, & falsâ vltione falsus dolor tollitur. Irascimur, inquit, sàpè non illis qui læserunt, sed his qui¹⁹ læsuri sunt: 111.
vt scias iram non tantùm ex iniuriâ nasci. Verum est, irasci nos læsuris: sed ipsâ cogitatione nos ledunt, & iniuriam qui facturus est, iam facit. Ut scias, inquit, non esse iram²⁰ pœnæ cupiditatem, infirmissimi sàpè²¹ potentissimis irascuntur: nec pœnam cōcupiscunt, quam non sperant. Primùm²² diximus, iram cupiditatem esse pœnæ exigendæ, non facultatem: concupiscunt autem homines, & quæ non possunt. Deinde nemo tam humilis est, qui pœnam vel summi hominis sperare non possit. ad nocendum potentes sumus.²³ Aristotelis²⁴ finitio non multum à nostrâ abest. ait enim, Iram esse cupiditatem doloris²⁵ reponendi. Quid inter nostram & hanc finitionem intersit, exsequi longum est. contra vtramque dicitur, feras irasci, nec iniuriâ irritatas, nec pœnæ dolorisve alieni causâ. Nam etiamsi hoc efficiunt, non hoc²⁶ petunt. Sed dicendum est, feras²⁷ irâ carere, & omnia præter hominem. Nam cum sit inimica rationi, nusquam tamen nascitur, nisi ubi rationi locus est. Impetus habent feræ, rabie, feritatem, incursum: iram quidem non magis, quam luxuriam. Et in quasdam voluptates intemperantiores homine sunt. Non est quod credas illi qui dicit,

*N*on aper irasci meminit, non fidere cursu

*C*erua, nec armentis incurrere fortibus vrsi.

Irasci dicit, incitari, impingi. Irasci quidem non magis sciunt, quam ignoscere. Muta animalia humanis affectibus carent: habent autem similes illis quosdam impulsus. Alioqui si amor in illis esset, & odium esset; si amicitia, & simultas; si dissensio, & concordia; quorum aliqua in illis quoque exstant vestigia: ceterum, humanorum pectorum propria bona malaque sunt. Nulli nisi homini concessa prudentia est, diligentia, cogitatio: nec tantùm virtutibus humanis animalia, sed etiam vitijs prohibita sunt. Tota illoru ut extrâ, ita intrâ, forma humanæ dissimilis est.²⁸ Regium illud & principale parum subtile, parum exactum: vt vox est quidem, sed non explanabilis, perturbata, & inefficax: vt lingua, sed deuincta, nec in motu varios soluta. Capit ergo²⁹ visus speciesque terum, quibus ad impetus euocetur, sed turbidas, & confusas. Ex eo pro cursus illarum

tumul-

auctoritatem. Sed quod ad ipsas finitiones, sunt Stoicæ & in Zenone Diogenes totidem ferè verbis: Οργὴ ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ δοκοῦντος ἢδι μηνέας οὐ προσποντῶς: Cicero verit 111. Tuscul. Ira est libido puniendi eius, qui læsisse videatur iniuriâ.

D 17. GLADIATORIBVS.] Super hoc affectu Senecam vide epist. vii. item de Tranquil. cap. xi. nostra Saturnalia, lib. 11. cap. xxii.

18. PEREVNT.] Meus, perimunt. & rectum vtrumuis. Laetantius: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duabus alter occisus est.

CAP. III. 19. LÆSVRI SVNT.] Contra illam Posidoni definitionis partem, à quo te putas læsum.

20. PŒNÆ CUPID.] Contra eamdem, primis verbis.

21. POTENTISSIMIS.] Negat Aristoteles, aut temperat, 1. Rhetor. ad Theod. cap. xi. Vide.

22. DIXIMVS.] Nempe inys, quæ è Laetantio repónimus.

23. ARISTOELIS.] Hec ipsa transcripta idem ille Laetantius, libro dicto.

^{24. FINITIO.]} Quam habes 1. De animâ, cap. 1. Physicus, inquit, Iram definiet, ὅρεξιν ἀντιλυπήσεως: cupidinem doloris reponendi. Sed hoc ibi obiter, & in alieno argumento; ex professo 1. Rhet. ad Theod. cap. 11. Εἰς ωδὴν ὁργὴν, ὅρεξις μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης, διὰ φαινομένην ὀλιγωρίαν τῶν εἰς αὐτὸν, εἰ εἰς αὐτὴν τινὰ προσποντῶν: Esto Ira cupiditas cum dolore apparentis vltionis, propter apparentem in se vel in suos contemptum.

^{25. REPONENDI.]} In Laetantio legitur, reponendi.

26. PETVNT.] Finis earum non est, ut ego dolam puniarve.

^{27. IRA CARERE.]} Stoici affectus amouent à feris, & relinquunt quasi affectus. οὐδος enim, esse auersionem à ratione: ubi ergo non ea, propriè nec illud. Quin tamen impetus habeant affectuum similes, non negant. Vide Manuduct. III. Diff. VII.

28. REGIVM.] τὸ γεμονικὸν, ut Graci dicunt.

29. VISVS SPEC.] φαντασίας.

tumultusq; vehementes sunt: metus autem, solicitudinesque, & tristitia, & ira non sunt, sed his quædam similia. Ideò citò cadunt, mutantur in contrarium, & cùm acerimè sacerunt, expaueruntque, pascuntur: & ex fremitu decursuque vesano statim quies so-
1111. porqué sequitur. Quid esset ira, satis explicatum est: quo distet ³⁰ ab iracundia, appareat: quo ebrius ab ebrioso, & timens à timido. Iratus potest non esse iracundus: iracundus potest aliquando iratus non esse. Cetera, quæ pluribus ³¹ apud Græcos nominibus in species iram distinguunt, quia apud nos vocabula sua non habent, præteribo: etiam si ³² amarum nos, acerbumque dicimus, nec minus ³³ stomachosum, rabisum, clamosum, ³⁴ difficilem, asperum: quæ omnia irarum differentiæ sunt. Inter hos morosum ponas licet, ³⁵ delicatum iracundiae genus. Quædam enim sunt iræ, quæ ³⁶ intra clamorem ³⁷ considerant; quædam non minis pertinaces, quæm frequentes; quædam ³⁸ saeuæ manu, verbis parciores; quædam in verborum maledictoruinque amaritudinem effusæ; quædam ultra querelas & ³⁹ auersationes non excunt; quædam ⁴⁰ altæ

gra- B

C A P. III. 30. AB IRACUNDIA.] Suetonius Claudij cap. XXXVIII. Iræ atque Iracundiæ conscius sibi, utramque excusauit edicto, distinxitque: pollicitus, alteram quidem (*Iram*) breuem & innoxiam; alteram (*Iracundiam*) non iniustum fore. Paulò aliter quam Seneca & alijs, Iracundiam longam iram facit, & quasi Odium. Nam ita hac duo Valerius discriminat, lib. ix. Ira quoque & odium in peccoribus humanis magnos fluctus excitant: proculsu celerior illa, nocendi cupidine hoc pertinacius. Et ira inueterata, est Odium. Omnino tamen propriè, Iracundia est ὄργιλοτης, id est, propensiæ & habitus quidam ad iram: ut huc Seneca, & Cicero IV. *Tusculanæ*: In alijs Iracundia dicitur, quæ ab Irâ differt, ut Anxietas ab Angore. Neque enim omnes sunt anxiæ, qui anguntur aliquando: neque anxiæ semper anguntur. ut inter Ebrietatem & Ebriositatem interest, aliudque est esse Amatoriem, aliud Amantem. Hæc ille, at ego opportune è Stoicis ipsis species & discrimina dixerim huius affectus. Distinguunt igitur ὄργην, μῆσος, μῆνιν, φιλονεικίαν, Θυμόν. Ὅργη sine Ira, iam suprà definita est: at μῆσος sine Odium est ijs, επιθυμία τὸς τοῦ κακῶς τὰς τηλίκους καὶ παρατάσεως: cupiditas quædam ut male sit alteri, cum progressu aliquo & incremento. μῆνις sine Iracundia (exemplo Claudij: nam Latinum nomen non suppetit aliud) ὄργη πεισαλαιωμένη, επίκοτος, επιτηρητὴ δὲ: est ira inueterata & plena odij, obseruans vltionis tempus. Iam φιλονεικία sine Contentio, επιθυμία τὸς περὶ αἰρέσεως: cupiditas quædam circa opiniones tuendas. Denique Θυμός, Excandescencia, ἐν ὄργῃ ἀρχομένη: est ira incipiens & nascens. Sed ad Senecam iterum: et si hac toti rei explicande.

31. APUD GRÆCOS.] In Aristotele IIII. Ethic. Nicom. cap. v. quædam existant.

32. AMARVM.] Quem Graci πικρόν. Describunt ab Aristotele: Oi δὲ τιμοὶ δυσδιάλυτοι, καὶ τωλὺν χρόνον ὄργιζονται, πατέχοσι γὰρ τὸν θυμόν. παῦλα δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιῶσιν: Amari vel acerbi dicuntur, quorum ira solui difficilis, & diu irascuntur, atque eam continent. Fit autem pauca, cùm reposuerint, fuerintque vlti.

33. STOMACHOSVM.] Cadit in genus, quos Αὐρόχολες idem ille Philosophus dicit, & describit: γένεσι δὲ εἰσὶν οἱ ἀρρόχολοι δξεῖς, καὶ ωρὸς πᾶν ὄργιλοι, καὶ ἐπὶ παντὶ, δθεν καὶ τένομα: In excessu sunt ad

iram mobiles, qui Acrocholi dicuntur, in omnia, in omnibus. vnde & ab extremitate ijs nomen.

34. DIFFICILEM.] Ipso Græco verbo, χαλεπὸν Aristoteles. Describit: Χαλεπὸς δὲ λέγομεν τὰς ἔφοις τε μὴ δεῖ χαλεπάνοντας, καὶ μᾶλλον ἡ δεῖ, καὶ τὸ λείω χρόνον, καὶ μὴ διαλαττομένους ἄνευ τιμορίας ἢ καὶ κολάσεως: Difficiles dicimus, qui nec ob quæ oportet, & plus quam oportet, & diutius exasperantur: neque mitigantur sine vltione aut poenâ.

35. DELICATVM.] Nam morosi sunt, qui exactè nimis omnia fieri, dici, exposcent: quibusq; agrè est placere & satisfacere. Propriè δυσδεσμοι.

36. INTRA CLAM.] Non ultra excunt. statim incalescent, statim refrigerantur & desinunt. Οργίλες Aristoteles appellat. Horatius talem se fateatur, C Iraisci facilem, tamen ut placabilis esset.

37. CONSIDANT.] Alias, concidant: pariter bene.

38. SÆVÆ MANV.] Ad rem citius, quam ad verba veniunt. Nec mutemus: et si meus tamen, quædam sine motu. Quod esset, placide & tacita quædam iræ, intra animi penetralia clausæ.

39. AVERSATIONES.] Scripti, aduersationes: bono etiam sensu. Liigant, & aliquid aduersantur: tum placantur.

40. ALTÆ GRAVESQUE.] Illæ vero pessimæ. Lentè concipiunt ignem, lentè seruant: & idem ille sub cinere tectus fallit, nec comparet nisi cùm adurit. Viris naturisq; granibus sæpe talis affectus. quem Linnaeus in Romanis expressit, lib. XXI. Quod lenius agunt, segnius incipiunt, ed cùm cœperint, vereor ut persequentiū sanguin. Arrianus de ijsdem: Μεγαλόθυμοι ωρδως εἰσὶ τινες, πόσυχη καὶ οἷον ἀοργήτως, ωράτοντες, δσαὶ καὶ οἱ σφόδρα ταῦ Θυμοὶ φερόμενοι. Φυλακτέον δν ιψή το τετταύ αἰλέπημα, ως πολὺ χεῖρον δν τε διατεινόμενον ὄργιζεις. Ετοι μὲν γδρ, ταχὺ κόρον τῆς τιμορίας λαμβάνουσιν δὲ, εἰς μακρὸν παρατείνουσιν, ως οἱ λεπτῶς ωράτοντες: Sunt quidam leniter magnanimi, placidè & tanquam sine irâ omnia facientes, quæ etiam maximè excandescentes solent. Obseruanda igitur & cauenda hæc istorum remissio. ut quæ multò deterior sit, quæ ira magno nisu intensa. Ista enim statim vltione aliquā satiantur; at illa in longum extendit, non aliter quam ij qui lentâ febriculâ vexantur.

41. ET

A grauesque sunt, ⁴¹ & intorsus versæ. Mille aliæ species sunt mali multiplicis. *

⁴² Quid esset ira, quæ situm est: an in yllum aliud animal, quam in hominem caderet: quo ab iracundiâ distaret, & quæ eius species sint: nunc quæramus, an ira ⁴³ secundum naturam sit, & an vtilis, atque ex aliquâ parte retinenda. An secundum naturam sit, manifestum erit, si hominem inspicerimus: quo quid est mitius, dum in recto animi habitu est? quid autem irâ crudelius est? Homine quid aliorum amantius? quid irâ infestius? Homo in adiutorium mutuum generatus est: ira in exitium. Hic congregari vult, illa discedere: hic prodeesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam carissimos petere: hic aliorum comodis vel ⁴⁴ impendere se paratus est: ira in periculum, dummodo ducat, descendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quam qui ⁴⁵ optimo eius operi & commendatissimo, hoc ferum ac perniciosum vitium assignat? Ira, vt diximus, auida poenæ est: cuius cupidinem inesse pacatissimo hominis pectori, minimè secundum eius naturam est. Beneficijs enim humana vita consistit, & concordia: nec

B terrore, sed mutuo amore, in foedus auxiliūque commune constringitur. Quid ergo? non aliquando castigatio necessaria est? Quid ni? sed hæc ⁴⁶ sincera, cum ratione, non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Quemadmodum quædam hastilia detorta, vt corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non vt frangamus, sed vt explicemus, elidimus: sic ingenia vitio prava, dolore corporis animique corrigimus. Nempe medicus primò in leuibus vitijs tentat non multum ex quotidianâ consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valitudinem tantum mutatâ vitæ dispositione firmare: ⁴⁷ proximum est, vt modus proficit, subducit aliqua, & circumcidit. Si ne adhuc quidein respondeat; interdicit cibis, & abstinentiâ corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit venam, membrisque, si adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec vlla dura videtur curatio, cuius salutaris effectus est. Ita legum præsidem, ciuitatisque rectorem decet, quamdiu potest, verbis, & his mollioribus, ingenia curare, vt facienda suadeat, cupiditatemque hominum

C nesti & æqui conciliat animis, faciatque vtiorum odium, pretium virtutum: transeat deinde ad tristiorum orationem, quâ moneat adhuc & expobret: nouissimè ad poenas, & has adhuc leues & reuocabiles decurrat: ultima supplicia sceleribus ultimis ponat, vt nemo pereat, nisi quem perire etiam ⁴⁸ pereuntis intersit. Hoc uno medentibus erit dissimilis, quod illi quibus vitam non potuerunt largiri, ⁴⁹ facilem exitum præstant: hic, damnatum cum dedecore & ⁵⁰ traductione, vitâ exigit, non, quia delectetur ullius poenâ (procul est enim à sapiente tam inhumana feritas) sed vt documentum omnium

sint;

41. ET INTRORSVS.] Qui, vt Tacitus ait de Domitiano, secreto suo satiati, reponunt odia. quorum ira quod obscurior, eò irrevocabilior. Talis illa Vl̄sis in Melanthium, apud Homerum, Odyss. γ.

A'λλ' ἀνέων πίνσειάρην, παντὸς βυσσοδομεύων:

Sed tacitus mouit caput, & mala mente parabat.

D Talis Tiberij, de quo Tacitus IIII. Annal. In animo reuoluente iras, etiam si impetus offenditioñis elonguerat, valebat memoria.

CAP. V. 42. QVID ESSET.] Ego miror hanc preproperam ἀναφολαιώσιν & dictorum repetitioñem: sanè præter rem, & Senecæ morem. Paucis lineis hac dicta, aut per stricta potius: quid recolligis, quasi ex materia largâ & latè sparsâ? Falli possum, sed incidit, mutilata hac esse, & in partibus parum plena.

43. SECUNDVM NAT.] Quæ Aristotelis est clara sententia, lib. VII. Ethic. Nicom. cap. VI. Afferit ibi, Incontinentiam iræ minus fædam malamque esse, quam aliarum cupiditatum. & argumentum, ut firmum, capit, quod Ira inter ὀρεξεις φυσικæ, appetitiones naturales sit, & magis talis, quam ceteræ:

eoque venia magis digna. Hunc igitur, & affectas, nunc refutat.

44. IMPENDERE.] Totum se dare, atque adeò perdere.

45. OPTIMO.] Homini.

46. SINCERA.] Cui cupiditas non immixta.

47. PROXIMVM EST.] Verba subobscura, & quæ quibusdam visa (quinq[ue] dico proxima) superfluere. At examinanti mihi, aliter. Dicit, primum opus medici esse ordinem cibi, potus, exercitij leviter disponere, & ad horas suas aptare; si nec id proficit, in modo mutare, id est, qualitate & genere istorum. tales cibos, tales potus præscribere. Tertium, subducere & minuere in cibis: quartum etiam ieiunium indicere, & eo corpus deplore. Quintum denique, sectio. Hæc ipsa mox ita ordine accommodat, in alterâ similitudinis & sequenti parte.

48. PEREVNTIS.] Ne in nequitia diutiis hæreat, & quo uno modo potest, desinat malus esse.

CAP. VI. 49. FACILEM EXITVM.] Vno verbo, ēvθανασίay.

50. TRADUCTIONE.] Publicâ ostensione: ad exemplum scilicet, quod supplicia spectant. Per

A 3 theatre,

Sint; & qui viui noluerunt prodesse, morte certè eorum respublica vtatur. Non est ergo A natura hominis pœnae appetens: & ideo nec ira quidem secundum naturam hominis, quia pœnae appetens est. Et ⁵¹ Platonis argumentum adferam: quid enim prohibet alienis vti, ex parte quâ ⁵² nostra sunt? Vir bonus, inquit, non lædit. pœna lædit. bono ergo pœna non conuenit: ob hoc nec ira: quia pœna iræ conuenit. Si vir bonus pœnâ non gaudet, non gaudiebit nec eo quidem affectu, cui pœna voluptati est: ergo non est naturalis ira. Numquid, quamvis non sit naturalis ira, assumenda est, quia ⁵³ utilissæ pè fuit? Extollit animos, & incitat: nec quicquam sine illâ magnificum in bello fortitudo gerit, nisi ⁵⁴ hinc flamma subdita est, & hic stimulus peragitauit, misitque in pericula audaces. Optimum itaque quidam putant, ⁵⁵ temperare iram, non tollere: cœque detracto quod exundat, ad salutarem modum cogere: id verò retinere, sine quo languebit actio, & vis, ac vigor animi resoluetur. Primum, facilius est excludere perniciosa, quâm regere: & non admittere, quâm admissa moderari. nam cùm se in possessione posuerunt, potentiora rectore sunt, nec recidi se minuive patientur. Deinde, ratio ipsa, cui fræni B traduntur, tamdiu potens est, quamdiu diducta est ab affectibus: si miscuit se illis, & inquinavit, non potest continere, quos submouere potuisset. Commota enim semel & concussa mens, ei seruit, à quo impellitur. Quarumdam rerum initia in nostrâ potestate sunt: vltiora nos suâ vi rapiunt, nec regressum relinquunt. Ut ⁵⁶ in præceps datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec resistere morarive deiecta potuerunt, sed consilium omne & pænitentiam irreuocabilis præcipitatio abscidit, & non licet eò non peruenire, quò non ire licuisset: ita animus, si in iram, amore, aliosque se proiecit affectus, non permittitur reprimere impetum. rapiat illum oportet, & ad imum agat suum pondus, & vitiorum natura proclivis. Optimum est, primum irritamentum iræ protinus spernere, ipsisque repugnare ⁵⁷ seminibus, & dare operam ne incidamus in iram. nam si cœperit ferre transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil ratio-

theatra, per foras traduci solent, & dico infra de Benef.

51. PLATONIS.] Vbi hoc, nescio.

*52. NOSTRA SVNT.] Nobiscum faciunt. dogma-
ta nostra afferunt.*

CAP. VII. 53. UTILIS.] Et hac pars contra Aristotelem, sed & Platonem: qui vbiique Iram laudant, ut fortitudini administram. Plato II. de Rep. Custodem suum, quem tueri patriam vult, corpore robustum esse, animo iracundum cupit. atque addit: πάθεις δέ γέ; ἀνδρεῖος δέ εἴναι ἄρα ἐθελήσει οὐ μὴ θυμοειδῆς, ἔπειτα πόσος, ἔπειτα πάνων, ἢ ἀλλοδοτιοῦν ζῶον; ηὔτις ἐνενόηκας, οὐς ἀμαχόν τε καὶ ἀνίηντον θυμός; οὐ παρόντος, ψυχὴν πάσα πάστα αφοβός τε ηγάπτητος: Et quomodo non? fortisne erit vñquam non iracundus, siue equus, siue canis, siue aliud quodcumque animal? aut non obseruasti, quâm inuictum quiddam atque insuperabile sit Ira? quâc cùm adeat, omnis animus ad omnia intrepidus est, & vinci nescius. Sed & alibi laudat: Aristoteles quid? ut alia omittam, III. Ethic. Nicom. cap. VIII. sunt ista. Αὐτοῖς γὰρ εἴναι δοκεῖται ηγήσια διὰ θυμὸν, ὥστε τὰ θηρία ἐπὶ τοῖς τρώσαντας, φερόμενοι. θτι ηγήσια αὐτοῖς θυμοειδῆς. ορμητικώτατον γάρ οὐ θυμός πάθεις τοῖς πινδύεσσι. οὐ θεοὶ οὐ μηροὶ, Σθένος εἰμιαλε θυμοῖς: Fortes enim videntur, & qui per iram, sicut feræ in eos qui læserunt, feruntur: quoniam & fortes sunt iracundi. Res enim concitatissima est ad pericula, Ira. Ex quo & Homerus, Robur iniecit animo. Et plura ibi atq; alibi ille Sophus. Vide me Manuduct. III. Dissert. VII.

*54. HINC FLAMMA.] Si retines, tum & mox
scribe, hinc stimulus. Et adspicit sane ad gladiato-
res, qui flammâ & flagellis agebantur in mutuas cæ-*

des. Sed magis placeat legi hæc flamma, & hic stimulus: quia ad solam Iram referuntur. Flammam autem iustè appellat. quia reuera cum calore ea est, immo ex calore & igne (vt Aristoteles loquitur XIII. Probl.) originem habet. Quin & aquâ frigidâ largè infusa, ea sedatur.

*55. TEMPERARE.] Hoc omnes Peripatetici. &
audiamus unum Plutarchum: Οὐ μὴν ἀλλ' ἐπιμε-
λεῖας εἰς αὐτὰ δεῖ ηγήσια μάλιστα αἱλίσκον-
ται πατάρας οἱ ταραδεξάμενοι τὸν θυμὸν οὓς σύμ-
μαχον ἀρετῆς, ἀπολάνοντες δύον αὐτοῦ χρήσιμον
ἐστιν, εν τε πολέμῳ, καὶ νῦν διὰ τὸν πολιτείαν. ηγήσια τὸ πολὺ^D
δὲ αὐτῷ, ηγήσια τὸ ἐπιπόλαιον ἐμπίνειν ηγήσια λαλεῖ τῆς
ψυχῆς, διατερ οὐργὴ τε ηγήσια διὰ διεγένθαι λέγεται.
At enim curâ & industria aduersus ista opus est.
quaer vel summa deprehenditur in ijs qui Excan-
descientiam, tanquam coimilitonem Virtutis
sumunt, fruentes vtentesq; quod in eâ vtile est, &
in bello & in ipsâ republicâ. Oportet autem secer-
nere & ejcere animo, quod in eâ nimium & re-
dundans est, quod Ira & Acerbitas nominatur.
Scripsit & Themistius De moderatione affectuum:
cuius egregium huic rei locum in Stobei Sermone I.
vide: adde Agellium lib. XIX. cap. XII. ipsum Aristotelem II. Ethic. Nicom. & III. Sparsum.*

*56. IN PRÆCEPS.] In hac materie pluscula Ari-
stoteles III. Ethic. cap. v. quædam initio in nostrâ
potestate esse, quæ postea non sint. ut lapidem
quem proieci, recipere & reuocare mihi non li-
cet, at licebat non iacere.*

*57. SEMINIBVS.] Alias sensibus:
sed illud præualet. Intellegit primos ortus iræ, & cum
ea surgit: ac tunc resistendum.*

58. INTRA-

Anis est, vbi semel affectus inductus est, iusque illi aliquod voluntate nostrâ datum est. faciet de cetero quantum volet, non quantum permiseris. In primis, inquam, finibus hostis arcendus est, nam cum⁵⁸ intravit, & portis se intulit, modum à captiuis non accipit. Neque enim sepositus est animus, & extrinsecus speculatur affectus, ut illos non patiatur ultrâ quam oportet procedere, sed in affectum ipse mutatur: ideoque non potest utilem illam vim & salutarem, proditam iam infirmatamque, reuocare. Non enim, ut dixi, separatas ista sedes suas diductasque habent: ⁵⁹ sed affectus & ratio in melius peiusque mutatio animi est. Quomodo ergo ratio occupata & oppressa vitijs resurget, quæ iræ cessit? aut quemadmodum à confusione se liberabit, in quâ peiorum mixtura præualuit?

Sed quidam, inquit, in irâ se continent. Vtrum ergo ita, nihil ut faciant eorum quæ ira dictat, an ut aliquid? ⁶⁰ Si nihil faciunt, apparet non esse ad actiones rerum necessariam iram: quam vos, quasi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo, valentior est quam ratio, an infirmior? Si valentior: quomodo illi modum ratio poterit imponere, cum parere nisi imbecilliora non soleant? ⁶¹ Si infirmior est: sine hac per se ad rerum effectus sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam constant sibi, & se continent. Quomodo? cum iam ira euaneat, & suâ sponte decedit, non cum in ipso feroore est: tunc enim potentior est. Quid ergo non aliquando in irâ quoque & dimittunt incolumes intactosque quos oderunt, & à nocendo abstinent? faciunt. Quomodo? ⁶² cum affectus repercutit affectum, aut metus, aut cupiditas aliquid imperavit, non rationis tunc beneficio quietuit, sed affectuum infidâ & malâ pace.

Denique nihil habet in se utile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim virtus vitio adiuuanda est, se contenta. Quoties impetu opus est, non irascitur, sed exurgit, & in quantum putauit opus esse, concitatur reinititurque: non aliter, quam quæ ⁶³ tormentis expimuntur tela, in potestate mittentis sunt, in quantum torqueantur. Ira, ⁶⁴ inquit Aristoteles, necessaria est: nec quicquam sine illâ expugnari potest, nisi illa implete animum, & spiritum accendat. Utendum autem illâ est, non ut duce, sed ⁶⁵ ut mi-

Clite. quod est falsum. Nam si exaudit rationem, & sequitur quâ dicitur, iam non est ira: cuius proprium est contumacia. Si vero repugnat, & non ubi iussa est quiescit, sed libidine ferociaque prouochitur: tam inutilis animi minister est, quam miles, qui ⁶⁶ signum receptui negligit. Itaque si modum adhiberi sibi patitur, ⁶⁷ alio nomine appellanda est: definit ira esse, quam effrenata in domitamque intelligo. si non patitur; perniciosa est, nec inter auxilia numeranda. Ita aut ira non est, aut inutilis est. Nam si quis pœnam

exigit,

58. INTRAVIT.] Simili imagine Hyperides: Αρχομένων δε τῶν ἀδιπλάτων ἐμφράστην τὰς ὄδους. ὅταν δὲ ταξίριζωθῆναι, οὐ τάλασσα γένεται, παθάπερ σύνθροφος ἀρρώστια, χαλεπῶς αὐτὸν παταρεῖσθαι: Incipientibus vitijs obstruenda sunt viæ. cum vero semel malitia radices egerit, & inueterauerit; sicut coalita ægritudo, difficilis est extinctu.

D **59. SED AFFECTVS.**] Libri scripti, & meus, ita preferunt: recte, si tamen disiungendi particulâ, penisse, scribamus. Sententia est. non seorsim habitant affectus & animus, neque item ratio: sed animus haec duo velut hospes excipit, modo rationi mancipatus, modo affectui. Mutatur cum illis: in melius, si ratio; in peius molliusq; si affectus occupauit. Vide Manuscr. III. Dissert. VII.

60. SI NIHIL.] Alterum membrum omittit. & profecto calumniari cum Peripatetici possint dicere. Nam illi fatentur aliquid agere, atque impetum & vires dare, sed modificanda à ratione. Sicut puer qui vocem tollit, aliquid agit; sed modos à pausario accipit; sic in affectu, & ratione.

61. SI INFIRMIOR.] Nec hoc argumentum firmum, multa imbecilla in auxilium fortioris aduocan-

tur: inò pleraque auxilia (vel exemplo à militiâ) sunt talia.

62. CVM AFFECTVS.] Et hoc suggillem, ac factor me in hac parte non esse Stoicum. Quid affectus? inò ratio & melior mens cerebrimè vincit affectum: & sine beneficio contrarij affectus. Si diducere libeat, res clara sit: nec nisi in contentione neganda.

CAP. IX. 63. TORMENTIS.] Ballistis, aut Catapultis, quæ ut arcus intenduntur ac remittuntur, pro arbitrio dirigentis.

64. INQVIT ARISTOT.] Credo sequentia ex Aristotele ipso esse: in hodierno tamen aliis querat.

65. UT MILITE.] Proba comparatio, pro nostris Ambulonibus: et si in Aristotele aliam reperio, nec minus aptam. Nam is Irā cum Ministro comparat, aut Cane. quorum ille, priusquam mandatum domini plenè audierit, excurrat ad peragendum; iste, priusquam consideret si amicus sit, quicumque pulsauerit ostium, latrat: talis, inquit, ira, qua rationem, sed non plenè semper audit. VII. Nicomach. cap. VI.

66. SIGNVM REC.] Ex libris hoc est. & phrasis nota, sicut Vestis induit, & plura.

67. ALIO NOMINE.] Est verum. à modo transit in virtutem: sed affectus tamen fuit.

exigit, non ipsius poenae audius, sed quia oportet; non est annumerandus iratis. Hic erit A
utilis miles, qui scit parere consilio: affectus quidem tam mali ministri, quam duces sunt.
Ideo nunquam assumet ratio in adiutorium imprudens & violentos impetus, apud
quos nihil ipsa auctoritatis habeat. quos nunquam comprimere possit,⁶⁸ nisi pares illis
similesque opposuerit: ut irae metum, inertiae iram, timori cupiditatem. Absit hoc
a virtute malum, ut nunquam ratio⁶⁹ ad vitia configuat. Non potest hic animus fidele
otium capere: quatatur necesse est, fluctueturque, qui malis suis tutus est: qui fortis esse,
nisi irascitur, non potest; industrius, nisi cupit; quietus, nisi timet: in tyrannide illi vi-
uendum est, in alicuius affectus venienti seruitutem. Non pudet virtutes in clientelam
vitiorum demittere? Deinde desinit quicquam ratio posse, si nihil potest sine affectu, &
incipit par illi similiisque esse. Quid enim interest, si æquè affectus inconsulta res est sine
ratione, quam ratio sine affectu inefficax? par utrumque est, ubi esse alterum sine altero
non potest. Quis autem sustineat, affectum ex equari rationi? Ira, inquit, utilis affectus
est, si modicus est. Imò si natura utilis est; sed si⁷⁰ impatiens imperij rationisque est, hoc B
dumtaxat moderatione consequetur, ut quo minor fuerit, minus noceat. Ergo modi-
cūs affectus, nihil aliud quam malum modicum est. Sed aduersus hostes, inquit,
necessaria est ira. Nusquam minus: ubi non effusos esse oportet impetus, sed temperatos
& obedientes. Quid enim est aliud, quod Barbaros tanto robustiores corporibus, tanto
patientiores laborum comminuat,⁷¹ nisi ira infestissima sibi? Gladiatores quoque ars
tuetur, ira denudat. Deinde quid opus est ira, cum idem perficiat ratio? An tu putas ve-
natorem irasci feris, vel cum & fugientes persequitur, & venientes⁷² excipit? omnia illa
sine ira facit ratio. Quid Cimbrorum, Theutonorumque⁷³ tot millia superflua Alpibus
ita sustulit, ut tantæ clavis notitiam ad suos non nuntiis, sed fama pertulerit, nisi quod
erat illis ira pro virtute? quæ ut aliquando perculit, stravitque obvia, ita saepius sibi exi-
tio est.⁷⁴ Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupi-
dius? quibus innascuntur innutriunturque: quorum vna illis cura est, in alia negligenti-
bus. Quid induratus ad omniem patientiam? ut quibus magnâ ex parte⁷⁵ non tegu-
menta corporum prouisa sunt,⁷⁶ non suffugia aduersus perpetuum cæli rigorem. Hos
tamen Hispani Gallique, &⁷⁷ Asiae Syriæque molles bello viri,⁷⁸ antequam legio visa-
tur, cœidunt: ob nullam rem aliam⁷⁹ opportunos, quam ob iracundiam. Agedum, illis
⁸⁰ corporibus, illis animis delicias, luxum,⁸¹ opes ignorantibus, da rationem, da discipli-

68. NISI PARES.] Negabunt, & iure, Ari-
stotelei.

CAP. X. 69. AD VITIA CONF.] Non dicunt
hoc illi, sed affectus ad aliquem usum insitos volunt à
Deo & Naturâ: is autem à Ratione indagatur, & eò
deinde ducuntur. Sicut plantæ silvestres cultu melio-
res fiunt, sicut animalia domantur & docentur: tale
in istis.

70. IMPATIENS.] Nobiscum ita lege. Ita, inquit,
si per naturam utilis: sed si per eam asper, & impatiens
melioris imperij est; non est utilis dicendus, sed dum-
taxat modo imposito, minus noxius.

CAP. XI. 71. NISI IRA.] Imò altera causa,
inopia Discipline.

72. EXCIPIT.] Venabulo. est venatorium verbum,
& notat expectare, subsistere, ferire. Curtius: Feram
non exceptit modò, sed etiam uno vulnere occi-
dit. Spartanus in Caracalla: Exceptit apes fre-
quenter, contra leonem etiam stetit.

73. TOT MILLIA.] Circiter trecenta.

74. GERMANIS.] Notent in suam laudem, sed
& in cautionem.

75. NON TEGVM.] Ita & Tacitus de ijs:
Nudi, aut sagulo lenes.

76. NON SVFFVGIA.] Sunt sanè hodie, & cel-
dariae ille cellæ emolliunt asperam indolem, sed & mi-
nuunt virtutem. At de voce, suffragia libri plerique
scripti habent: quod omnino probum. Suffragia, sunt
auxilia, subsidia, que nobis commendant, sicut y qui
vozem & punctum. Valerius: Læta negotia diuinâ
suffragatione fountur. Ammianus: Suffragantes
absolutionem lectiones. Suffragium ætatis,
Suffragium temporis in legum libris. Suffragatores,
commendatores. Capitolinus: Suffragatoribus non
citò credidit.

77. ASIÆ SYR.] Non quod in ijs locis belligerent
Germani; sed quod Syri & Asiatici iam, sub Princi-
pibus inter Romana auxilia: quæ ex omnibus prouin-
ciis colligebant, & in castris habebant.

78. ANTEQUAM LEGIO.] Nam ita tunc moris,
ut auxilia ordirentur ferre pugnam: ingens victorix
decus, citra Romanum sanguinem bellantibus,
ait Tacitus.

79. OPPORTVNOS.] Obnoxios, cœdi vincique
faciles.

80. CORPORIBVS.] Tam magnis.

81. OPES IGNOR.] Olim, olim. nam imperij
reliquijs in eam gentem translatis; mox & opes, &
vitia.

82. REPE-

A nam: ut nihil amplius dicam, necesse erit nobis certè mores Romanos ⁸² repeterem. Quo^d alio Fabius ⁸³, affectas imperij vires recreauit, quām quōd cunctari, & trahere, & morari sciuit, quae omnia irati nesciunt? Perierat imperium, quod tunc in extremo stabat, si Fabius ⁸⁴ tantum ausus esset, quantum ira suadebat. Habuit in consilio ⁸⁵ fortunam publicam, & æstimatis viribus, ex quibus iam perire nihil sine vniuerso poterat, dolorem vltionemque se posuit, in vnam utilitatem ⁸⁶ occasionis intentus, iram antē vicit, quām Hannibalem. Quid Scipio? nonne relicto Hannibale, Punico exercitu, omnibusque quibus irascendum erat, bellum in Africam transtulit, ⁸⁷ tam lentus, vt opinionem luxurie segnitiaeque malignis daret? Quid alter Scipio? non circa Numantiam ⁸⁸ multūm diuque sedet, & hunc suum ⁸⁹ publicumque dolorem æquo animo tulit, diutiū Numantiam quām Carthaginem vinci? quam dum ⁹⁰ circumuallat, & includit hostem, eō compulit, vt ferro ipsi suo ⁹¹ caderent.

Non est itaque utilis, nec in prælijs quidem aut in bellis ira. In temeritatem enim prona est: & ⁹² pericula diu in ferre vult, non

xii.

B cauet. Illa certissima est virtus, quę se diu multumque circumspexit & rexit; & ex lento ac destinato ⁹³ prouexit. Quid ergo? inquit, vir bonus non irascetur, si cædi patrem suum viderit, si rapi matrem? Non irascetur: sed vindicabit, sed tuebitur. Quid autem times, ne parum illi magnus stimulus, etiam sine ira, pietas sit? Aut dice eodem modo: Quid ergo, cūm viderit secari patrem suum, filiumve, vir bonus non flebit, ne clinquetur animo? quae accidere feminis videmus, quoties illas letis periculi suspicio perculit. Officia sua vir bonus exsequitur inconfusus, intrepidus: & sic bono viro digna faciet, vt nihil faciat viro indignum. Pater cædetur? defendam, cæsus est? ⁹⁴ exsequar: quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis Theophraste, quæreris inuidiam ⁹⁵ præceptis fortioribus, & relicto iudice, ⁹⁶ ad coronam venis. quia vnuquisque in eiusmodi suorum casu irascitur, putas iudicaturos homines id fieri debere, quod faciunt. Ferè enim iustum quisque effectum iudicat, quem agnoscit. Irascuntur boni viri pro suorum iniurijs? sed ⁹⁷ idem faciunt, si ⁹⁸ calida non bene præbeatur, si ⁹⁹ vitrum fractum est, si calceus luto ¹⁰⁰ spar-

fus

C

82. REPETERE.] O pulchrè, quasi amissos igitur, in togā & sago. Ac verè perierant, nec nisi mole suā & fato aliquandiu hoc corpus stetit.

83. AFFECTAS.] Languidas, egras: imò pænè ab Annibale confectas.

84. TANTVM AVSVS.] Concurrendo videlicet, & pugnando vlcisci.

85. FORTVNAM PVBL.] Id est, cum eā communicauit: & vidit Deos & fatū tunc Romanus non equa. Alter. aspexit in consilio capiendo, tristem fortunam & sapè aduersam, per quam vires exhauste; nec ultra iacturam vel leuem patiebantur, sine corporis totius interitu.

D 86. OCCASIONIS.] Ita ex meo libro. Seposuit, inquit, vltionis cogitationes, verit se tanum & intendit in fructum qui ex occasione dari poterat: capere agmen opportunè, commeatu prohibere, & si quid tale.

87. TAM LENTVS.] Præter ingenium ira. Sed ubi lentus? in Siciliā desedit, cum pallio crepidisq. in gymnasio obambulans: & quæ in Senatu ei obiecta, apud Liuum libro XXIX.

88. MVLTVM DIVQVE.] Annum ferè & tres menses. Velleius.

89. PVBLICVMQVE.] Tanquam indignum Romano nomine & magnitudine, tam lentum cum una urbe bellum.

90. CIRCVMVALLAT.] Ambitu circiter quinquaginta stadiorum (sex milliarum amplius) vallo & fossa clausit.

91. CADERENT.] Plerique omnes, virum

quidem vnum superfuisse negat Florus: Appianus pauculos.

CAP. XII. 92. PERICVLA.] Democritus: Φιλονεία πάστα ἀνότος. τὸ γὰρ πατὰ τῇ δυσμενοῦς βλαβερὸν θεωρεῖσθα, τὸ ίδιον συμφέρον εἰ βλέψει: Contentio omnis imprudens. dum enim in hostis sui noxam intenta est, proprium commodum non videret.

93. PROVEXIT.] Longius iuit, sed consilio, non impetu.

94. EXSEQVAR.] Id est, vindicabo, vlciscar. Ita loquitur De const sapient. cap. x. atque ibi ego.

95. PRÆCEPTIS FORT.] Id est, verbis istis popularibus, vocas in inuidiam. Stoica & robusta nostra præcepta.

96. AD CORONAM.] A iudicis publicis sumptum. ubi orator sapè à iudice ad circumstantem populum se vertebat, cūm grata aut volentia illis diceret. Significat igitur Theophrastum & Peripateticos, popularia serere: & vulgum, quām sapientes, iudicem malle.

97. IDEM FACIVNT.] Irridet Theophrastum. Quid tu aīs? irasci eos in suorum iniurijs? dabo tibi qui etiam in rebus minimis, & per delicias, irascatur.

98. CALIDA.] Inter epulas. solent enim aquam calfactam interponere, aut & cum vino miscere. Dixi abunde I. Elector. cap. IIII.

99. VITRV.] A ministro mensali.

100. SPARSVS.] Nam calceis aliisculis usi veteres: atque y munduli, aspergebantur interdum ab aliquo imprudente transeunte.

101. PVE-

Ius est. Non pietas illam iram, sed infirmitas mouet: sicut¹⁰¹ pueri, qui tam parentibus amissis flebunt, quam nucibus. Irasci pro suis, non est pij animi, sed infirmi. Illud pulchrum dignumque, parentibus, liberis, amicis, ciuibus prodire defensorem, ipso officio ducente: volentem, iudicantem, prouidentem, non impulsum & rabidum. Nullus enim affectus vindicandi cupidior est, quam ira: & ob id ipsum ad vindicandum inhabilis, prærapida & amens: ut omnis ferè cupiditas ipsa sibi in id, in quod properat,¹⁰² opponitur. Itaque nec in pace, nec in bello, vñquam bona fuit. Pacein enim similem belli efficit: in armis vero obliuiscitur Martem esse communem, venitque in alienam potestatem, dum¹⁰³ in suâ non est. Deinde non ideo vitia in usum recipienda sunt, quia aliquando aliquid boni effecerunt.¹⁰⁴ nam & febres quædam¹⁰⁵ genera valetudinis leuant: nec ideo non ex toto illis caruisse melius est. Abominandum remedij genus est, sanitatem debere morbo. Simili modo ira, etiam si aliquando, ut venenum, & præcipitatio, & naufragium, ex inopinato profuit, non ideo salutaris omnino iudicanda est. Sæ-

xiii. pè enim saluti fuere pestifera. Deinde quæ habenda sunt in bonis, quò maiora, eò B

meliora & optabiliora sunt. Si iustitia bonum est, nemo dicet ineliorem futuram, si quid¹⁰⁶ detractum ex eâ fuerit: si fortitudo bonum est, nemo illam desiderabit ex aliquâ parte deminui: ergo & ira quò maior, hoc melior. quis enim ullius boni accessionem recusauerit? atqui augeri illam inutile est: ergo & esse. Non est bonum, quod incremento malum fit. Utiles, inquit, ira est, quia¹⁰⁷ pugnaciores facit. Isto modo & ebrietas. facit enim proteruos & audaces: multiique meliores ad ferrum fuere male sobrij. Isto modo, dic & phrenesim & insaniam viribus necessariam: quia sæpè validiores furor reddit. Quid? non aliquoties metus è contrario fecit audacem? & mortis timor etiam inertissimos excitauit in præclium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaque eiusmodi, fœda & caduca irritamenta sunt: nec virtutem instruunt, quæ nihil vitijs eget, sed segnem aliquando animum & ignavum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui fortis sine irâ non esset. Ita non in adiutorium virtutis venit, sed in vicein. Quid quod, si bonum esset ira, perfectissimum quemque sequeretur? at qui iracundissimi,¹⁰⁸ infantes,¹⁰⁹ se-C

xiv. nesque, &¹¹⁰ ægri sunt, &¹¹¹ inualidum omne naturâ querulum est. Non potest, inquit Theophrastus, fieri, ut ne bonus vir¹¹² irascatur malis. Isto modo, quo melior

quis-

101. PVERI.] Aut potius, pueris.

102. OPPONITVR.] Ipsa sibi obstat, properando aut cadit, aut se tardat.

103. IN SVA NON EST.] Cicero 1111. Tusc. Quid est enim, quò non progrediatur ira? eodem, quò furor. Itaque iratos propriè dicimus exisse de potestate: id est de consilio, de ratione, de mente. Horum enim potestas in totum animum esse debet.

104. NAM ET FEBRIS.] Plutarchus de febre etiam aliquid ad Iram aptat, sed paullò aliter: egredi tamen dictum, ponendum est. Iratus qui est, eodem modo fortis & strenuus dicitur, quo is qui febricitat, calidus. sic animus eius pulsū, tumore, atque agitacione distenditur. Bellè, sed planè pro Stoicis, & sicut calor in febri, sed malus est; sic robur in irâ, sed improbum. Plutarchus hæc in Coriolano.

105. GENERA VAL.] Lentos morbos soluunt, aut grauioribus superuenientes alleuant.

CAP. XIII. 106. DETRACTVM.] Meus liber, defectum. Ferri potest, magisq; defectum.

107. PUGNACIORES.] Dictum antè. sed addatur & Tully istud, è 1111. Academ. Iracundiam ipsam, fortitudinis quasi cotem esse (veteres Academic) dicebant. Quid Linius? ab hac parte est, lib. xxxiiii. de pugna cum Boës: Ibi quantam vim ad sti mulandos animos ira haberet, apparuit. Nam ita cædis magis, quam victoriae audi pugnarunt

Romani, ut vix nuntiū cladis hosti relinquerent.

108. INFANTES.] Bono arguento ostendit, Iram fortium non esse: imò contrà. De infantibus, Plato 1111. de Rep. dum docet distinctum à Rationali siue λογικῷ τὸ ἐπιθυμτικὸν siue Concupiscentiale esse. Καὶ γὰρ εὐτοῦς παιδιοῖς, inquit, τοῦτο γένεντις ἔστι, ὅτι θυμῷ μὲν, ἐνθύησιμον, μεσά ἔστι, λογισμῷ δὲ ἔνιοι μὲν ἔμοιχε δοκοῦσιν ἀδέπτοτε μεταλλαγέαν, οἱ δὲ τολλοὶ ὄφεποτε: Nam & in pueris hoc aliquis videat. qui, statim atque nati sunt, irâ quidem pleni apparent; ratiocinationis verò, meo iudicio, quidam numquam compotes fiunt, ple-D

rique autem benè serò.

109. SENESQUE.] De his infrâ, lib. II. cap. XIX.

110. ÆGRI.] Ibidem, vide.

111. INVALIDVM.] Causa infrâ reddetur. Menander porrò in ipsam hanc sententiam:

Tοῦ δ' ὀξεύθυμον τετό, καὶ λίαν τοιρὸν,
Δεῖγμ' ἔστιν ἐνθύς ταῦται μηροφυχίας:
At feruidum istud atque exasperans nimis,
Infirmatis omnibus statim nota est.

CAP. XIV. 112. IRASCATVR MALIS.] Hoc Peripatetici senserunt, viriis vitiisq; irascendum esse: & vitem hunc affectum ad correctionem. Christiani doctores in eadem parte. & Lactantij Caput xviii. est libro De irâ Dei, Sine irâ peccatum non corrigi: ubi & Stoicos refutat. D. Ambrosius 1. De officijs: Irascimini ubi est culpa, cui irasci debeat.

Aquisque, hoc iracundior erit? vide ne contrà placidior, solitusque affectibus, & cui nemo odio sit. Peccantes verò quid habet cur oderit, cùm¹¹³ error illos in huiusmodi delicta compellat? non est autem prudentis, errantes odisse: alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet quām multa contra bonum morem faciat, quām multa ex his quæ egit,¹¹⁴ veniam desiderent: iam irascetur etiam sibi. Neque enim æquus iudex aliam de suâ, aliam de alienâ causâ, sententiam fert. Nemo, inquam, inuenitur, qui se possit absoluere: & innocentem quisque se dicit,¹¹⁵ respiciens testem, non conscientiam. Quanto humanius,¹¹⁶ mitem & pacatum animum præstare peccantibus: & illos non persequi, sed reuocare? Errantem per agros ignorantia viæ, melius est ad rectum iter admouere, quām expellere. Corrigendus est itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & asperre: meliorque tam sibi quām alijs faciendus, non sine castigatione, sed sine irâ. quis enim cui medetur, irascitur? At corrigi nequeunt, nihilque in illis spei bonæ capax xv.

Bmodo possunt, desinant mali esse: sed hoc sine odio. Quid enim est cur oderim eum, cui tum maximè prosum, cùm illum¹¹⁷ sibi eripio? Num quis membra sua odit, tunc cùm abscindit? non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos effligitius canes, trucem atque immanisuetum bouem cædimus, & morbidis pecoribus, ne gregem polluant, ferrum demittimus, portentosos fœtus extinguimus, liberos quoque,¹¹⁸ si debiles monstrisque editi sunt, mergimus. Non ira, sed ratio est, à sanis inutilia secernere. Nil minus quām irasci punientem decet: cùm eò magis ad emendationem pœna proficiat, si

iudicio

beatiss. non potest enim fieri, vt non rerum indignitate moueatur: alioqui non virtus, sed lentitudo & remissio iudicatur. *Bernardus in Epist.* Non irasci ubi irascendum est, & nolle emendare peccatum, peccatum est. Plus verò irasci, quām itascendum est, peccatum peccato addere est.

C 113. ERROR.] Stoicum est. quorum istud dogma: Εἴτε ἀγοῖας τὰς κακίας, ὅντις αἱρέται ἐπισῆμα: Esse peccata ignorantiam illarum rerum, quarum scientia virtus est. *Itaque & Virtutes, Scientias definiunt: & ijs preditos, Eruditos, appetentes, Studiosos appellant. Contrà, in Vitis.*

114. VENIAM DES.] Ita Plutarchus quoque hanc iram coeret: Si illud Platonis, inquit, cottidie in aure nobis sonet, Annon ego sum talis? atque ita ab externis cogitationem intrò flectat, & criminationibus metum misceat: non admodum improbitatis nomine alios oderit, cùm venia sibi opus esse cognoscat.

115. RESPICIENS TESTEM.] Id est, haec tenus se innocentem potest dicere, si clam & in secreto peccauit. quasi noxae non sint, quarum numen est consciunt: & satis, homines nescire aut falli.

D 116. MITEM ET PAC.] At Plato ecce utrumque adfectum miscet, & Iram & Mansuetudinem. *De Legibus*, v. Θυμοειδῆ μὲν χρὴ πάντα ἀνδραῖα, πρᾶσι δὲ ὄτι μάλιστα. τὰ γὰρ τέλη ἀλλων χαλεπά καὶ δυσίata, ἢ τὸ παράπαν ανιάτα ἀδικήματα, εἰπεῖν ἀλλως ἐκφυγῆν, ἢ μαχόμενον καὶ μυρόμενον τινὰ τατα, καὶ τῷ μηδὲν αὐτῖαι πολαζοντα. τοῦτο δὲ σέρεν θυμοῦ γενναῖον λυχῆ πάσα αδύνατος δρᾶν. Deinde paullò post: Εἰτε δὲ τὸν μὲν ιάσιμα ἔχοντα ἐγχωρεῖ, ηγετεργοντα τὸν θυμὸν πραΰνειν, ηγετεργοντα τὸν αἱριχωλοῦντα γυναικεῖος, πιπραιόμενον διατελεῖν. τοῦ δὲ εἰρητῶς, καὶ αἱ παραμυθῆτας πλημμελεῖ ηγετεργοντα, ἐφίεναι δὲ τὸν ὄργην. διὸ δὴ θυμοειδῆ πάρεπται, καὶ πρᾶσι ἐκάστοτε φάνεται δὲ τὸν αἴγαδόν: Oportet iracundum quemuis virum esse, & maximè etiam mitem. Aliorum enim peccata grauia & curatu-

difficilia, aut proflus insanabilia, non aliter licet vitare aut tollere, quām pugnando, resistendoque vincere, & sine remissione punire. Hoc autem sine generosâ quadam irâ, nullus animus fecerit. Et mox: At contrà misereri eius ius fasque est, qui sanabilia habet, & cohibentem iram, mansuetius agere, nec muliebriter ad extremam illam insurgere, atque in eâ acerbè perseverare. Qui autem sine modo & remedio prauus malusque est, in eum iram licet liberius laxare. Propterea dixi, & iracundum & mitem variè virum bonum esse debere. *Hec pluscula transcripti, quia ad totam materiem hanc faciunt, & veteris Academiae sensum revealant: quem nosler varie tangit.*

CAP. XV. 117. QVÆ CONTINGUNT.] Id est, contagione nocituri, malitiam in alios transfusuri.

118. VNO MODO POS.] Ex Eusebio philosopho Stobensiad fert: Αγνοεῖ δὲ τὸ μέγιστον, διτι καὶ θανάτος ἀντὸς παρὰ τῶν πρώτων διπλωσάγτων, εἰκότε πανὸν ἐπετιμήθη, ἀλλ' ὡς ἔχατον, καὶ σὺ Φαριάσιος λόγῳ, πατὰ τῶν εὐναμένων τῆς κακίας ἐλευθερωθῆναι. οἶνος, ἐπιειδὴν ἐχοίᾳ τε ἐν ἀλλως, τέτω γε ἐν τῷ πρόπτερῷ πολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ, αὐτῆς πορτούται φυγή: Ignorat verò quod maximum est, quod nec ipsa mors ab ijs qui primi iura constituerunt, quasi malum aliquod impositum decreatumque sit: sed vt extreum, & in medicina loco, aduersus eos qui liberari à malitiâ nō possent. Ut quoniam alia ratio non esset, hac viâ saltem, absoluti vinculis, eam effugerent. *Quæ pulchra, & gemina istis sunt, itemq; mox legendis.*

119. SIBI ERIPIO.] Circumfert se, prauum & pestilentem: eripio talē animū cum ipsâ animâ, & corpus vacuum relinquo.

120. SI DEBILES.] Satis hoc crudum, sed commune & receptum, neque monstrat tantum, vt præmisit; sed debiles, imò & qui iam nimis aut oneri parentibus essent, abiiciebant, siue exponebant. Itaque non superflua hæc verba sunt, aut falsa, vt quidam censent:

xvi. **iudicio lata est.** Inde est, quod¹²¹ Socrates seruo ait: *Cæderem te, nisi irascerer. Admonitionem serui in tempus sanius distulit, illo tempore se admonuit. Cuius erit temperatus affectus, cum Socrates non sit ausus se iræ committere? Ergo ad coercitionem errantium, scelerorumque, irato castigatore non opus est. Nam cum ira delictum animi sit, non oportet peccata corriger peccantem.* Quid ergo? non irascar latroni? non irascar venefico? Non. neque enim mihi irascor, cum fanguinem mitto. Omne poenæ genus, remedij loco admoueo. Tu adhuc in primâ parte versaris errorum, nec grauiter laberis, sed frequenter: obiurgatio te prium seceta, deinde publica emendare tentabit. Tu longius iam processisti, quam ut possis verbis sanari: ignominia¹²² non contineberis. Tibi fortius aliquid, & quod sentias, inurendum est: in exilium & loca ignota mittēris. In te duriora remedia, iam solida nequitia desiderat: & vincula publica, & carcer adhibebitur. Tibi insanabilis animus est, & sceleribus scelera contexens: & iam non caussis, quæ nunquam malo defuturæ sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum¹²³ caussa, peccare. perbibisti nequitiam, & ita visceribus immiscuisti, ut nisi cum ipsis exire non possit: olim iniser¹²⁴ mori queris. benè de te merebimur: auferimus tibi istam, quā vexaris, insaniam, & per tua alienaque volutato suppicia, id, quod¹²⁵ unum bonum tibi supereft, representabimus, mortem. Quare irascar, cui cum maximè prosum? interim optimum misericordiae genus est,¹²⁶ occidere. Si intrasse in valetudinarium exercitatus & sciens,¹²⁷ aut domum diuitis, non idem imperasse omnibus, per diuersa ægrotantibus. Varia in tot animis vitia video, & ciuitati curatæ adhibitus sum: pro cuiusque morbo medicina queratur. Hunc sanet verecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Itaque etsi¹²⁸ peruersa induenda magistratui vestis, & conuocanda¹²⁹ classico concio est: procedam¹³⁰ in tribunal, non

Sent: tantum pro mergimus, videndum an non verius, abijcimus. Certe libri quidam, abigimus, habent. Vide Centur. I. ad Belg. ep. LXXXV.

121. SOCRATES.] *Lactanius Archytæ tribuit, De irâ Dei, cap. xviii. Idem Hieronymus in Ioclem: Recte illud laudatur Archytæ Tarentini, qui cum villico suo iratus esset, Iam te, inquit, cæderem nisi iratus essem.*

CAP. XVI. 122. NON CONTINEB.] *Imò vero legendum sine negatione (Gruter quoque visum) consensu librorum. Distingue autem: sanari: ignominia contineberis. Tibi fortius &c. Seneca sex gradus facit coercendi, Admonitionem priuatam, Publicam, Ignominiam, Exsilium, Carcerem, Mortem. De ignominia, notum satis Romano riu, Censores eā notasse, & ordine mouisse.*

123. CAVSSA, PECCARE.] *Quos non voluptas tantum aut illecebra peccati, sed ipsum & infamia eius, delectant.*

124. MORI QUÆRIS.] *Hac illustrant ista Iamblichi, paris sententie: Καθάπερ τῷ ὑποπύῳ Λατιον τῷ καὶ τῷ διαπέντε. Στρώντῳ μοχθησκῷ τῷ τετράγρᾳ τῷ ζῆν: Sicut suppurato melius est vri, quam sic manere, ita improbo mori, quā viuere.*

125. VNM BONVM.] *Eoē hius in Consolatione: Feliciores esse improbos suppicia luentes, quam si nulla eos iustitiae pena coerceat.*

126. OCCIDERE.] *Stoico, sed & Romano sensu. si quis in summis miserys, sine spe euadendi; si hostis impotens instat, & moriendum alieno arbitrio, vel ludibrio; seruus cliens, amicus manum commodat, & per miserationem tollit. Valet autem hic Interim, Interdum.*

127. AVT DOMVM DIVITIS.] *Miror à Mureto omissa: neque enim superfluent, & libri omnes*

hic ponunt. Aspectus est ad numerum seruorum, qui in domo dinitum illo aeuo: neque cohortes solim erant, sed legiones, ut Plinius loquitur: ergo in tali numero muli & varie agri, nec immerito cum Valentudinario iungit. C

128. PERVERSA.] *Interpretatur Muretus, Magistratus cum ciuem condemnaturi essent, praetextam posuisse, eamq; peruersam induisse, id est partem eius floridiorem (ita loquitur) ac nitidorem introfus ad se verisse, meroris significandi gratia. Hæco an assentiar; etsi acutè, ad vocem aspicienti & adhaeren. Sed puto simplicius veriusq; Prætorem & qui iudicio præsidebat, iam sententiam laturum posuisse prætextam: & in tunica sententiam tulisse, vel etiam in alia togâ, sordidâ & pullatâ. Valerius, de C. Mario, lib. ix. Cum M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, ponentem prætextam vidisset, misit ad eum qui diceret, se non damnatum, sed reum perisse. ac protinus sudario, ore & fauibus coarctatis, incluso spiritu, poenam, morte præcurrit. Et sane Peruersus, non est Inuersus simpliciter, sed male & præposteriorēversus, in mutatus. Itaque peruersa vestis, indecens, aliena magistratu: qualis est seruulis aut funesta. Enim uero sollenni in luctu Senatoribus latum clauum deponere, magistratibus prætextam. Tacitus, in Germanici funere: Sine insignibus magistratus. Lucanus, in Instito:*

-- nullos comitata est purpura fasces.

129. CLASSICO.] *Ita factum quoque, veteri admodum more, ubi ciuis in capitib; discrimin vocabatur. Clasicum ante eius ostium in arce, intra & circa muros canebat: vi populus conueniret, & triisti spectaculo atque exemplo interesset. Ego in Com. ad Tacit. lib. II. Ann.*

130. IN TRIBVNAL.] *Hac adspexit Lactanius, cum*

A furens, nec infestus, sed ¹³¹ vultu legis: & illa ¹³² sollennia verba, ¹³³ seuerâ magis grauique, quâm rabidâ voce concipiam, & ¹³⁴ agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et cùm ceruicem noxiō p̄cidi imperabo, & cùm ¹³⁵ parricidam insuam ¹³⁶ culleo, & cùm mittam in supplicium ¹³⁷ militare, & cùm ¹³⁸ Tarpeio proditorem hostemve publicum imponam, sine irâ, eo vultu animoq̄e ero, quo serpentes & animalia venenata percutio. Iracundiâ opus est ad puniendum. Quid tibi videtur lex irasci his quos non nouit, quos non vidit, quos non futuros sperat? Illius itaque sumendus est animus, quæ non irascitur, sed constituit. Nam si bono viro ob mala facinora irasci conuenit, & ob secundas res malorum hominum inuidere conueniet. Quid enim est indignus, quâm florere quodam, & eos indulgentiâ fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala inueniri fortuna? Sed tam commoda illorum sine inuidiâ videbit, quâm scelera sine irâ. Bonus iudex damnat improbanda, non odit. Quid ergo? non cùm eiusmodi aliquid sapiens habebit in manibus, tangetur animus eius, eritque solito commotior? Fateor. sentiet leuem quendam, tenuemque motum. nam, vt dixit Zeno, in sapientis quoque animo, etiam cùm ¹³⁹ vulnus sanatum est, ¹⁴⁰ cicatrix manet. sentiet itaque suspiciones quasdam, & umbras affectuum: ipsis quidem carebit. Aristoteles ait, affectus quodam, si quis illis bene utatur, pro armis esse. Quod verum foret, si velut bellica instrumenta sumi deponique possent, induentis arbitrio. Hæc arma quæ Aristoteles virtuti dat, ipsa per se pugnat, non exspectant manuim. habent, & non habentur. Nil alijs instrumentis opus est: satis nos instruxit ratione natura. Hæc dedit telum, firmum, perpetuum, obsequens, nec aniceps, nec quod in dominum remitti posset. Non ad prouidendum tantum, sed ad res gerendas satis est per se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, quâm hanc ab iracundiâ petere præsidium: rem stabilem ab incertâ, fidelem ab infidâ, sanam ab ægrâ? Quid, quòd ad

actio-

Cum refutans Stoicos, fatetur tamen iudicem posse, sub cuius oculis facinus non admittitur, immotum sententiam dicere: non idem in alijs, præsertim à quorū domesticis aut subditis peccatur. Vide c. xviii.

131. VVLTV LEGIS.] Reijciunt alijs, & vultu leni substituunt. At cùm meus & scripti teneant: non moueo. atque adeò Seneca firmare mihi videtur, in verbis mox sequentibus: Quid enim? videtur lex irasci his quos non nouit? illius itaque sumendus est animus. Sicut h̄c animum legis sumi vult, ita illuc vultum. Et quid hoc est? de lege & iustitiâ quasi re animatâ, & vt graui seuerâque virgine, loquuntur aut scribunt: maneat hac imago, & facilis interpretatio.

132. SOLLENNIA VERBA.] Quibus sententia concipitur, & quæ de tabellâ pronunciat. Legitima verba appellantur Controu. II. libri IX. Possunt etiam referri ad haec sequentia, Lege age.

133. SEVERA.] Nulli scripti habent, sed leni: cur D muemus, non video. nam vult mixtum aliquid in voce esse, neque minax & asperum, sed leniter seuerum.

134. AGI IVBEBO.] Plena verba, Lege age lictor: Linus, Seneca, alijs. Sed & compendio, Age lictor. quæ post sententiam recitatam pronunciabantur: & tristibus abstinentes, non dicebant, Cæde, Occide, Affige: sed Lege age, siue, vt in Valerio, Iure age. quod est, secundum legis scita, hunc tolle, hunc verbera, suspende.

135. PARRICIDAM.] Meus addit, parricidam periudices insuam. non probbo.

136. CVLLEO.] Sacco coriaceo. Vide de Clem. I. cap. XXIII.

137. MILITARE.] Quod illud? Fustuarium? an & Gladium intellegit? Nam quamquam præcessit de ceruice præcidenda, tamen hoc ad Securum po-

tius referatur: & pœna gladij, militaris omnino erat. Docui ad XV. Annal. Taciti. Attamen ego, ex filo sermonis h̄c legi mallem, militarem. Siue noxiū, parricidam, militaris loci hominem, siue proditorem occidi iubebo: in varijs supplicijs, idem ero, seuerus sine irâ, lenis sine remissione.

138. TARPEIO.] Quod veteri magis republicâ, quâm Principum imperio receptum: tamen neque tunc omnino desitum, Tacitus docet in P. Pituanio Mathematico, & Sexto Mario incesti damnato: quorum uterque saxo deiectus. Porro ad hæc Seneca, Claudiani locus aptus, in Panegyrico Malliano:

Seruat inoffensam diuina modestia vocem, Temperiem seruant oculi, nec lumina feruor Asperat, aut rabidas diffundit sanguine venas, Nullaque mutati tempestas prodit oris. Quinetiam fontes expulsâ corrigis irâ, Et placidus delicta domas. nec dentibus vñquā Instrepis horrendum, fremitu nec verbera poscis.

Qui fruitur pœnâ, ferus est, legumque videtur vindictam præstare sibi, cùm viscera felle Canduerint, ardet stimulis, ferturque nocendi Prodigus, ignarus causâ. Dis proximus ille est, Quem ratio, non ira mouet: qui facta rependes, Consilio punire potest.

Vbi nota, legum vindictam dici: aspectu ad vocem, Age lege. Qui autem, inquit, fruitur, id est delectatur pœnâ (nam Frui est, cum gaudio vti) is vindictam sibi præstare, & suâ causâ, non legum punire videtur.

139. VVLNVS SANATVM.] Ipse affectus dominus, & pars ea consanuit.

140. CICATRIX.] Primi affectuum motus, & irritamenta. Vide sis Manuduct. III. Differ. VII.

actiones quoqne, in quibus solis opera iracundiæ videtur necessaria, multo per se ratio fortior est? Nam cùm iudicauit aliquid faciendum, in eo perseverat. nihil enim melius inuentura est seipsâ, quo mutetur: ideo stat semel constitutis. Itam sæpè misericordia retrò egit, habet enim non solidum robur, sed vanum tumorem: violentisque principijs vtitur. non aliter quām qui à terrâ venti surgunt, & fluminibus paludibusque concepti, sine pertinaciâ vehementes sunt. Incipit magno impetu, deinde deficit ante tempus fatigata: & quæ nihil aliud quām crudelitatem ac noua genera pœnarum versauerat, cùm animaduertendum est, iam infracta, lenisque est. Affectus citò cadit: æqualis est ratio. Ceterū etiam ubi perseverauerit ira, nonnunquam si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorum triūmve sanguinem, occidere desinit. Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentium venena à cubili repentium nocent: innoxij dentes sunt, cùm illos frequens morsus exhausit. Ergo non paria patiuntur, qui paria commiserant: & sæpè qui minus commisit, plus patitur: quia recentiori iræ obiectus est, & in totum inæqualis est. modò vltrâ quām oportet, excurrit, modò citerius debito resistit. Sibi enim indulget, ex libidine iudicat, & audire non vult, & patrocinio non relinquit locum, & ea tenet quæ inuasit, & eripi sibi iudicium suum, etiam si prauum est, non sinit. Ratio vtrique parti locum dat, & tempus dat. Deinde aduocationem etiam sibi petit, vt excutiendæ spatium veritati habeat: ira festinat. Ratio id iudicari vult, quod æquum est: ira id æquum videri vult, quod iudicauit. Ratio nihil præter ipsum, de quo agitur, spectat: ira vanis & extra cauſam obuersantibus commouetur. Vultus illam secundior, vox clarior, sermo liberior, cultus delicatior, aduocatio ambitiosior, fauor popularis exasperat. Sæpè infesta patrono, reum damnat: etiam si ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem: coargui non vult: & in male cœptis, honestior illi pertinacia videtur, quām pœnitentia. Cn. Piso fuit memoriâ nostrâ, vir à multis vitijs integer, sed prauus, & cui placebat pro constantiâ rigor. Is cùm iratus duci iussisset eum, qui ex coimeatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. damnatus extra valuum ductus est, & iam ceruicem porrigebat, cùm subitò apparuit ille commilito, qui

occisus

141. RETRO EGIT.] Mutare propositum & quasi cursum fecit.

142. CONCEPTI.] Ita legendum ex libris, & ipsa re: non excepti. Duo genera ventorum Aristoteles, sive Auctor libelli De mundo, facit: quæ reddam, Apuleio vertente: Ventorum binæ sunt species. Qui facti è telluris halitu constant, Terrigenæ nuncupantur: at illi qui excutiuntur è sinibus, Encolpiæ Græcè nominati. Consimiles his haberi oportet eos, qui de fluminibus, lacubus, & stagnis. De ysdem fusè noster v. Quest. Natur. c. viii. & xiv. Ergo concipiuntur gignunturq; ex aquis.

143. SINE PERTINACIA.] Impetum habent, sed breuem nec duraturum. Seneca dicto cap. viii. notat, hos Aquaticos ventos, nocte contipi, circa lucem erumpere; sed vix ultra matutinum flare. Nam, inquit, omnis illorum vis conspectu solis extinguitur: etiam si vehementiores flauere, circa medium tamen diem relangueſcent, nec vñquam usque in meridiem aura producitur.

144. INFRACTA.] Ita feci, cùm scripti & antea editi haberent, ira fracta.

145. DENTES.] Aspidi & serpentibus (ait Plinius) duo dentes in superâ parte, dextrâ lœuaque, longissimi, tenui fistulæ perforati, ut scorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc esse, quām fel serpentium, & inde venis sub spinâ ad os peruenire, diligentissimi auctores scribunt.

146. CITERIUS.] Interius, citra metam.

147. ADVOCATIONEM.] Phrasis crebra in Secunda, Darc, aut petere aduocationem: significat moram, & tempus deliberandi. Dico Consol. ad Marc. cap. x.

148. SECVRIOR.] In reo. quem & sequentes nota spectant.

149. ADVOCATIO.] Aduocati, qui amico presentiam operamq; commodant.

150. AMBITIOSIOR.] Splendidior, frequentior.

151. FAVOR POP.] In reum.

152. CN. PISO.] Credo ipsum esse, qui Syrie præfuit sub Tiberio, & causa mortis putatur Germanico fuisse. Nota, quā hic Seneca insigniuit, prauum & rigidum fuisse, conuenit cum ijs, quæ Tac. II. An. Cn. Pisone, ingenio violentum, & obsequij ignarum, insitâ ferociâ à patre Pisone.

153. PRAVVS.] Proprie, non rectus, distortus.

154. DVCI.] Ad supplicium. ita enim ἀπλάσοloquuntur.

155. EX COMMEATV.] Commeatus, est facultas tempusq; præscriptum commeandi & remeandi. Plurumque in militiâ usurpatur, ut hic. Vide Epist. LIV. initio.

156. EXHIBEBAT.] Iuris consultus: Exhibit, qui præstat eius rei, quā de agitur, præsentiam.

157. EXTRA VALLVM.] Sicut in urbibus, extra portas damnati ducebantur.

158. CERVICEM.] Vides militare supplicium, de quo pauloante.

159. CEN-

A occisus videbatur. Tunc ¹⁵⁹ centurio suppicio ¹⁶⁰ præpositus, condere gladium ¹⁶¹ speculatorum iubet: damnatum ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni ¹⁶² innocentiam: nam ¹⁶³ militem fortuna reddiderat. Ingeinti concursu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio castrorum, commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci vtrumque, & eum militem qui non ¹⁶⁴ occiderat, & eum qui non ¹⁶⁵ perierat. Quid hoc indignius? quia unus innocens apparuerat, duo peribant: Piso adiecit & tertium. Nam ipsum ¹⁶⁶ centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iussit. Constituti sunt in eodem illo loco perituri tres, ob unius innocentiam. O quam solers est iracundia, ad fingendas caussas furoris! Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia causa damnationis commilitoni fuisti: te, quia iussus occidere, Imperatori non paruisti. Excogitauit quemadmodum tria crima ficeret, quia nullum inuenerat. Habet, inquam, iracundia hoc mali, non vult regi. Irascitur veritati ipsi, si contra voluntatem suam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos destinavit, insequitur, adiectis conuicijs maledictisque. Hoc non facit ratio: sed si ita opus est, silens quietaque, totas domos funditus tollit, & familias Reipublicæ pestilentes cuim coniugibus ac liberis perdit, ¹⁶⁷ tecta ipsa diruit, & solo exequat, & inimica libertati ¹⁶⁸ nomina extirpat. Hæc non frendens, nec caput quassans, nec quicquam indecorum iudici faciens, cuius tum maximè placidus esse debet & in statu vultus, cum magna pronunciat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cum velis cædere aliquem, prius tua labia mordere? Quid si ille vidisset, desilientem de tribunali proconsulem, & fasces lictori auferente, & sua vestimenta ¹⁶⁹ scindentem, quia tardius ¹⁷⁰ scindebantur aliena? Quid opus est mensam euertere? quid pocula ¹⁷¹ affligere? quid se ¹⁷² in columnas impingere? quid capillos euellere? ¹⁷³ femur pectusque percutere? Quantam iram putas, quæ quia non tam citò in alium quam vult, erumpit, in se reuertitur? Tenetur itaque à proximis, & rogatur, ut ipse sibi placetur: quorum nihil facit, quisquis vacuus ira, meritam cuique poenam iniungit. Dimittit sœpè eum, cuius peccatum deprehendit, si pænitentia facti spei botiam pollicetur; si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed ¹⁷⁴ summo, quod aiunt, animo inhærente. Dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Nonnunquam magna sclera leuius, quam minora compescet: si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt; his inest latens, & opera, & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo ¹⁷⁵ afficit, si alter per negligentiam admisit, alter curauit ut nocens esset.

Hoc

159. CENTVRIO.] Ibi supplicijs praerant: et si Romæ, & in Prætorijs cohortibus, sœpe Tribuni.

160. PRÆPOSITVS.] Supplicij exactor Tacito.

161. SPECVLATOREM.] Genus militum, quod iterum nominat De Benefic. IIII. cap. xxv. Milites autem rem pænalem ferè administrabant: ac vide, si vis, de Speculatoribus quæ scripsi ad 1. Histor.

162. INNOCENTIAM.] Quam amiserat, innocentem dammando.

163. MILITEM.] Ita meus, commodo sensu. At Pinciani & Gruteri codices plerique, militi: quod pæne est, ut præferam. Militi, damnato nempe, qui videbatur nocens, nec erat.

164. OCCIDERAT.] Non occisus erat à speculatoro.

165. PERIERAT.] Vi putabatur, in commeatu.

166. CENTVRIONEM.] Mirum & prauum exemplum. tamen notetur serio, atiam tunc Disciplinam illam sic rigidam castrorum fuisse, & ob minima delicta, mortem in pæna.

167. TECTA.] Vi in Sp. Melio, alijs factum.

168. NOMINA.] Vi in Manlij Capitolini præmine, quod posteri veitti ferre.

169. SCINDENTEM.] Vi adhibitâ frangentem, quod solet in dolore, aut irâ.

170. SCINDEBANTVR.] Nempe damnatorum. Iis quippe lictor vestimenta contempni & rapide auferebat, lacerabat, & sic verberabat. Livius VIII. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus vestem lictoribus, ad triarios se recepit. Valerius de eadem re: Rutilianum scissâ veste, spoliatoq; corpore. Tacitus: Protractum è tentorio, scissâ veste, verberant.

171. AFFLIGERE.] In terram iacere, ac frangere.

172. IN COLVMNAS.] Hoc quoque iratorum, & indecorè se gerentium. vi Capitolinus de Maximino: Iaciebat se in parietes, nonnunquam terræ se prosternebat. Item: Incurrere in parietes, vestem scindere videbatur. Suetonius de Augusto, in clade Varianâ: Adeò namque consternatum ferunt, ut caput interdum foribus illideret.

173. FEMVR.] Item in indignatione. Cicero in Bruto: Non frons percussa, non femur. Fabius inter gestus oratorios recenset.

174. SVMMO ANIMO.] In extremâ quasi eius cute, non insedit, aut penetravit.

175. AFFICIET.] Ipsum afficit aut mouebit.

Hoc semper¹⁷⁶ in omni animaduersione seruabit, vt sciat alteram adhiberi, vt emendet malos: alteram, vt tollat. In utroque non præterita, sed futura intuebitur. Nam,^A
¹⁷⁷ vt Plato ait, N E M O prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Reuocari enim præterita non possunt: futura prohibentur. & quos volet nequitiae male cedentis exempla fieri, palam occidet:¹⁷⁸ non tantum ut pereant ipsi, sed ut alios pereundo deterrant. Hæc cui expendenda, æstimandaque sunt; vides quām debeat omni perturbatione liber accedere ad rem summā diligentia tractandam, potestate vitæ necisque. Malè irato ferrum committitur. Ne illud quidem iudicandum est, aliquid iram ad magnitudinem animi conferre. Non est enim illa magnitudo, tuor est: nec corporibus copiâ vitiosi humoris intensis, morbus incrementum est, sed pestilens abundantia. Omnes quos vacors animus supra cogitationes extollit humanas, altum quidem & sublimè spirare se credunt: ceterum nihil solidi subest, sed in ruinam prona sunt, quæ sine fundamentis creuere. Non habet ira cui insistat, non ex firme mansuroque oritur, sed ventosa & inanis est: tantumque abest à magnitudine animi, quantum à fortitudine B audacia, à fiduciâ insolentia, ab austertate¹⁷⁹ tristitia, à severitate crudelitas. Multum, inquam, interest inter sublimem animum, & superbū. Iracundia nihil amplum decorumque molitur. Contrà, mihi videtur¹⁸⁰ veterosi & infeliciis animi, imbecillitatis sibi concij, sèpè indolescere. Ut exulcerata & ægra corpora ad ictus leuissimos gemunt; ita muliebre maximè & puerile vitium est. At incidit & in viros nam viris quoque puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? non aliquæ voces ab iratis emittuntur, quæ magno emissæ videantur animo, veram ignorantibus magnitudinem? qualis illa dira & abominanda: *Oderint, dum metuant.*¹⁸¹ Sullano scias saeculo scriptam. Nescio utrum sibi peius optauerit, ut odio esset, an ut timori. *Oderint.* Occurrit illi futurum, ut execrentur, insidentur, opprimant. Quid adjicit? Dij illi malefaciant, adeò reperit dignum odio remedium. *Oderint.* Quid? dum pareant? non. dum probent? non. Quid ergo? dum timeant. Sic¹⁸² nec amari quidem vellem. Magno hoc dictum spiritu putas? falleris. nec enim magnitudo ista est, sed immanitas. Non est quod credas irascentium C verbis: quorum strepitus magni, minaces sunt, intus mens pauidissima. Non est quod existimes verum esse, quod apud disertissimum virum Liuium dicitur, *Vir ingenij magni¹⁸³ magis quam boni.* Non potest illud separari: aut magnum & bonum erit,

Quidam tamen libri, malo afficiet: quod esset, pœna & damno, Comicorum sermone.

176. IN OMNI.] E. Platone hec sumpta, ix. De Legib. Οὐ γὰρ ἐπὶ παντὶ δίκαιη γίγνεται εἰδεμίᾳ, γιγνόμενη πατέντα νόον. δυοῖν δὲ θάτερον αὐτῷ εργάζεται χεῖδος. ή γὰρ βελτίονε, ή μοχθηρότερον ἡ τον εἰειργάστω τὸν τὴν δίκαιην παραχθόντα: Non enim mali inferendi causâ supplicium ullum est, quod leges quidem instituerunt, sed è duobus alterum efficit, vel meliorem, vel minus prauum cum, qui pœnas dedit. Addit & de morte deinde, in desperatis & insannabilibus: δύον δὲ τύποις θάνατος, ἀλάχιστον τὸν πακτον: Pœna talibus mors esto, minimū malorum.

177. UT PLATO AIT.] Ipsa hec verba & sententiam Laelius usurpat, De irâ Dei, cap. xviii. Adspicit autem certò ad Platonis hunc locum, è libro xi. De Legib. Δίκαιη δὲ ἔναστος ἔναστος τῷ πακουργήματι σωφρονισ्यος ἔνεκα ξυνεπομένην προσετίσατο. & paullo post: Οὐχ ἔνεκα τῷ πακουργῆσαι διδύξει τὴν δίκαιην (γάρ τὸ γεγονός αὔγετον ἐσαι ποτέ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὐθις ἔνεκα χρόνον ή τὸ παράπονον ποστοῖ τὴν αδικίαν αὐτὸν τε καὶ τοὺς ιδόντας αὐτὸν δικαιόμενον, ή λωφῆσαι μέρι πολλὰ τῆς ποιαύτης ξυμφορᾶς. Pœnam cuiq; maleficio, quisque luat, & sciat emendationis gratia adhætere. Et mox: Non enim perpetrati mali caussa pœnas dat (quippe factum in-

aut fectum neutiquam reddetur:) sed ut in futurum tempus & illeipse qui deliquerit, & ij qui pœnas dantem spectarunt, in totum iniustitiam oderint; aut certè leuentur minuanturque mali huius partes. Hæc Senecam in mente habere, verba consequentia docent, Reuocari enim præterita non possunt: quæ ipsa hic in Platone.

178. NON TANTVM.] Fortasse, Non tam.

179. TRISTITIA.] Sic appellat tetricum illud & asperum in vultu gestuq;. Vide Nonium.

180. VETEROSI.] Alias, ventosi: sed illud fideliores libri habent. Veterosi igitur, vietii, vetusta. D te aut vetero egri. De ipsâ re, vide lib. II. cap. xix.

181. SULLANO SÆC.] A quo autem scriptam? Cicero aliquoties ipsa verba citat, auctorem non laudat. Vidi qui Ennio tribueret: sed sanè vetustior ille seculo Sullano. Puto Attij esse, qui sub hoc aeuum vivit, & Atreum Tragædiam dedit. Ab eo autem hæc pronunciata, Cicero ostendit i. De Offic. Ut si Æacus aut Minos dicarent, Oderint dum metuant, indecorum videretur, quod eos suisce iustos acceperimus: at Atreo dicente, plausus excitantur.

182. NEC AMARI.] Cum metu comite.

183. MAGIS.] Ea vocula scripto meo abest. & certum, veteres sèpè omisisse, & intellectam voluisse. In nostro Senecâ vel viginti exempla.

184. OB.

A aut nec magnum. quia magnitudinem animo inconcussam intelligo, & introrsus solidam, ab imo parem firmamque: qualis inesse malis ingenij non potest. Terribilia enim esse, & tumultuosa, & exitiosa possunt: magnitudinem quidem, cuius firmamentum roburque bonitas est, non habebunt. ceterum sermone, conatu, & omni extra paratu facient magnitudinis fidem. Eloquentur aliquid, quod tu magni putas: sicut C. Cæsar. qui iratus caelo quod¹⁸⁴ obstreperet pantomimis, quos imitabatur studiosius quam spectabat, quodq;¹⁸⁵ comesatio sua fulminibus terneretur, prorsus¹⁸⁶ parum certis: ¹⁸⁷ ad pugnam vocavit Iouem, & quidem sine¹⁸⁸ missione, Homericum illum exclamans versum:

η μάρδειρ, η ἐγώ σε.

Quanta dementia fuit? putauit, aut sibi noceri ne à Ioue quidem posse, aut se nocere etiam Ioui posse. Non puto parum momenti hanc eius vocem ad incitandum coniuratorum animos addidisse. vltimè enim patientiè visum est, eum ferre, qui Iouem non ferret. Nihil ergo in irâ, ne cùm videtur quidem vehemens, deos hominesque despiciens, magnum, nihil nobile est: aut si videtur alicui magnum animum ira producere, videatur & luxuria. Ebore¹⁸⁹ sustineri vult, purpurâ vestiri,¹⁹⁰ auro tegi, terras¹⁹¹ transferre, maria¹⁹² concludere, flumina¹⁹³ præcipitare, nemora¹⁹⁴ suspendere. Videatur & avaritia magni animi. aceruis auri argentique incubat, &¹⁹⁵ prouinciarum nominibus agros colit, &¹⁹⁶ sub singulis villicis latiores habet fines, quam quos consules sortiebatur. Videatur & libido magni animi. transnatat freta, puerorum greges castrat,¹⁹⁷ sub gladium mariti venit vxor, morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. non est contenta honoribus annuis: si fieri potest,¹⁹⁸ uno nomine occupare fastos vult, per omnem orbem¹⁹⁹ titulos disponere. Omnia ista non refert, in quantum procedant, extendantque se: angusta sunt, misera, deppressa. Sola sublimis & excelsa virtus est: nec quicquam magnum est, nisi quod simile & placidum.

C 184. OBSTREPERET.] Tonaret.

185. COMESSATIO.] Haud muto. suggero tamen, nec male Comissio lectum iri. Nam de spectaculis & Pantomimis agitur: ac sapè ista vox in alteram mutauit.

186. PARVM CERTIS.] Quia ipsum illud scelestum caput non tangerent.

187. AD PVGNAM.] Dio Cassius scribit, eum machinam excogitasse, quā tonitribus obstreperet, ac contra fulmina fulminaret: ac quoties ea decidissent, lapidem vicissim eiaculaatur, & in cælum emittebat, cum voce, quæ hic sequitur.

188. MISSIOME.] Ita alijs & Muretus ad gladiatores refert, quasi vellet pugnam hanc non habere missiōnem: id est, ut alter eorum caderet. Acutè. & omnino firmat ipse Homericus versus, Tolle me, aut ego te: quamquam aliâ paullo sententiâ pronunciatur ab Aiace ad Vlyssem, Iliad. ¶. versu 724. Vide. Meus tamen codex, sine omissione: recte, si refers ad vocem ipsam dictumq; assidue iteratum.

189. SVSTINERI.] In lectis, sellis, vehiculis, an & in pauimento tali?

190. AVRO TEGI.] In lacunaribus, atque etiam tectis.

191. TRANSFERRE.] Emontibus plana, è planis montes facere. Item, ubi terre fuerant, auctoritatis translati, maria inducere.

192. CONCLVDERE.] Ad piscinas.

193. PRÆCIPITARE.] Alibi sistere, & ex alto deinceps demittere, ut strepitum murmurq; gratum redderent.

194. SVSPENDERE.] In ædium tectis: ubi iam viridaria disponebant. Vide Epist. CXXII.

195. PROVINCIARVM.] Ide est, agros tam latos finesq; habet, ut prædia eius, prouincia sint. Vel ita varie sparsos, ut prouinciatim possideat, & nominibus ita prouinciarum, Villas suas distinguat. Nam sequitur de latis finibus, sub singulis Villicis. Vide Admiranda nostra lib. II. cap. xv.

196. SVB SINGVLIS VILL.] Quò faciunt bellè ista ex Controversiâ v. lib. v. Arata quandam populi rura, singulorum ergastulorum sunt; latiusque nunc villici, quam olim Reges imperant. Adde sis Admiranda nostra, II. cap. xv.

197. SVB GLAD.] Ita insanit libidine uxor, ut mariti gladium contemnat, & excipiat deprehensa.

198. VNO NOMINE.] Ut singulis annis Consulatus aut magistratus gerat, nec locum alijs relinquat. Plinius, de Domitiano: Qui continuis Consulatis fecerat longum quemdam & sine discrimine annum.

199. TITVLOS.] Statuas, inscriptionesq;.

L. ANNÆI SENECAE
DE IRA AD NOVATVM
LIBER SECUNDVS.

ARGVMEN TVM ET ORDO.

DVAS partes habet. prior, Quæstiunculas de Frâ; altera, aduersus hanc R-
media. Prior quæstio, An ira à solo impetu sit? negat, & animum iudicium-
que mox accedere. Itaque rationem audit, & coerceri potest: non futurum,
si ab illo solo, & naturâ, esset. Describit obiter Stoicè Motus, & Affectus. B
Hæc usque ad Cap. IIII. inclusum. Quæstio deinde altera, An crudelitas
& sauitia sit ab Frâ? negat, & alium Affectum esse: initium tamen aut ali-
mentum à crebrâ Frâ sapè habere. Cap. deinde VI. An vir bonus peccatis aut peccantibus irasci-
tur? abnuit, & toto affectu isto liberat sapientem, usque ad Cap. XI. Ab eo querit, An utilis
sit Ira, quia à Contemptu vindicat, & malos terret? Non admittit, & timerifatetur: quod
non est bonum aut optabile bono. Nam & feræ, & morbi timentur. Hæc ad Cap. XIII. In eo
fatetur, simulari à sapiente fram posse, non tamen usurpari. Neque simplicis aut generosi eam ani-
mi esse, quia liberae & indomitæ gentes habent: imò feroci, & à doctrinâ aut ratione inculti.
Denique Cap. XVIII. utiliter ad Remedia Iræ transit. Duo ea porrigit, Ne irascamur: & Ne
in irâ peccemus. Ne incidamus, Educatio talis & talis iuvat: deinde pugna contra primas Frâ
caussas, & aduocatione semper ac tempore vti. Tum Suspiciones pellenda; Luxus vitandus.
Tum rebus sine sensu, hominibus exiguo sensu, ijs quæ naturâ, vel bono nostro fiunt, non irasci.
Culpas nostras videre & agnoscere, & quiiores ita alienis futuros. Non temerè credere; & credi- C
ta, examinare ab animo facientis. Præcipue Fastus ponendus, & aestimatio sui: quæ iracundos
& vindices facit. Pati potius, aut dissimulare: & à fœdo affectu abstinere, cuius deformitas
in animo ac vultu expressa. Hæc utilia: legantur, imbibantur.

CAPVT PRIMVM.

DRIMVS liber, Nouate, ¹ benigniorem habuit materiam. facilis
enim in proclua vitiorum decursus est. nunc ad exiliora venien-
dum est. Quærimus enim, vtrum ira iudicio, an impetu incipiat:
id est, vtrum suâ sponte moueat, an quemadmodum pleraque,
quæ intra nos inscijs nobis oriuntur. Debet autem in hæc se de-
mittere disputatio, vt ad illa quoque altiora possit exsurgere. Nam
& in corpore nostro ossa, neruique & articuli, firmamenta totius, &
vitalia, minimè speciosa visu, priùs ordinantur: deinde hæc, ex quibus omnis in faciem
aspectumque decor est: post hæc omnia, qui maximè oculos rapit color, ultimus perfe-
cto iam corpore affunditur. Iram quin ² species oblata iniuriæ moueat, non est dubium:
sed vtrum speciem ipsam statim sequatur, & non accidente animo excurrat, an illo af-
fertiente moueat, quærimus. Nobis placet, nil ipsam per se audere, sed animo appro-
bante. Nam speciem capere acceptæ iniuriæ, & ultionei eius concupiscere, & vtrumque
coniungere, nec laedi se debuisse, & vindicari debere, non est eius impetus, qui sine
voluntate nostrâ concitetur. ³ Ille simplex est: hic compositus, & plura continens. In-
tellexit aliquid, indignatus est, damnauit, vlciscitur. hæc non possunt fieri, nisi animus
eius qui tangebatur, assensus est. Quorsus, inquis, hæc quæstio pertinet? vt scia-
mus, ⁴ quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunquam rationi succumbet. Om-
nes enim motus, qui non voluntate nostrâ fiunt, inuiti & ineuitabiles sunt: vt horror
frigidâ

A frigidâ aspersis, ad quosdam' iectus aspernatio, ad peiores nuntios subriguntur pili, & rubor ad' improba verba suffunditur, sequiturque' vertigo prærupta cernentes. Quorum quia nihil in nostrâ potestate est, nulla, quo minus fiant, ratio persuaderet: ira præceptis fugatur. Est enim voluntarium animi vitium, non ex his quæ conditione quadam humanæ fortis eueniunt; ideoque etiam sapientissimis accidunt. Inter quæ &⁸ primus ille iectus animi ponendus est, qui nos post opinionem iniuriæ mouet. Hic subit etiam inter ludicra scenæ spectacula, & lectiones rerum vetustarum. sæpè Clodio Cicerone expellenti, & Antonio occidenti, videatur irasci. Quis non contra Marij arma, & contra Sullæ procriptionem concitatur? Quis non Theodoto & Achillæ, & ipsi pueri,¹⁰ non puerile auso facinus, infestus est? Cantus nos non minquam & concitata modulatio instigat:¹¹ Martius quoque ille tubarum sonus mouet mentes, & atrox pictura, & iustissimorum suppliciorum tristis aspectus. Inde est, quod arrideamus arridentibus, & contristat nos turba mærentium, & effruecimus¹² ad aliena certamina: quæ B non sunt iræ, non magis quam tristitia est, quæ ad conspectuum¹³ inimici naufragi contrahit frontem: non magis quam timor, qui Hannibale¹⁴ post Cannas incenia circumfidente, lectoris percutit animum: sed omnia ista motus sunt animorum moueri volentium, nec affectus, sed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris viri, in mediâ pace iam¹⁵ togati, aures tuba suscitat, equosque castrenses erigit crepus armorum. Alexandrum aiunt,¹⁶ Xenophanto canente, manum ad arma misisse. Nihil ex his III. quæ animum fortuitu impellunt, affectus vocari debet. ista, vt ita dicam, patitur magis animus, quam facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permettere se illis: & hunc¹⁷ fortuitum motum persequi. Nam si quis pallorem, & lacrimas procidentes, & irritationem humoris obscenæ, altumve susprium, & oculos subito aciores, aut quid his simile indicium affectus, animique signum putat; fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaque & fortissimus plerumque vir, dum armatur,

expal-

C COMMENTARIUS.

AP. I. 1. BENIGNOREM.] Facilio-

rem, quem melius & uberiori se daret.

2. SPECIES.] Aristoteles v. Ethic.

Ἐπὶ φανερῷ γάρ ποδὶ μία ἡ ὄψις εἰ:

Ob apparentem enim iniuriam est Ira. neque necessum est, verame esse.

3.ILLE SIMPLEX.] Primus ille impetus, & motus. Nam duos eos facit (distingue, aut Senecam parum capies hoc & sequentii Capite, immo dices sibi aduersari) Simplicem, id est cui nondum assensus: & alterum Compositum, qui cum assensu est, & de ultiione & pœna (in re propositâ) cum animo agit. Impetus autem appellat, Stoicâ lingua, Perturbationes. nam illi definitunt τὸ πάθος, ὅρην πλεονάζουσαν: Perturbationem, impetum immodicum & abundantam.

D CAP. II. 4. QVID SIT.] Muretus vellet, Quid possit ira. neque enim definitio eius hic queritur (priore libro factum) sed de vi agitur, & quid iam in occupato animo possit. Altero puto. & contextus me docet, queri & premiti hæc minuta, ut serio intellegamus Quid sit ira? id est, natura eius omnem & formam norimus; initia, progressus; & quomodo sedari tolli posse.

5. ICTVS.] An cum minatur aliquis ferire, quod caput & corpus subducimus? An verius legi, tactus, cum libris? & aspernatio in ipsis est, ut cum latera aut alæ titillantur: siue magis, in ulcere aut vulnera, cui manum admoues.

6. IMPROBA.] Impudica, aut impudentia.

7. VERTIGO.] Seneca epist. LVII. Quædam sunt, quæ nulla virtus effugere potest. Itaque & vul-

tum adducet ad tristitiam, & inhorrescit ad subita, & caligabit si vastam altitudinem, in crepidine eius constitutus, despicerit.

8. PRIMVS ILLE ICT.] Siue primus ille motus. quem licet Cogitationis motum appellare; alterum Assensus. Vide Manud. III. Dissert. VII.

9. PVERO.] Ptolomeo regi Aegypti.

10. NON PVERILE.] Mortem magni Pompei, duobus illis consultoribus.

11. MARTIVS ILLE.] Clasicum.

12. AD ALIENA.] Cum currentes pugnantese alios, in Circo aut Amphitheatro videmus. Inde sponsiones apud Romanos, cum huic aut illi parti fauarent; rixæ, pugne.

13. INIMICI NAVFR.] Quem cum inuenit perire, tamen ipse rei turbida aspectus turbat. At non vera et tristitia est. Neque tamen asperner Grateri acutam coniecturam, mimici naufragij. Nam & incendia, & ruinas, & naufragia ludebant in scenis.

14. POST CANNAS.] Non statim. immo si fecisset, Roma defecisset. Sed hoc evenerit in obsidione Capue quinque post annis. Itaque cautæ lege.

15. TOGATI.] Non virâ sagati: & per vestem notat iam emeritum & militiâ missum.

16. XENOPHANTO CANENTE.] Dorium & bellicum. Diogenes autem hic scilicet Meliorem eum sibi Musicum fore, si cantus caneret, quibus Alexander ardens & furens reprimetur.

CAP. III. 17. FORTITVM.] Ita loquitur & appellat, quod non consilio & proposito venit. Alio- B 4 qui

expalluit: & signo pugnæ dato, ferocissimo militi paululum genua tremuerunt: & magno imperatori, antequam inter se acies¹⁸ arietarent, cor exiluit: & oratori eloquentissimo, dum ad dicendum componitur,¹⁹ summa riguerunt. Ira non moueri tantum, sed excurrere debet. est enim impetus. nunquam autem²⁰ impetus sine assensu mentis est: neque enim fieri potest, vt de vltione & pœnâ agatur, animo nesciente. Putauit se aliquis læsum, voluit vlcisci: dissuadente aliquâ caussâ, statim resedit. hanc iram non voco, sed motum animi, rationi parentem. Illa est ira, quæ rationem transflit, quæ secum rapit. Ergo illa prima agitatio animi, quam species iniuriæ incusit, non magis ira est, quâm ipsa iniuriæ species: sed ille sequens impetus, qui speciem iniuriæ non tantum accepit, sed approbat. Ira est concitatio animi, ad vltionem voluntate²¹ & iudicio pergentis. Nunquid dubium est, quin timor²² fugam habeat, ira impetum? vide ergo, an putas aliquid sine assensu mentis aut peti posse, aut caueri. Et vt scias, quemadmodum²³ incipient affectus, aut crescent, aut efferantur; est primus motus non voluntarius quasi præparatio affectus, & quædam comminatio. alter cum voluntate non contumaci, tanquam oporteat me vindicari, cùm læsus sim: aut oporteat hunc pœnas dare, cùm scelus fecerit. tertius motus est iam impotens, qui non, si oportet, vlcisci vult: sed vtique, qui rationem euicit. Primum illum animi iectum effugere ratione non possumus: sicut ne illa quidem, quæ diximus accidere corporibus, ne nos²⁴ oscitatio aliena sollicitet, ne oculi ad intentionem subitam digitorum²⁵ comprimantur. Ista non potest ratio vincere: consuetudo fortasse, & assidua obseruatio extenuat. Alter ille motus, qui iudicio nascitur, iudicio tollitur.^{26*} Illud etiamnum quærendum est. Hi qui vulgo saeuunt, & sanguine humano gaudent, an irascantur, cùm eos occidunt, à quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepisse se existimant: qualis fuit²⁷ Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non est ira: feritas est. non enim quia accepit iniuriam, nocet: sed parata est dum noceat²⁸ velle accipere. nec illi verbera lacerationesque in vltionem

qui fortunæ nullum, sed nature hic opus. Fortuitum igitur, id est temerarium, inexspectatum.

18. ARIETARENT.] Verbum, quo vti amat. id est, concurrent, cum impetu & incursu coirent.

19. SVMMA.] Extreme partes manus, pedes, labia.

20. IMPETVS SINE.] Imò tu ipse impetum à consilio distinxisti, initio libri. Sed intellegit hic impetum compositum, de quo dixi: & frustrâ verba alijs consumunt. Habent & feræ impetus, sed simplices, & quos semper (quantum in ipsis est) sequuntur. Senecam attenè iamnunc lege & adiunge, nihil tecumbrosum.

21. ET IUDICIO.] Hic quoque est qui argutetur. quomodo iudicio Ira, inquit, si extra se est? si nihil ei cum sanitate commune? Respondeo, Iudicio, sed de prauato: iudicio, quod contra impetum initio libri Seneca opposuit, id est deliberatione & assensu.

22. FVGAM.] Puto rectum, et si scripti plerique finem. Sed ea mens, timorem vitare & fugere; iram contrà, petere & sequi, nempe vltionem. E sequenti lineâ clarum: ubi Peti ad Iram; Caueri ad Timorem aptat.

CAP. IV. 23. INCIPANT.] Pulchra hæc, & usui notanda, de triplici discrimine in Affectibus: qui gradatim nascuntur, adolescent, maturescant. Vide Manud. III. Diff. VII.

24. OSCITATIO] Nam sympathia occultâ, oscitamus ad visum oscitantem.

25. COMPRIMANTVR.] Conniveant. quod tanti est, vt Plinius notet inter omnes gladiatores Caligulae, non nisi duos fuisse, qui hoc enicissent, vt oculis inconcius essent. Lib. XI. cap. XXXVII.

CAP. V. 26.* ILLUD ETIAMNVM.] Ruinam & C biatum hic agnosco. nam ubi de tertio motu, quod proposuerat? Neque item quæstio aut res coheret apie.

27. APOLLODORVS.] Libro VII. de Benef. c. XIX. hos item duos coniungit, vt eximios in saevitie & cede: Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apollodorus aut Phalaris? Et Phalaris quidem notus est; minus alter, nisi quod Plutarchus Suidasq; inter tyrannos nominant, sed nominant tantum. Est ne ille, quem Cassandra tyrannum fuisse Pausanias in Messeniciis prodidit? Est ne item, cuius mortem tragicam, & condignam vitâ, Plutarchus De tardâ Dei vindictâ tangit & indicat? Verba: Οἶον φασὶν Ἀ' πολλόδωρόν ποτε κατὰ τὰς ὅπνας δρᾶν ἐκδερόμενον ἐσυτὸν ὑπὸ Σκυθῶν, εἴτε καθεύδομενον. τὴν δὲ παρδίαν ἐπ τῇ λέπτος ὑποφθεγγομένην παῖς λέγεσσαν, Εγώ σοι τάτων αἰτίαν καὶ ταλαιπωρίαν παῖς λέγεσσαν, Εγώ σοι τάτων αἰτίαν καὶ ταλαιπωρίαν παῖς λέγεσσαν: Sicut a iunt Apollodorum aliquando per somnum vidisse, seipsum excoriari à Scythis, deinde elixari. Cor autem è lebete vocem emittere ac dicere, Ego horum tibi caussa sum. Item & filias flagrantibus corporibus in orbem circa ipsum currere. Sanè animus mihi quoque loquitur, hunc nostrum tyrannum esse. Sed quomodo à Scythis excoriatus? quid eis rei in Græciâ? aut si apud Scythes iste, unde eares Græcis sic innotuit? Puto scribendum, ὑπὸ σκυθῶν: à coriariis, à cerdonibus. & y verò solent pelles detrahere. Ceterum Cassandra, Macedonia an Thracia urbs est: quæ ante Potidæa.

28. VELLE.] Scribam, vel accipere.

29. PER

A tionem petuntur, sed in voluptatem. Quid ergo? origo huius mali ab irâ est: quæ vbi frequenti exercitatione & satietate in obliuionem clementiæ venit, & omne fœdus humnanum eiecit animo, nouissimè in crudelitatem transit. Rident itaque, gaudentque, & voluptate multâ perfruuntur, plurimumque ab iratorum vultu absunt,²⁹ per otium sœui. Hannibalem aiunt dixisse, cum fossam sanguine humano plenam vidisset: *O formosum spectaculum!* Quanto pulchrius illi visum esset, si flumen aliquod lacumque compleisset? Quid mirum, si hoc maximè spectaculo caperis innatus sanguini, &³⁰ ab infante cœdibus admotus? sequetur te fortuna crudelitatis tuæ³¹ per viginti annos secunda, dabitque oculis tuis gratum vbique spectaculum: videbis istud & circa Trasimenum, & circa Cannas, & nouissimè circa³² Carthaginem tuam.³³ Volesus nuper sub diuo Augusto proconsul Asie, cum CCC.vnâ die securi percussisset, incedens inter cada uera vultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendumque fecisset, Græcè proclamauit:³⁴ *O rem regiam!* Quid hic rex fecisset? non fuit hæc ira, sed maius malum, & insanabile.³⁵

B ^{35.} Virtus, inquit, vt honestis rebus propitia est, ita turpibus irata esse debet. Quid si dicatur, virtutem & humilem & magnam esse debere? at qui hæc dicit,³⁶ illam extolli vult, & deprimenti. quoniam lætitia ob recte factum, clara magnificaque est; ira ob alienum peccatum, sordida & angusti pectoris est: nec vñquam committet virtus, vt vitia, dum compescit, imitetur. ipsam iram castigandam habet, quæ nihil me lior est, sæpè etiam peior his delictis quibus irascitur. Gaudere lætarique,³⁷ proprium & naturale virtutis est: irasci non est ex dignitate eius, non magis quam mærere. Atque iracundia tristitia comes est: & in hanc omnis ira vel post pénitentiam, vel post³⁸ repulsam reuoluitur. Et si sapientis est, peccatis irasci, magis irascetur maioribus, & sæpè irascetur. sequitur, vt non tantum iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnam iram, nec frequenter, in animo sapientis locum habere credimus: quid est, quare non ex toto affectu illum liberemus? modus inquitam esse non potest, si pro facto cuiusque irascendum est. Nam aut iniquus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus:

C aut iracundissimus, si toties excanduerit, quoties iram sclera meruerint. Et quid indignius, quam sapientis affectum ex alienâ pendere nequitiâ? desinet ille Socrates posse³⁹ eumdem vultum domum referre, quem domo extulerat. Atqui si irasci sapiens ^{40.} debet turpiter factis, & concitari tristarique ob sclera, nihil est æruinosius sapiente. omnis illi per iracundiam mæroremque vita transibit. Quod enim momentum erit, quonon improbanda videat? quoties processerit domo, per sceleratos illi, auarosque, & prodigos, & impudentes, & ob ista felices, incedendum erit: nusquam oculi eius flectentur, vt non quod indignentur, inueniant. Deficiet, si toties à se iram, quoties catissa posset, exegerit. Hæc⁴⁰ tot millia ad forum primâ luce properantia, quam turpes lites,⁴¹ quanto turpiores aduocatos⁴² habent?⁴³ Alius iudicia patris accusat, quæ mereri sa-

tius

29. PER OTIVM.] *Quieti ipsi, & sine motu: imò & per delicias sœui.*

D 30. A B INFANTE.] *Quâ formâ item Latini, Apuero. Porro Annibal nonem annos natus patri, vt comes in Hispaniam esset, vltionem de Romanis ad aram iurauerat. Non ergo prorsus infans.*

31. PER VIGINTI.] *Partim in Hispaniâ, maximè in Italâ, res gerentem. In istâ per annos XVII.*

32. CARTHAGINEM.] *Vbi tu vietus.*

33. VOLESVS.] *Esse Volesum Messallam, de quo Tacitus III. Annal. & qui sub Augusto Proconsul Asie fuit, dixi ad Tacitum. è quo colligas, damnatum ab Augusto.*

34. O REM REGIAM!] *ω ωραγμα βασιλικόν.*

CAP. VI. 35. VIRTUS INQUIT.] *Neque hac coherere, aut plena esse, qui quis post admonitionem dicet.*

36. ILLAM EXT.] *Scripti omnes, qui illam. An igitur, quin illâ: vel quidni, cùm interrogatione finali?*

37. PROPRIVM.] *Nam sapiens in perpetuo gaudio, & animi tranquillitate. Vide Manud. 111. Diff. V.*

38. REPVLSAM.] *Id est, cùm vltionem peragere non potuit. Post pénitentiam autem tristitia, cùm peregit scilicet, & sanior iam nollet.*

39. EVMDEM VVLT.] *Quod in eximijs laudibus viri eius meritò ponunt. Plinius: Ferunt Socratem clarum sapientiâ, eodem semper visum vultu, nec aut hilario magis aut turbato.*

CAP. VII. 40. TOT MILLIA.] *Obseruare licet ad multitudinem ciuitum, qui Romæ.*

41. QVANTO TVRPIORES.] *Quare turpiores? quia gnari scientesq; prava aut iniusta defendunt: quia fidem & vocem vñalia in fas & nefas habent. Addo etiam, quia ipsi omni face criminum maculosi.*

42. HABENT.] *Meus & quidam, consiscunt: quod admittam.*

43. ALIVS IUDICIA.] *Hæc proba lectio: spectat ad filios ingratos & improbos, qui querelam de Testamento*

tius fuit: alius cum matre⁴⁴ consistit: alius delator venit eius criminis, cuius manifestior reus est. & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: &⁴⁵ corona pro malâ causâ, bonâ patroni voce corrupta. Quid singula persequor? cùm videris forum multitudine referatum, &⁴⁶ Septa concursu omnis frequentia plena, & illum Circum, in quo maximam sui partem populus ostendit: hoc scito, istic tantundem esse vitiorum, quantum hominum. Inter istos quos⁴⁷ togatos vides, nulla pax est: alter in alterius exitium leui competitio dicitur.

VIII. Nulli nisi ex alterius damno quæstus est: felicem oderunt, infelicem contemnunt:⁴⁸ maiore grauantur, minori graues sunt: diuersis stimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob leuem voluptatem prædamque cupiunt. Non alia quam⁴⁹ in ludo gladiatorio vita est, cum ijsdem viuentium pugnantiumque. Ferarum iste conuentus est: nisi quod illæ⁵⁰ inter se placidæ sunt, morsuque similium abstinent, hi mutuâ laceratione satiantur.⁵¹ Hoc uno ab animalibus mutis differunt: quod illa mansueti alentibus, horum rabies⁵² ipsos à quibus est nutrita, depascitur.⁵³ Numquam irasci definet sapiens, si semel cœperit. omnia sceleribus ac vitijs plena sunt. plus committitur, quam quod possit coercitione sanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine: maior quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Expulso melioris æquiorisque respectu, quocumque visum est, libido se impingit. nec furtiva iam scelerata sunt:⁵⁴ præter oculos eunt. adeoque in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus eualuit, ut innocentia non rara, sed nulla sit. Numquid enim singuli aut pauci rupere legem? vndique, velut⁵⁵ signo dato, ad fas nefasque miscendum coorti sunt.

— Non hospes ab hospite tutus,
Non sacer à genero. fratum quoque gratia rara est,
Imminet exitio vir coniugis, illa mariti.
Lurida terribiles miscent aconita noueræ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

mēto inofficio aduersus patrem instituebant. Iudicia enim appellant, supremam illam voluntatem & decreta: cùm mens p. & libera ab affectibus, puriter solet iudicare. Itaque incorruptum iudicem illum dicit noster, De Benef. IV. cap. XI. ubi pluscula huius rei. At quin, inquit, satius erat decentius q. meruisse iudicia illa, & per benivolentiam & gratiam impretrasse; quam legibus vindicasse.

44. CONSISTIT.] Forensē verbum. & dicunt Consistere aduersus aliquem, aut Cum aliquo, cum qui congregitur iudicio & experitur: ab ipsa re, quia stabani. Quintilianus Declamat. CCCXVIII. Quantopere his post libertatem satisfecerim, videlicet hac contumeliâ, quam mecum consistunt, æquè manifestum: de libertis qui petebant & agebant. Idem Declam. CCCXXXII. Vsum loquendi perdidisse malueram, quam cum homine optimè de me merito iam bis consisterem. Tertullianus sine aliâ additione Consistere dixit, ut in Apolog. cap. IV. De Idolatriâ, cap. XIII. & sibi. De hoc primo consistam, inquit: id est, iudicio agam, & tecum experiar.

45. CORONA.] Audientium.

46. SEPTA.] Tria loca nominat, in quibus frequentia assidua populi, Forum, Septa, Circum. Duo illa nota: Septa, autem, alio nomine Ouilia, in campo Martio, ubi suffragia ferri solent. quæ è lignis M. Agrippa marmorea fecit. Locus amplius, & vacuus: ideoq. extra illud comitiale tempus, vagorum aut curiosorum ibi multitudo. Eò magis, quod merces omnifariae exposite, & pleraque rariores. Martialis libro IX.

In Septis Mamurra diu multumque vagatus,
Hic vbi Roma suas aurea vexat opes.

47. TOGATOS.] Pacis habitu; & ideo tali ingens spes.

CAP. VIII. 48. MAIORE.] Velle, maiorem. Est, grauare & agrere ferunt.

49. IN LVDO.] Gladiatores enim unâ habitant, comedunt: mox pugnant, & mutuò sese cedunt. Vide de his Ludis Saturnalia nostra, lib. I. cap. XIV.

50. INTER SE PLAC.] Exprobrait Horatius Romanis, ciuili bello sese lacerantibus:

Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus
Vnquam, nisi in dispar, feris.

51. HOC VNO.] Vno: atquin alterum discrimen praenuit. Legam cum meo libro, imò.

52. IPSOS A QVIBVS.] Socratis dictum: κανοὺς ποιῶντες, Θρέψαι λύκους: Malis benè faciens, nutri lupos.

53. NUMQAM IRASCI.] Demosthenis simile. qui dicitabat, ὡς τολλάκις ἐπὶ τὸν αὐτῷ εὐξεῖδες τοὺς πονηροὺς ἀπολέσει, φοβεῖτο μὴ ἔρημον ἄρδην τὴν τῆς ἐν χᾶς ποιηση τὴν πόλιν: quod cùm sæpe ei incidisset perniciem imprecari malis; veritus esset, ne eo voto planè desolatam ciuitatem redderet.

54. PRÆTER OCULOS.] Id est, ante oculos & ora nostra se ostendunt. Cicero in Verrem: Præter oculos Lollii haec omnia ferebant.

55. SIGNO DATO.] A Circensibus, quibus ad currule certamen signum mappâ Prætor dat: ac tunc,

carceribus sese effudere quadrigæ. Tertullianus simili sensu, Velut mappâ missâ.

56. ET

A⁵⁶ Et quota pars ista scelerum est? non descriptsit castra⁵⁷ ex vnâ parte contraria,⁵⁸ parentum liberorumque sacramenta diuersa, subiectam patriæ⁵⁹ ciuis manu flammam, & agmina infestorum equitum ad conquirendas⁶⁰ proscriptorum latebras circumuo- litantia, & violatos⁶¹ fontes venenis, & pestilentiam⁶² manu factam, & præducta ob- fessis parentibus fossam, plenos carceres, & incendia totas vibes concremantia, domina- tionesque funestas,⁶³ & regnorum publicorumque exitiorum clandestina consilia: & pro gloriâ habita, quæ quamdiu⁶⁴ oppriimi possunt, scelera sunt: raptus ac stupra, & ⁶⁵ ne os quidem libidini exceptum. Adde nunc publica periuria gentium, & rupta fœdera, & in prædam validioris quicquid⁶⁶ non resistebat, abductum; circumscriptio- nes, furta, fraudes,⁶⁷ initiationes, quibus⁶⁸ trina non sufficiunt fora. Si tantum itasci vis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit: non irascendum illi, sed⁶⁹ insaniendum est. Illud potius cogitabis, non esse irascendum erroribus. quid enim si quis irascatur in tenebris parum vestigia certa ponentibus? quid si quis surdis, imperia non exaudienti- bus? quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos æqualium iocos spectent? quid si illis irasci velis, qui ægrotant, senescunt, fatigantur? Inter cetera mortalitatis incommoda, & hæc est⁷⁰ caligo mentium: nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, vniuersis ignoscendum: generi humano venia tribuenda est. Si irasceris iuuenibus senib[us]que, quod peccant: irascere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irascitur pueris: quorum ætas nondum nouit rerum discrimi- na? maior est excusatio & iustior, hominem esse, quam puerum. Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quam corporis morbis: non quidem obtusa, nec tarda, sed acumine nostro male vtentia, alter alteri vitiorum⁷¹ exempla. Quisque sequitur priores, male iter ingressos. quid ni habeant excusationem, cum publi- cā viā errauerint? In singulos seueritas imperatoris distinguitur: at necessaria venia est, ubi totus⁷² deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? turba peccantium. Intelli- git quam iniquum sit, & periculosum, irasci publico vitio.⁷³ Heraclitus quoties prodic-

1 x.

x.

C

56. ET QVOTA.] Iuuentalis:

Hæc quota pars scelerum, quæ custos Galli-
cus urbis

Vsque à Lucifero, donec nox occidat, audit?

57. EX VNA PARTE.] Idest, unius gentis partis
bina & aduersa castra.

58. PARENTVM.] Lucanus VII.

— videre parentes

Frontibus aduersis, fraternalq[ue] cominus arma.

59. CIVIS MANV.] Ad Sullam, qui primo reditu, cum sex legionibus irrupit per portam Esquilinam. Cumque ciues è tectis lapidibus & tegulis repel- lerent, nec progrexi posset, clamauit ut ædificia succenderent: sumptaque ardenti face, primus ipse flammam subiecit. Plutarchus.

D 60. PROSCRIPTORVM.] Adeundem, & discipu-
los eius Triumviro.

61. FONTES VEN.] Florus II. cap. vlt. M'. Aquilius Asiatici belli reliquias conficit, mixtis (nefas!) veneno fontibus, ad deditiōnēm quarumdam ur- bium. qui contra fas deūm, moresque maiorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violavit.

62. MANV FACTAM.] Fraude item, & vene-
nis aut maleficij arcessitam. De hac phras[is] Consol. ad Martiam, cap. XIX.63. ET REGNORVM.] Cæsarem atque istos tan-
git, qui regnum moliti, libertatem oppresserunt.64. OPPRIMI POSS.] Acutè. Vuli dictum, quod
Seneca alius: - felix scelus, Virtus vocatur. Cai-
tina sceleratus & paricida, quia conatus opprimerepatriam, ipse oppressus: Cæsar felix, & pater patriæ,
quia perfecit.65. NE OS QVIDEM.] Quod dicunt aliter, nec
capiti quidem parcere.CAP. IX. 66. NON RESIST.] Resistendo non
erat. sine effectu resistebat.67. INITIATIONES.] Aeris accepti, depositi,
aut talium.68. TRINA.] Nam tribus foris, illo aeo, ius di-
cebatur. Martialis:Atque erit in triplici par mihi nemo foro.
Hoc erant, Romanum, Cæsaris, Augusti: quibus &
alia post adiecta. ut dixi in Admir. lib. III.69. INSANIENDVM.] Nam insanis, flos iræ,
ut suprà.70. CALIGO MENTIVM.] Quam vitam agno-
scamus! sed ut quisque hodie aliquid legisse, vidisse,
usu didicisse visus est: sumit animos, & velut in cla-
ra luce, aliorum errores ridet.71. EXEMPLA.] Nam tradimus & transfundim-
us vitia, & capimus haurimusq[ue] vicissim.CAP. X. 72. DESERVIT EXERC.] Suppositum
est. scripti libri, deservit: meus deleuit. Credo proximè
ad verum: & fuerit deliuit, neglecta litterula. unde
ille scriptor deleuit, cum verum esset deliquit. De re
ipsa, plures tuò peccare, & cum venia; etiam Luca-
nus, de ipsis militibus, scripsit:— Quippe ipsa metus exsoluerat audax
Turba suos. quidquid multis peccatur, inul-
tum est.73. HERACLITVS.] Hoc verò sumpsi noster à
Sotione,

rat, & tantum circa se malè viuentium, imò malè pereuntium viderat, flebat, misere-**A**
batur omnium qui sibi læti felicesque occurrabant, miti animo, sed nimis imbecillo: &
ipse inter deplorandos erat. Democritum contrà aiunt, nunquam sine risu in publico
fuisse. adè nihil illi ⁷⁴ videbatur serium eorum, quæ seriò gerebantur. Vbi istic iræ lo-
cūs est? aut ridenda omnia, aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare?
quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri. scit ⁷⁵ paucissimos omni æuo sapientes eu-
dere: quia conditionem humanæ vitæ perspectam habet: nemo autem naturæ sanus
irascitur. Quid enim si mirari velit, non in siluestribus dumis poma pendere? quid si
miretur spineta sentesq; non utli aliquâ fruge compleri? nemo irascitur, vbi vitium na-
tura defendit. Placidus itaque sapiens & æquus erroribus, non hostis, sed correptor pec-
cantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurserunt vino dediti, multi libidi-
nosi, multi ingratii, multi auari, multi furijs ambitionis agitati. Omnia ista tam propius
⁷⁶ aspiciet, quām ægros suos medicus. Nunquid ille cuius nauigium multam, vndique
laxatis compagibus, aquam trahit, nautis ipsique nauigio irascitur? occurrit potius, & **B**
aliam excludit vndam, aliam egerit, manifesta foramina præcludit, latentibus & ex oc-
culto sentinam ducentibus labore continuo resistit: nec ideo intermittit, quia quantum
exhaustum est, subnascitur. Lento adiutorio opus est, contra mala continua & fœcun-
da, non vt desinant, sed ne vincant. Utile est, inquit, ira: quia contemptum ef-
fugit, quia malos terret. Primum, ira si quantum minatur, valet; ob hoc ipsum quia ter-
ribilis est, & inuisa est. ⁷⁷ Periculosis est autem timeri, quām despici. Si verò ⁷⁸ sine vi-
ribus est, magis exposita contemptui est, & derisum non effugit. quid enim est iracun-
diā in superuacuum tumultuante frigidius? Deinde non ideo quædam, quia terribiliora,
potiora sunt: nec hoc sapientis dici velim, quod ⁷⁹ feræ quoque telum est, timeri. Quid?
non timetur febris, podagra, hulcus malum? numquid ideo quicquam in istis boni est?
an contrà, omnia despcta, & fæda, & turpia, ⁸⁰ ipso quanto timentur, sunt? Ira per se de-
formis est, & minimè metuenda: at timetur à pluribus, sicut ⁸¹ deformis persona ab in-
fantibus. Quid, quod semper in auctores redundat timor, nec quisquam metuitur, **C**
ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille versus, qui ⁸² medio ciuili bello
in theatro dictus, totum in se populum non aliter conuertit, quām si missa esset vox
⁸³ publici affectus:

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Ita natura constituit, vt quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni quām
pauida sunt ad leuissimos strepitus pectora? acerrimas feras ⁸⁴ vmbra, vox, & odor in-
solitus exagitat. quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquam
xii. sapiens, timeri. Nec ideo iram magnum quisquam putet, quia formidini est:
quoniam quædam etiam contemptissima timentur: venena, & ⁸⁵ offa mortifera, &
morsus. Nec est mirum, cùm maximos ferarum greges, ⁸⁶ linea pennis distincta conti-

*Sotione, (an illo preceptore suo?) qui Sermones
de Irâ scripsit, aliquoties Stobæo citatos. in quo hoc
ipsum fragmentum: Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντλόργης, Ήρα-
κλεῖτῷ μὲν δάκρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπῆνε: Sa-
pientibus iræ loco, Heraclito quidem lacrimæ,
Democrito vero risus oboriebatur.*

*74. VIDEBATVR.] Idem huic homini, Demo-
crite, habes animo affectam.*

75. PAUCISSIMOS.] Tam raro, quām Phænices.

*76. ASPICIT.] Videntur ex sermone sapientis
esse: ergo, aspiciam.*

*CAP. XI. 77. PERICULOSIVS.] Ennius:
Quem metuunt oderunt: quem quisque odit,
perisse expetit.*

*78. SINE VIRIB.] Trito illo, & Liuiano dicto:
Vanam sine viribus iram esse.*

79. FERÆ QVOQUE.] Libri plerique, & meus,

*insertâ voce, feræ sapientis quoque. An superflua
& repetita est? inepta certè. an mutamus, sœuentis? D
80. IP SO QVO TIM.] Nihil enim bonum pul-
chrumq; timetur.*

81. DEFORMIS PERS.] μορμολυκεῖον.

*82. MEDIO CIV.] Cæsaris Iulij ludis, atque
ipso spectante, audiente. Nec obscurè hic versus in-
cum dirigebatur, vel Macrobo auctore: quem vide,
II. Sat. cap. VII.*

*83. PUBLICI AFF.] Quasi eius ore omnes hunc
sensem interiorem suum exprimerent.*

84. VMBRA.] Adde huic rei infrâ, lib. III. c. XXX.

*CAP. XII. 85. OFFA.] Est à Mureto, nec
damnes. Libri enim omnes, offa. Annor ora? ta-
men & offa quædam mortifera, ut in Pastinacâ pisces,
alyssum.*

86. LINEA.] Explico lib. I. de Clemen. cap. XII.

87. AB

A ⁸⁷neat, & in insidias agat: ab ipso effectu dicta formido. Vanis enim vanae terrori sunt.
⁸⁸ Curriculi motus, rotarumque versata facies, leones redigit ⁸⁹ in caueam: elephantes
⁹⁰ porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo ⁹¹ vinbra ab infantibus, à feris
⁹² rubens pinna. non ipsa in se quicquam habet firmū aut forte, sed vanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerum naturā tollenda est, si velis iram tollere: neutrum autem potest fieri. Primum, potest aliquis non algere, quamuis ex rerum naturā hiems sit: & non aestuare, quamuis menses aestui sint. aut loci beneficio aduersus intemperiem anni tutus est, aut patientia corporis sensum vtriusque peruvincit. Deinde verte istud. necessitate est prius virtutem ex animo tollas, quam iracundiam recipias: quoniam cum virtutibus vitia non coēunt. Nec magis quisquam eodem tempore & iratus potest esse, & vir bonus, quam æger & sanus. Non potest, inquit, omnis ex animo ira tolli: nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat assidua meditatio: nullique sunt tam feri & ⁹³ sui iuris affectus, ut non disciplinā perdomentur. Quodcunque sibi imperauit animus, obtinuit. Quidam ne vñquiam ⁹⁴ riderent, consecuti sunt: vino quidam, alij Venere, quidam ⁹⁵ omni humore interdixere corporibus. Alius contentus breui somno, ⁹⁶ vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt alij tenuissimis & aduersis ⁹⁷ funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immensam altitudinem ⁹⁸ mergi, ac sine vllā respirandi vice perpeti maria. Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit, ostenditque nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientia ⁹⁹ indicaret. Istis, quos paullò ante retuli, aut nulla tam pertinacis studij, aut non digna merces fuit. Quid enim magnificum consequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinæ ingenti ceruices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno ¹⁰⁰ auctoramento, labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiam, quos tantum præmium exspectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum est effugere maximum Cimalum iram, & cum illâ rabie, saevitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites eius affectus? Non est quod patrocinium nobis quæramus, & excusatam licentiam, dicentes, aut utile id esse, aut ineuitabile. cui enim tandem vitio aduocatus defuit? Non est quod dicas, excidi non posse. sanabilibus ægrotamus malis: ipsaque nos in rectum genitos natura,

87. AB IPSO EFF.] Quia formidinem feris adfert.

mento somnum contigisse: id est, numquam horam totam dormisse.

88. CVRRCVL.] Plinius lib. viii. Hoc tale

97. FVNIBVS.] Funambulos intellegit.

tamque sævum animal, rotarum orbes circumacti, currusque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantusq; etiam magis terrent: sed maximè ignes.

98. MERGI.] Vrinatores. His talibus exemplis,

Isidorus: Rotaru timent strepitus, sed ignes magis.

in idem argumentum, Musonius utitur sc̄tæ eiusdem

16. IN CAVEAM.] E quā ad pugnam egressi. De

Stoicæ, & ferè eui, cum nostro: Oi μὲν ἀριθματοποιοὶ δύσκολα ὑπὸς οὐφίσανται φράγματα, καὶ

bis scripsi libello De Amphith. cap. ix.

τὴν ζωὴν παραβάλλονται τὴν ἐστῶν, οἱ μὲν εἰς μα-

χαῖρας πυκνώντες, οἱ δὲ εἰς πάλαι μετέωροι έσδι-

D 90. PORCINA VOX.] Aelianus hoc notat lib. xvi.

ζοτες, οἱ δὲ ὁμειόρητες πετόμενοι διὰ τοῦ αέρος, ὡν

cap. xxxvi. Et Plutarchus, De Inuidiā & Odio,

τὸ σφάλμα δάγκωτος εἴσι, καὶ ταῦτα πάντα δρᾶσι,

caussam huius metus reddit: Εἰδότως δὲ καὶ τῷ λέοντι

μηροῦ χάριν μιθοῦ. ήμεῖς δὲ εἰς ἀνεξόμεστα ταλα-

91. VMBRA AB INF.] Nempe mortualis. nam &

παρεῖν υπὲρ εὐδαιμονίας δίλις; Mirifici quidam &

Manes, Vmbras vocant.

præstigatores, difficiles res subeunt & suscipiunt,

92. RVBENS PIN.] Formido dicta.

ac vitam ipsam suam in discriumen projiciunt, alij

93. SVI IVRIS.] Indomiti, liberi, nulli subiecti.

quidem super gladios in caput se iactantes & sal-

94. RIDERENT.] Ut ille Crassus, ἀγέλασος Gracis.

tantantes; alij sublimes in funibus incidentes; alij

95. OMNI HVMORE.] In metu aquæ intercutis:

tanquam aues per aërem volantes: quorum om-

atque hodie sunt exempla.

ninium error, mors est. atque ista tamen exiguae

96. VIGILIAM.] Plinius de C. Mæenate, patrono

mercedis aut stipis caussa subeunt: nos verò non

illo Musarum; triennio supremo, nullo horæ mo-

sustinebimus laborare, pro totâ simul beatitudine?

Junge cum sequentibus Seneca: sunt gemina.

CAP. XIII. 99. INDICERET.] Non aliud im-

peraret, sed nos ipsi nobis.

100. AVCTORAMENTO.] Cum non magna pro-

posita merces, tamen labore magno hac pararunt.

natura, si emendari velimus, iuuat. Nec, ut quibusdam¹⁰¹ dictum est, arduum in virtutes & asperum iter est: plano adeuntur. Non vanæ vobis auctor rei venio. facilis est ad beatam vitam via: inite modò¹⁰² bonis auspiciis, ipsisque diis benè iuuantibus. Multo difficilior est, facere ista quæ facitis. quid enim quiete otiosius animi, quid irâ laboriosius? quid clementiâ remissius, quid crudelitate negotiosius? Vacat pudicitia, libido occupatissimâ est. omnium denique virtutum tutela facilior est: vitia magno colluntur. Debet ira remoueri? hoc ex parte fatentur etiam, qui dicunt esse minuendam. Tota dimittatur: nihil profutura est. sine illâ facilius rectiusque scelera tollentur: mali

xiv. punientur, & traducentur in melius. A Omnia, quæ debet sapiens, sine ullius malæ rei ministerio efficiet: nihilque admiscebbit, cuius modum solicitus obseruet. Nunquam itaque iracundia admittenda est: aliquando simulanda, si segnes audientium animi concitandisunt. sicut tardè consurgentes ad cursum equos stimulis,¹⁰³ facibusque subditis, excitamus. Aliquando incutiendus est his metus, apud quos ratio non proficit. Ira scilicet quidem non magis vtile est, quam mœrere, quam metuere. Quid ergo? non incident causæ, quæ iram lassent? Sed tunc maximè illi opponendæ manus sunt: nec est difficile, vincere animum: cum athletæ, quoque in¹⁰⁴ vilissimâ sui parte occupati, tamen iectus doloresque patientur, ut vires cedentis exhaustant, nec cum ira suadet, ferunt, sed cum occasio.¹⁰⁵ Pyrrhum maximum præceptorem certaminis gymnici, solitum aiunt his quos exercebat, præcipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat artem: & quâ noceat tantum, non quâ caueat, aspicit. Sæpè itaque ratio patientiam suadet, ira vindictam: & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimus. Quosdam viñus verbi contumelia, non æquo animo lata, in exilium proiecit: & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerant, grauissimis malis obruti sunt, indignatiq[ue] aliquid ex ple-

xv. nissimâ libertate diminui, seruile in se attraxerunt iugum. B Ut scias, inquit, iram habere in se generosi aliquid, liberas videbis gentes quæ iracundissimæ sunt: ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortiora solidaque naturâ ingenia, antequam disciplinâ mollientur, prona in iram sunt. Quædam enim non nisi melioribus innascuntur C ingenii. sicut valida arbusta & lata, quamvis neglecta tellus creat: alia fœcundi soli¹⁰⁶ silua est. Itaque & ingenia naturâ fortia iracundiam ferunt, nihilque tenue & exile capiunt, ignea & feruida: sed imperfectus ille vigor est, ut omnibus quæ sine arte, ipsius tantum naturæ bono, exsurgunt. sed nisi citò domita sunt, quæ fortitudini apta erant, audaciæ temeritatique consuescant. Quid? non mitioribus animis vitia leniora coniuncta sunt: ut misericordia, amor, & verecundia. Itaque tibi sæpè bonam indeolem¹⁰⁷ in malis quoque ostendam. sed non ideò vitia non sunt, si naturæ melioris indicia sunt. Deinde omnes istæ feritate liberæ gentes, leonum luporumque ritu, ut seruire non possunt, ita nec imperare. Non enim humani vim ingenij, sed feri & intractabilis habent. neino

xvi. autem¹⁰⁸ regere potest, nisi qui & regi. D Ferè itaque imperia penes eos fuere populos, qui mitiore cælo vtuntur: in frigora Septentrione inque vergentibus immanueta ingenia sunt, ut ait poëta, — *Suóque¹⁰⁹ simillima cælo.*

101. DICTVM.] Itamei libri, non visum: & ad-
spicit haud dubie Hesiodum illud dictum:

Tῆς δ' ἐρετῆς οὐ πάτα θεοὶ τερπάροι θεοὶ θηναν
Αἰθέλιοι μανός δὲ καὶ ὄρθιος οἴμος ἐπ' αὐτήν:

Ac virtuti Dij sudorem proposuere,
Et via difficultis, atque aspera ducit ad illam.

102. BONIS AVSP.] Benè precantum verba.

CAP. XIV. 103. FACIBVSQVE.] Nescio cur
spreuenterint, quod in scriptis & quibusdam editis est,
calcibusque. Nonne calcibus subditis, vel nudis, vel
quos ferrata calcaria armant, equum incitamus? At
de Facibus haud temere legas, nisi forte in certamine
curruli: atque id raro.

104. V. LISSIMA.] Corpore.

105. PYRRHVM.] An regem illum nobilem; an

potius alium huius artis, à quo & Pyrrhica saltatio nomen habet?

CAP. XV. 106. SILVA EST.] Arborum mi-
tium & fructiferarum.

107. IN MALIS.] Meus, bonam indeolem à malis quoque suis: & alijs libri ferè accidunt. Illæ nostri, vera puto, hoc sensu: Bonam indeolem coniuci-
mus & comprehendimus, etiam à vitiis quibusdam &
malis: ut à verecundiâ, amore, misericordiâ. Necte
enim cum prioribus.

108. REGERE POTEST.] Aristoteles: Οὐκ εἶναι
εἰς ἀρχὴν τὸ μὴ ἀρχὴν: Non est ut recte impe-
ret, cui non imperatum.

CAP. XVI. 109. SIMILLIMA CÆLO.] Qnod,
ut ille canit,

— vitam-

A Animalia, inquit, generosissima habentur, quibus multum inest iræ. Errat, qui ea in exemplum hominis adducit, quibus pro ratione est impetus: homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor ceroos, accipitrem impetus, columbam fuga. Quid, quod ne illud quidem verum est, optima animalia esse iracundissima? Ferasne putem, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quod iratores? Patientiam laudauerim boum, & equorum frenos sequentium. Quid autem est, cur hominem ad tam infelia exempla reuoces: cum habeas mundū,¹¹⁰ Deumque, quem ex omnibus animalibus, ut solus imitetur, solus intelligit?¹¹¹ Simplicissimi, inquit, omnium habentur iracundi. Fraudulentis enim & versutis comparantur: & simplices videntur, quia expositi sunt. quos quidem non simplices dixerim, sed incautos. Stultis, luxuriosis, nepotibusque hoc nomen imponimus, & omnibus vitiis parum callidis. Orator, inquit, iratus aliquando melior est. Imò imitatus iratum. nam & XVII.¹¹² histriones in pronuntiando non irati populum mouent, sed iratum bene agentes. Et

B apud iudices itaque, & in concione, & vbi cunque alieni animi ad nostrum arbitrium agendi sunt, modò iram, modò metum, modò misericordiam, ut aliis incutiamus, ipsi simulabimus: & sèpè id quod veri affectus non effecissent, effecit imitatio affectuum. Languidus, inquit, animus est, qui irā caret. Verum est, si nihil habet irā valentius. Nec latronem oportet esse, nec¹¹³ prædam; nec misericordem, nec crudelē. illius nimis mollis animus, huius nimis durus est. Temperatus sit sapiens: & ad res fortius agendas non iram, sed vim adhibeat. Quoniam quæ de irā quæruntur, tractauimus, XVIII.

accedamus ad remedia eius. Duo autem, ut opinor, sunt: ne incidamus in iram, & ne in irā¹¹⁴ peccemus. Ut in corporum curā, alia de tuendā valetudine, alia de restituendā, præcepta sunt: ita aliter iram debemus repellere, aliter compescere, ut¹¹⁵ vincamus. Quædam ad vniuersam vitam pertinentia præcipientur: ea in educatione, & in¹¹⁶ sequentia tempora diuidentur. Educatio maximam diligentiam, plurimumque profutram desiderat. facile est enim, teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur

C vitia, quæ nobiscum creuerunt. Opportunissima ad iracundiam ferudi animi natura est. nam cùm elementa sint quattuor, ignis, aqua, aér, & terra: potestates pares his sunt,¹¹⁷ frigida, feruida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde¹¹⁸ in aliquos magis incumbunt¹¹⁹ ingenia, prout alicuius elementi maior vis abundauit. Inde quasdam humidas vocamus, aridasque regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum discrimina sunt. Refert quantum quisque humidus in se calidiisque continet. cuius in illo elementi portio præualebit, inde mores erunt. Iracundos¹²⁰ ferudi mistura

— vitamque ac fata ministrat

Géibus, ac proprios per singula corpora mores. Et aliis poëta:

— emollit gentes clementia cœli.

Tacitus de Mattiacis: Nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo ac cœlo acrius animantur.

110. DEVQE.] Et hunc sine Irā, ut Stoici.

111. SIMPLICISSIMI.] Qui iram in promptu habent, sed non seruant aut recondunt. Tacitus de Agricolâ suo: Ceterum ex iracundiâ nihil supererat. secretum & silentium eius non timeres. honestius putabat offendere, quam odisse.

CAP. XVII. 112. HISTRIONES.] Hoc quoque ex Sotione, Serm. II. de Irā: Τὸν πορπαῖς μὲν οὐν καὶ μὴ ὄργιζονται, ὑπερπιναμένοις ὄργην συνεψήσεν. οἱ δὲ αποδιδοῦσι ἀνθράξ, οἱ δὲ ιάνται, οἱ δὲ ὄργιζονται, οἱ τῷ χρῶνται τῷ χρωτι: Histrionibus etsi non iratis, iram tamen simulantibus, conducit & confert: at viri boni, nec verè etiam irati, hac facie & gestu vtuntur.

113. PRÆDAM.] Ita ille dicitur, & illa quæ prædo inuadit.

CAP. XVIII. 114. PECCEMVS.] Ut refrænemus, & inhibeamus. quam partem exsequitur ab initio libri tertij. Et si quidam scripti hic ordiuntur tertium, isto inquam Cap. X V I I I . nec male fortasse: & iidem quartum statuunt, qui tertius est nobis.

115. VINCAMVS.] Meus & quidam, vitemus.

116. SEVENTIA TEMP.] Id est, reliquam atatem, post illam puerilem & primam, quæ est sub educatoribus & magistris.

117. FRIGIDA, FERVIDA.] Vide Physiol. II. Dissert. X I I I I .

118. IN ALIQ. VOS.] Mores scilicet. An aliquas verius esset, vel potestates, vel varietates? utraque ea vox præiuit.

119. INGENIA.] Est in nostris librī & vulgaris: spreuuit tamen editio Romana. & potest, fateor, abesse, ut communiter referas ad loca, animalia, corpora.

CAP. XIX. 120. FERVIDI MIST.] Libri nostri, feruidi animi natura: sed & Gruteri ferè consentiunt. Legerim, feruida nimis natura.

mistura faciet: est enim actuosus & pertinax ignis. Frigidi mistura¹²¹ frigidos facit: A pigrum est enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam¹²² ex nostris iram¹²³ in pectore moueri,¹²⁴ efferuescente circa cor sanguine. Caussa cur hic potissimum assigne-

tur iræ locus, non alia est, quam quod in toto corpore calidissimum pectus est. Quibus humidi plus inest, eorum paulatim crescit ira: quia non est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaque puerorum feminarumque iræ acres magis, quam graues sunt, leuioresque dum incipiunt: siccis ætatibus vehemens robustaque ira est, sed sine incremento, non multum sibi adiiciens. quia inclinatum calorem frigus insequitur.¹²⁵ Senes dif-

ficiles & queruli sunt, ut¹²⁶ ægri & conualescentes, & quorum aut lassitudine, aut de-

tractione sanguinis exhaustus est calor. In eadem causâ sunt siti fameque rabidi, & qui-

bis exangue corpus est, maligneque alitur & deficit. Vinum incendit iram: quia calo-

xx. rem auget pro cuiusque naturâ. Quidam ebrij efferuescunt,¹²⁷ quidam siccii. Neque vlla alia caussa est, cur iracundissimi sint¹²⁸ flaui¹²⁹ rubentesque: quibus talis naturâ color est, qualis fieri ceteris inter iram solet. mobilis enim illis agitatusque sanguis B est. Sed quemadmodum natura quosdam proliuos in iram facit: ita multæ incident causæ, quæ idem possint quod natura. Alios morbus aut iniuria corporum in hoc per-

duxit,¹³⁰ alios labor, & continua pervigilia, noctesque solicite, & desideria, amoresque:

& quicquid aliud aut corpori nocuit aut animo, ægram mentem in querelas parat. Sed

ista omnia initia causæque sunt, plurimumque potest consuetudo: quæ si¹³¹ grauis est,

alit vitium. Naturam quidem mutare, difficile est: nec licet seinel mixta nascentium ele-

menta conuertere. Sed in hoc nosse¹³² profuit, ut calentibus ingenii subtrahatur vi-

num: quod pueris¹³³ Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis qui-

dem

121. FRIGIDOS.] *Omnino melius quidam libri, timidos.*

122. EX NOSTRIS.] *Stoicis.*

123. IN PECTORE.] *Claudianus:*

Iram sanguinei regio sub pectore cordis

Protegit, imbuta flammis, aidamq; nocedi.

124. EFFERVSCENTE.] *Vide*, quæ suprà ex Aristotele adduxi, ad cap. 111. libri 1. Adde hanc Damasceni definitionem: Θύμος ἐστι ζέσις τοῦ περὶ παρδίαν αἱματος, ἐξ ἀναθυμίας τῆς χολῆς ή ἀναθυμίας γενομένην: Ira est feruor sanguinis circa cor, ex euaporatione, aut commotione bilis natus.

125. SENES DIFF.] *Hec omnia ita iunctim ferè in Ammiano Marcellino, ubi de Valentiniiani irâ loquitur libro XXVI. Hanc esse animi vlcus diuturnus, interdumque perpetuum, prudentes definiunt: nasci ex mentis mollitie consuetum. id adserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt in columbus languidi, & feminæ mari-*
ribus, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi.
Quæ mihi videtur à Plutarcho palam mutuatus, qui libello ταχιδιότητας, De non irascendo: Ως γαρ διδημα μεγάλης ἐστιν σαρκὶ πλεγῆς πάθος, οὐτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, η ψρὸς τὸ λυπηταῖς ἐνδοσις ἐφέρει μείζονα θυμὸν ἀπὸ μείζονος αἰδενείας.
διὸ καὶ γυναικεῖς ἀνδρῶν ὄργια λάθεραι, καὶ νοσοῦντες ἴγιαινουντων, καὶ γέροντες αἱματόντων, καὶ κακῶς παράττοντες ἐντυχούντων: Ut enim vlcus aut tumor affectus est plague alicuius magnæ in carnem inflitæ, sic in molliissimis animis inclinatio ad dolendum, exprimit & effert maiorem iram à maiore imbecillitate. Ideoque & feminæ mari-
bus iracundiiores sunt, & in columbus languidi, & iuuenibus senes, & felicibus ærumnosi. Convenienter itaque Plutarcho. nisi quod Iram definiri dicit Vlcus animi: quod non ita in eo est, sed componi & assimilari.

126. ÆGRI ET CONV.] *Aristoteles de his omnibus II. Rhetor. cap. II. Et caussam dat, quia Ira ex dolore est, dolor ex cupiditate rei negata. Diò, inquit, παρανοτες, πενόμενοι, ἐρώντες, διλώντες, δλωσιτες, παρόμυντοι: Ideoque fessi aut ægri, egentes, amantes, sitientes, vniuersè dictum, cupientes & non assequentes, iracundi sunt & moueri faciles. Pluraibi si voles: & adde Problem. Sect. X. Quest. XXXVI. ubi hoc commune effatum, ὅτι ή αφαιρετις, ως ε καὶ ιχνότης, ποιεῖ δια τὴν ἐξην τὸν ὄργην: quod ablatio, sicut & extenuatio, iram ratione habitus moueat. Quæ caussa Seneca nostro tacta; maligneque alitur & deficit. Dixit & suprà lib. I. cap. XI. Invalidum omne, naturâ querulum esse.*

CAP. XX. 127. QVIDAM SICCI.] *Mureti, non Senecæ. nam libri omnes, quidam saucij. Putato sententiam. quosdam ebrios planè & madidos effervescent; alios leuiter saucios flore Liberi, & tactos. Sed libri meliores, verbum etiam addunt, saucij sunt. Quid disimulat defectus est, & sequentia certè non harent. Itaque meo iudicio, nota sic ponatur: effervescent, quidam * saucij sunt.*

128. FLAVI.] *Bile suffusa.*

129. RUBENTESQUE.] *Sanguine pleni, atque eo mobili.*

130. ALIOS LABOR.] *Repete quæ ex Aristotele, paullo ante.*

131. GRAVIS EST.] *Haud nimis placet. mallem, Praua est: sed disisce. An grauem vult consuetudinem, id est conuersationem molestam, fastidij plenam?*

132. PROFVIT.] *Sive magis, profuerit.*

133. PLATO.] *Cuius verba sunt, in parte hic expressa, II. De Legib. Αριστοφάνης οὐρανομένης, τας παιδας μέχρις ἐπων ὄντων ὄντων καίδενα τὸ παράπονον οἴην μη γέ-*

Adem implendi sunt. distendentur enim corpora, & animi cum corpore ¹³⁴ tumescunt. Labor illos citra laßitudinem exerceat: ¹³⁵ vt minuatur, non vt consumatur calor, nimisque ille feruor ¹³⁶ despumet. Lufus quoque proderunt. modica enim voluptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, ¹³⁷ siccioribus & frigidis non est ab irâ periculum: sed maiora vitia metuenda sunt, pauor, difficultas, & desperatio, & suspiciones.

Mollienda itaque, fouendaque talia ingenia, & in lătitiam euocanda sunt. Et quia **xxi.** aliis contra iram, aliis contra tristitiam remediis vtendum est, nec dissimilibus tantum ista, sed contrariis curanda sunt, semper ei occurremus, quod increuerit. Plurimum, inquam, proderit pueros statim salubriter institui. Difficile autem regimen est: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obseruatione res indiget. Vtrumque enim & quod ¹³⁸ extollendum, & quod ¹³⁹ deprimentum est, similibus alitur. facile autem etiam attendentem similia decipiunt. Crescit licentiâ spiritus, seruitute comminuitur. assurgit, ¹⁴⁰ si laudatur, & in spem sui boni adducitur: sed eadem ista insolentiam & iracundiam generant. Sic itaque inter vtrumque regendus est, vt modò frænis vtamur, modò stimulis: nihil humile, nihil seruile patiatur. Nunquam illi necesse sit rogare suppliciter: nec proficit rogasse. potius ¹⁴¹ causæ suæ, & ¹⁴² prioribus factis, & bonis in futurum ¹⁴³ promissis donetur. In certaminibus æqualium nec vinci illum patiamur, nec irasci. demus operam, vt familiaris sit his, cum quibus contendere solet: vt in certamine assuecat non nocere velle, sed vincere. Quoties superauerit, & dignum aliquid laude fecerit, attolli, non ¹⁴⁴ gestire patiamur. gaudium enim exultatio, exultationem tumor, & nimia æstimatio sui sequitur. Dabimus aliquod laxamentum: in desidiam verò otiumque non resolvemus, & procul à contactu deliciarum retinebiimus. Nihil enim magis facit iracundos, quam ¹⁴⁵ educatio mollis & blanda. ideo vnicis quò plus indulgetur, pupillisque quò plus licet, corruptior animus est. Non resistet offendis, cui nihil vñquam negatum est, cui lacrimas sollicita semper mater abstergit, cui ¹⁴⁶ de pædagogo satisfactum est. Non vides, vt maiorem quamque fortunam maior ira comitetur? In diuitiis nobilibusque & magistratis præcipuè appetet, cum quicquid leue & inane in animo erat, secundâ se aurâ sustulit. Felicitas iracundiam nutrit, vbi aures superbæ assentatorum turba circumstetit. *Tibi enim respondeat?* Non pro fastigio te tuo metiris: ipse te proiicis: & alia, quibus vix sanæ, & ab initio benè fundatae mentes, restiterint. Longe itaque ab assentatione pueritia remouenda est. audiat verum, ¹⁴⁷ & timeat: interim vereatur, semper maioribus assurgat. nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat, quieto offeratur. & diuitias

μὴ γένεσθε; διδάσκοντες, ὡς χρὴ πῦρ τὸν ταῦροχε-
τευτεῖς τε τὸ σῶμα οὐ τὸν φυγῆν, αὐτὸν δὲ τὰς πόνους
ἔχειρεν προπενεδαι. τὸν ἐμμανῆν λαζαίμενοι εἴησι τὸν
νέων: Nόnne igitur legem feremus, ne pueri ante
annum **xvi**. omnino vinum gustent? Docen-
tes, quòd non oporteat ignem igni addere & in-
fundere tam in animum, quam in corpus, prius-
D quam ad labores suscipiendos apti paresque sint. Prouidentes etiam, ne furiosam reddamus iuuen-
num naturam. Aristoteles pariter, nec pueris nec
nutribus vinum censet conducere.

134. TUMESCENT.] Ira autem tumor quidam est.

135. VT MINVATVR.] Exhalando, & per laxa-
tos poros spirando.

136. DESPVNET.] A vino nouo metaphora. quod
spumat, dum feruet & bullit; dessumat, cum definit,
& subsidit.

137. SICCIORIBVS.] Causa sciungas, nam siccioribus vel maximum periculum ab irâ: ideoq; aptius mei, siccioribusque, cum copulâ representant. Nam
necendum cum sequenti qualitate, sine vt ipse appellat, potestate: siccis simul & frigidis, (qui sunt melan-
cholici) non esse periculum ab irâ tam promptum.

paren-
C A P. X X I. 138. EXTOLLENDVM.] Indoles.

139. DEPRIMENDVM.] Ira.

140. SI LAVDATVR.] Fabij votum est: Mihi il-
le detur puer, quem laus excitet, quem gloria iu-
uet, qui victus fleat.

141. CAUSSÆ SVÆ.] Tamquam innocens sit.

142. PRIORIBVS FACT.] In gratiam anteacto-
rum, gratia fiat.

143. PROMISSIS.] De emendatione, vt solet.

144. GESTIRE.] Efferri, voce & gestu iubilare.

145. EDVCATIO MOLLIS.] Fabius: Mollis illa
educatio, quam Indulgentiam vocamus, neruos
omnes & mentis & corporis frangit.

146. DE PÆDAG. SATIS.] Quem cum pædag-
ogus offendit castigando, aut fortasse verberando; pa-
rentes placarunt, & vel pædagogus ipse vapulanit,
aut adactus deprecari & satisfacere.

147. ET TIMEAT.] Quo sensu? timeat verum
audire? imò amet potius, & id discat. Distingue:
Audiat verum, & timeat interim, vereatur sem-
per; maioribus assurgat; nihil p. ir. Membratim
ita præcipit puer vera, non blanda audiat, interdum
timeat, vereatur semper. Plus est Timere, quam Ve-
reri:

parentum¹⁴⁸ in conspectu habeat, non in usu. exprobrentur illi perperam facta.

A

xxii. Pertinebit ad rem, præceptores¹⁴⁹ pædagogosque pueris placidos dari. Proximis¹⁵⁰ applicatur omne quod tenerum est, & in eorum similitudinem crescit. nutricum & pædagogorum retulere mox in adolescentiam mores. Apud Platonem educatus puer, cùm ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; *Nunquam*, inquit, *hoc apud Platonem vidi*. Non dubito quin citius patrem imitatus sit, quam Platonem. Tenuis ante omnia sit victus, & non pretiosa vestis: & similis cultus cum æqualibus. Non irascetur aliquem sibi comparari, quem ab initio multis parem feceris. Sed hæc ad liberos nostros pertinent. In nobis siquidem¹⁵¹ fors nascendi & educatio nec¹⁵² vitij locum, nec iam¹⁵³ præcepti habet: ¹⁵⁴ sequentia ordinanda sunt. Contra primas itaque caussas pugnare debeimus. caussa autem iracundiae, opinio iniuriæ est; cui non facile credendum est, nec apertis quidem manifestisq; statim accedendum. Quædam enim falsa, veri speciem ferunt. Dandum semper est tempus: ¹⁵⁵ veritatem dies aperit. Ne sint aures criminibus faciles. hoc humanæ naturæ vitium suspectum, notumque nobis sit: quod¹⁵⁶ quæ inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, irascimur.

xxiii. Quid, quod non criminibus tantum, sed suspicionibus impellimur, & ex vultu risuque alieno peiora interpretati, innocentibus irascimur? Itaque agenda est contra se caussa absentis, & in suspenso ira retinenda. Potest enim poena dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille¹⁵⁷ tyrannicida, qui imperfecto opere comprehensus, & ab¹⁵⁸ Hippiâ tortus, ut conscos indicaret, circumstantes amicos tyranni nominauit, quibus quam maximè caram salutem eius sciebat. Et cùm ille singulos, ut nominati erant, occidi iussisset, interrogauit *Ecquis supereffet?* Tu, inquit, solus: *neminem enim alium, cui carus effes, reliqui*. Effecit ira, ut tyrannus tyrannicidæ manus commodaret, & præsidia sua gladio suo cæderet. Quanto animosius Alexander? qui cùm legisset¹⁵⁹ epistolam matris, quam admonebatur, ut à veneno Philippi medici caueret, acceptam potionem non deterritus babit. Plus sibi de amico suo credidit. dignus fuit qui innocentem haberet, dignus¹⁶⁰ qui faceret. Hoc è magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius iræ^C fuit. quorūrīor autem moderatio in regibus, hoc¹⁵¹ laudanda magis est. Fecit hoc & C. Cæsar, ille qui victoriâ ciuili clementissimè usus est. cùm¹⁶² scrinia deprehendisset epistolarum ad Pompeium missarum ab iis, qui videbantur aut in aduersis, aut in neutrīs

reli: & illud seruorum magis, hoc liberorum. Interdum tamen & illud usurpandum, acrius asperiusque castigando.

148. IN CONSPECTV.] Mirus hic scriptor, si consideras, paucis lineis, & aliud agens, totam institutio nem puerilem format, & præxit: solidis mehercle utilissimisq; præceptis.

CAP. XXII. 149. PÆDAGOGOSQ; VE.] Distincti à Præceptoribus, antiquo illo more. Nam isti, nihil nisi affecte erant, & ut puerorum progressus, actiones, mores obseruarent aut formarent. At Præceptores docebant, & artes scientiæque infundebant.

150. APPLICATVR.] A fruticibus vel herbis sumptum, quæ ad stipites se acclinant, & assurgunt.

151. SORS NASCENDI.] Ad temperiem elementorum, de quâ cap. XVIII. & XIX.

152. VITII.] Non enim in nostrâ manu est, quales nascamur, quales educemur.

153. PRÆCEPTI.] Quia serum, & iam adul tissimus.

154. SEQUENTIA.] Ipsum verbum repetit, quo in partizione usus, cap. XVIII. Ea in educationem, & in sequentia tempora diuidentur.

155. VERITATEM DIES.] Sophocles:

Απανθός οὐ αριθμοῖς χρόνος

Φάνεται δολη, ηγετέα πρύπτεται:
Hæc cuncta voluens ordo longi temporis,
Occulta prodit, atque prodita occulit.

156. INVITI.] Cur hoc mutant? nonne in amore, & alia vehementi cupidine ita est? solicitude adha ret, una cum credulitate si quis tristiora adfert. ut, Amicus tibi detrahit, Amica fidem fregit: & hac plura.

CAP. XXIII. 157. TYRANNICIDA.] Zenon Eleates, de quo Diogenes in eius vita, Valerius lib. III. Cicero Tuscul. II.

158. HIPPIA.] At Valerius Phalarim, Agri Dgenti tyrannum, appellat: Diogenes ambiguè, Nearchum, vel Diomedontem.

159. EPISTOLAM MATRIS.] Plerique omnes, Parmenionis epistolam, non matris produnt: Arrianus, Plutarchus, Valerius, Iustinus. Diodorus in hac re silet; at sub idem tempus accusatum à matre Alexandrum Lyncestis facit.

160. QVI FACERET.] Credendo, an potius con ualescendo? nam si fato ablatus fuisset, quis Deus Philippum purgasset.

161. LAUDANDA MAGIS.] Certè, nam pericu losa in magnis ira. Publius, Trochaico versu:

Fulmen est, ubi cum potestate habitat ira cundia.

162. SCRINIA.] Plinius de eâ re, lib VII. Illa fuit

A tris fuisse partibus, combussit: quamuis enim moderatè soleret irasci, maluit tamen non posse. Gratissimum putauit genus veniae, nescire quid quisque peccasset. Pluriuum mali credulitas facit. saepe ne audiendum quidem est: quoniam in quibusdam rebus satius est decipi, quam diffidere. Tollenda ex animo¹⁶³ suspicio & conjectura, fallacissima irritamenta. Ille me parum humanè salutauit, ille¹⁶⁴ osculo meo non adhaesit, ille inchoatum sermonem¹⁶⁵ citò abruptus, illius vultus auersior visus est. Non deerit suspicioni argumentatio: simplicitate opus est, & benignâ rerum aestimatione. Nihil nisi quod in oculos incurret, manifestinque erit, credamus: & quoties suspicio nostra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Hæc enim castigatio consuetudinem efficiet non facile credendi. Inde & illud sequitur, vt minimis fordinisque rebus non exacerbemur. Parum¹⁶⁶ agilis est puer, aut¹⁶⁷ tepidior¹⁶⁸ aqua potui, aut¹⁶⁹ turbatus torus, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari, insania est. æger & infelicitis valetudinis est, quem leuis aura¹⁷⁰ contraxit: affecti oculi, quos¹⁷¹ candida vestis obturbat: dissolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit. Mindyridem aiunt fuisse ex Sybaritarum ciuitate: qui cum vidisset fodientem, & altius¹⁷² rastrum alleuantem, lassum se fieri questus, yetuit illum opus in conspectu suo facere.¹⁷³ idem saepius questus est, quod foliis rosae duplicatis incubuisset. Vbi animum simul & corpus voluptates corrupere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur¹⁷⁴ tussis alicuius, aut sternumentum, aut¹⁷⁵ musca parum curiosè fugata, nos in rabiem agat, aut¹⁷⁶ versus calix, aut¹⁷⁷ clavis negligentis serui manibus elapsa? Feret iste æquo animo ciuale conuicium, & ingesta in concione¹⁷⁸ cu-

fuit vera & incomparabilis iniuncti animi sublimitas, captis apud Pharsalum Pompeij Magni scribiis epistolarum, iterumque Thapsum Scipionis, ea optimâ concremisse fide, atque non legisse. *Adde Dionem Casium, extremo libro XLI.*

C CAP. XXIV. 163. SVSPICIO.] Imò & inquisitio. ac Plutarchus scitè monet: minutam inquisitionem & sedulitatem, in vxorem, filium, seruum, iras gignere multas & cottidianas. Sicut subtile litteræ visum turbant, si intendis: sic res exiles mentem.

164. OSCVLO MEO.] Pro more tunc communi, in salutando, osculo se excipiebant. Ille, inquit, frigidè me osculatus, & vix libato, se auellit. ergo fastidit, aut odit.

165. CITO ABR.] Item quasi auersans, nec delectatus.

CAP. XXV. 166. AGILIS.] Ad ministeria.

167. TEPIODIOR.] Nam calidam bibebant. Docui abundè 1. Eleçt. cap. IV. Ammianus libro XXVIII. de sui eui moribus: Ita autem pauci sunt inter eos seueri vindices delictorum, vt si aquam calidam tardius attulerit seruus, trecentis adfligi verberibus iubatur. *Adde Epictetum 1. Dissert. cap. XIII.*

168. AQVA POTVI.] Additum in alijs, potui erogata. Sed profectò additum: & libri priisci spernunt. Aqua potui, ut Vestis induit, Signum receptui.

169. TVRBATVS.] Parum compositus, impresso vestigio fractus. Alij turpatus: nec omnino male. Intelligit autem torum coniuialem, qui sterni splendide & in pompa solet.

170. CONTRAXIT.] Strinxit, membra eius (vt in frigore solet) adduxit.

171. CANDIDA.] Splendens, nitida. qui color infestus oculis.

172. MINDYRIDEM.] Graci, Smindyridem. Nominat Herodotus lib. VI. & venisse Sycionem, ad nuptias Agaristæ, Clithenæ filie, ambiendas:

atque addit, ad extrema deliciarum hunc venisse. Athenæus libro VI. & XII. hoc itinere aucupes, pisces, & coquos mille secum duxisse, ad domesticum luxum. Idem iste iactare solitus, quæ felicitatis insignem notam, Se à viginti annis, sole nec orientem nec occidentem vidisse: assidue scilicet in mensa, aut in lecto. Meminit & Aelianus libro IX. cap. XXIV. & libri XII. Varia Hist.

173. RASTRVM ALLEV.] Attollentem in sublimè. Est enim Latinis Rastrum, quod δίσκας Græcis, sive Bidens. Id terre, sublatum manibus, impetu impingitur: à radendo dictum.

174. IDEM SÆPIVS.] At meus inserit: Idem, bilem habere saepius. & germanum credam. Bile aut febriculæ se laborare, quia rosa folijs parum aqua liter substratis incubuisset.

175. TUVSIS.] Similis locus epist. XLVII. Virgâ murmur omne compescitur, & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt, tussis, sternumentum, singultus. magno malo vllâ voce interpellatum silentium luitur.

176. MVSCA.] Nam huic rei puer aut pueri, quæ flabello pauonino, muscas & culices fugarent, à cibis, à coniuatoriis. Muscarium, ab usu vocabant, etiam concubina huic rei. Martialis:

Et æstuanti tenue ventilat frigus

Supina prasinò concubina flabello.

Per viam utabantur. Ammianus: Vbi si inter aurata flabella laciniis sericis insiderint muscas, vel per foramen umbraculi pensilis radiolus irruperit solis, queruntur quod non sunt apud Cimmerios nati. De hoc ritu apud Gregorium Nazianzenum pulchra: sed parco.

177. VERSVS CAL.] A Pinciano est. at libri mei aliiq; consensu, obuersatus canis. Neque id damnum, nam scœnum putabant, canem obuersari aut irrumperem.

178. CLAVIS.] Quæ casu suo strepitum faceret.

¹⁷⁹ curiave maledicta, cuius aures ¹⁸⁰ tracti subsellij stridor offendit? Perpetetur hic fa- A
mem, & aestiuæ expeditionis sitim, qui pueri male ¹⁸¹ diluenti niuem, irascitur?

xxvi. Nulla itaque res magis iracundiam alit, quam luxuria intemperans & impatiens: du-
rè tractandus animus est, vt iustum non sentiat, nisi grauem. Irascimur aut his à qui-
bus nec accipere iniuriam potuimus, aut his à quibus accipere potuimus. Ex prioribus
quædam sine sensu sunt: ¹⁸² vt librum, quem minutioribus litteris scriptum sæpè pro-
ieccimus, & mendosum lacerauimus: vt vestimenta, quæ quia displicebant, scidimus.
His irasci quam stultum est: quæ iram nostram nec meruerunt, nec sentiunt? Sed nos
offendunt videlicet, qui illa fecerunt. Primum, sæpè antequam hoc apud nos distingua-
mus, irascimur: deinde fortasse ipsi quoque artifices excusationes iustas afferent. Alius
non potuit melius facere, quam fecit: nec ad tuam contumeliam parum didicit. alius
non in hoc, vt te offenderet, fecit. Ad ultimum, quid est dementius, quam bilem in ho-
mines collectam, in res effundere? Atqui vt his irasci dementis est, quæ animâ carent,
sic & ¹⁸³ multis animalibus: ¹⁸⁴ quia nulla est iniuria, nisi à consilio profecta. Nocere B
itaque nobis possunt, vt ferrum, aut lapis: iniuriam quidem facere non possunt. Atqui
contemni se quidam putant, vbi equi iidei obsequentes alteri equiti, alteri contuma-
ces sunt: tanquam iudicio, non consuetudine, & arte tractandi, quædam quibusdam
subiectiora sint.

xxvii. Atqui vt his irasci stultum est, ita pueris, & non multum à pue-
rorum prudentiâ distantibus. Omnia enim ista peccata, apud æquum iudicem, ¹⁸⁵ pro
innocentiâ habent imprudentiam. Quædam sunt, quæ nocere non possunt, nullamque
vim nisi beneficam & salutarem habent: vt dij immortales, qui ¹⁸⁶ nec volunt obesse,
nec possunt. Natura enim illis mitis & placida est, tam longe remota ab alienâ iniuriâ,
quam ¹⁸⁷ à suâ. Dementes itaque & ignari veritatis, illis imputant saevitiam maris, im-
modicos imbres, pertinaciam hieimis: cum interim nihil horum, quæ nobis nocent pro-
suntve, ad nos ¹⁸⁸ propriè dirigatur. ¹⁸⁹ Non enim nos causa mundo sumus, hieimem
æstatemque referendi. suas ista leges habent, quibus diuina excentur. nimis nos suspi-
cimus, si digni nobis videamur, propter quos tanta moueantur. Nihil ergo horum in no- C
stram iniuriam fit: imò contrâ, nihil non ad salutem. Quædam esse diximus, quæ
noce-

^{179. CURIAVE.]} Crebra ibi in altercationibus
conuicia, & pœnè preter gravitatem Senatoriam:
quod vel Ciceronis orationes dicent.

^{180. TRACTI SVBS.]} Non autem translati, &
transportati sine strepitu.

^{181. DILENTI NIV.]} Epistolâ LXXVIII. circa
finem: Quia non vino niuem diluit. Ibi vide.

^{CAP. XXVI I. 182. VT LIBRVM.]} D. Augu-
stinus ipsum hoc notat: Irascimur, inquit, non ho-
minibus tantum, sed calamo in scribendo, eum-
que collidimus atque frangimus; & aleatores tes-
seris, & pictores penicillis, & cuicumque instru-
mento quilibet, ex quo difficultatem se pati ar-
bitratur.

^{183. MVTIS ANIM.]} Ita Vlpianus, de pauperie
quadrupedum: Pauperiem esse damnum, definit,
sine iniuriâ facientis datum. nec enim dici posse ani-
mal iniuriam fecisse, quod sensu caret.

^{184. QVIA NVLLA.]} Sententia non peccat, ver-
ba à veris abeunt. nam libri mirificè variant. Meus:
quæ nullam iniuriam q̄ita consilio profecta sa-
ciunt. Legō: quæ nullam iniuriam, quasi à consi-
lio profectam, faciunt. Vide Aristotelem v. Ethic.
cap. IX.

^{CAP. XXVII. 185. PRO INNOCENTIA.]} Id
est, loco innocentia est iis imprudentia. Nocent qui-
dem, sed imprudentes & parum sane mentis: hoc ef-
ficiat, quasi nec nocuerint.

^{186. NEC VOLVNT OB.]} Stoicum est, & sapius

in nostro occurrit. Vide Physiol. I. Dissert. X.

^{187. A SVA.]} Qui nec inferre magis iniuriam
possint, quam ipsi pati.

^{188. PROPRIE DIRIG.]} Hoc explicat, de Benef.
lib. vi. cap. xx. Isto, inquit, modo nec Soli nec Lu-
næ quidquam debes. Non enim propter te mo-
uentur. Responsio. Sed cum in hoc moueantur,
vt vniuersa conseruent, & pro me mouentur. Vni-
uersorum enim pars sum.

^{189. NON ENIM NOS.]} Nos soli: alioqui & nos.
Nam Stoicorum dogma: Mundum deorum & ho-
minum causâ conditum esse. Ita in Zenone Dio-
genes: et si Lactantius sententiam Stoicorum assé-
rit, nostrâ causâ mundum esse creatum: De Irâ
Dei, cap. XIII. & lib. VI. Diuinari. Inst. cap. IV. Sed
hoc moderandum est: sicut & ista Seneca, satis abscisè
dicta. Nam alibi aduersari videntur, vt de Benef. IV.
cap. XIII. Mundus in quid vices suas absoluit? in
quid sol diem extendit & contrahit? Omnia ista
beneficia fiunt. fiunt enim, nobis profutura. Sed
solutio est, quam tetigi: & Seneca item posita, De Be-
nef. VI. cap. XXIII. Itaque non possunt videri (ca-
lestia) suâ tantum causâ decurrere, & explicare
opus suum: quia pars operis & nos sumus. Et mox:
Quia etiam si potiora illis sunt in quæ oriuntur,
nos tamen in maiora ituri iuvant. Iterumq; Is
ordo mundo datus, vt appareat curam nostri
non inter ultima habitam. Addit. Physiol. II. Dis-
sert. VIII.

190. SCAL-

A nocere non possunt: quædam, quæ nolunt. In his erunt boni magistratus, parentesque, & præceptores, & iudices: quorum castigatio sic accipienda est, quomodo¹⁹⁰ scalpelum, &¹⁹¹ abstinentia, & alia quæ profutura torquent. Affecti sumus pœnâ? succurrat non tantum quid patiamur, sed quid fecerimus: ¹⁹² in consilium de vitâ nostrâ mittamur. Si verum ipsi dicere nobis voluerimus, ¹⁹³ pluris litem nostram æstimabimus. Si volumus æqui omnium rerum iudices esse, hoc primum nobis suadeamus, neminem nostrum esse sine culpâ. Hinc enim maxima indignatio oritur. *Nihil peccavi, nihil feci: imò nihil fateris.* Indignamur aliquâ admonitione aut coercitione nos castigatos: cùm illo ipso tempore peccemus, quo¹⁹⁴ adiicimus malefactis arrogantiam & contumaciam. Quis est iste, qui se profitetur omnibus legibus innocentem? Ut hoc ita sit, quâm angusta innocentia est, ¹⁹⁵ ad legem bonum esse? quanto latius¹⁹⁶ officiorum patet, quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides exigunt, quæ omnia extra¹⁹⁷ publicas tabulas sunt? Sed ne ad illam quidem¹⁹⁸ arctissimam inno-
xxviii
centiæ formulam præstare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus: alia optauimus, aliis fauimus: in quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Hoc cogitantes, æquiores sumus delinquentibus, cedamus obiurgantibus: vtique nobis ne irascamur (cui enim non, si nobis quoque?) minimè diis. Non enim illorum, sed¹⁹⁹ lege mortalitatis patimur, qui cùd incommodi accidit. At morbi doloresque incurunt. Vtique²⁰⁰ aliquâ fugiendum est, domicilium putre fortis. Dicitur aliquis male de te locutus. cogita an prior feceris, cogita de quam multis loquaris. Cogitemus, inquam, alios non facere iniuriam, sed reponere: alios²⁰¹ pronos facere, alios coactos facere, alios ignorantes: etiam eos qui volentes scientesque faciunt, ex iniuriâ nostrâ²⁰² non ipsam iniuriam petere. Aut²⁰³ dulcedine urbanitatis prolapsus est, aut fecit aliquid, non ut nobis obefset, sed quia consequi ipse non poterat, nisi nos repulisset. Sæpè²⁰⁴ adulatio, dum blanditur, offendit. Quisquis ad se retulerit, quotiens ipse in suspicionem falsam inciderit, quam multis²⁰⁵ officiis suis fortuna speciem iniuriæ induerit, quam multos post odium amare cœperit, poterit non statim irasci: vtique si sibi tacitus ad singula quibus offenditur, dixerit: *Hæc & ipse commisi.* Sed ubi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullius non vxorem concupiscit, & satis iustum causam putat amandi, quod aliena est, idem vxorem suam aspici non vult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mendacia persequitur, ipse periurus: & litem sibi inferri ægerrimè²⁰⁶ calumniator patitur. Pudi-

190. SCALPELLVM.] Secunda aut resecande carni à medico adhibitum.

191. ABSTINENTIA.] Item à medico indicata.

192. IN CONSILIVM.] Sententiam de nobis dicuntur. A foro & iudicis. ubi in consilium iudices mitti dicuntur, cùm causa auditâ & cognitâ, potestate à Quesitore factâ, deliberant, & tabellis acceptis finiunt.

D **193. PLVRIS.]** Manet in allusione. maiore pœnâ aut multâ nosipsi taxabimus. Æstimari lis vel caussa dicitur, cùm index damnum datum socijs, sine & singulis, definit & summâ suâ concipit.

194. ADIICIMVS MALEF.] Nam, ut Fabius: culpam admissam excusare, altera culpa est.

195. AD LEGEM.] Hæc tenus bonum, ut ne lex aut index te deprehendat. At tuus domesticus & internus index, quid? illi te proba, & serio es probus.

196. OFFICIORVM.] Quæ tanti fecere Stoici, ut singularem iis locum & partem in diuisione Ethices dederint. Vide Diogenem in Zenone. Officium autem appellant Stoici (ait Cicero) quod ratione factum sit. Ipsa Græca definitio: Τὸν αὐθῆντον φασιν εἶναι, δὲ ὁ τεραχθὺς τελογόν τε λόγει πτολογισμόν: Officium dicunt, quod productum factumque pro-

babilem habet rationis expositionem. Ergo officium valde latius, quam Lex patet: & adstringit ad omnia, ad quæ Ratio.

197. PVBLICAS TAB.] Legum tabulas, in are publicè propositas & affixas.

C A P. XXVIII. **198. ARCTISSIMAM:]** Ipsam legum regulam, que minimè latè patet. Sed verius foris, non arctissimam.

199. LEGE MORT.] Quæ mortaliis omnibus dicta est.

200. ATIQVA FVG.] Meus, ad aliquid: alij, aliquò. Ego vellem aliquâ defug.

201. PRONOS.] Erasmus, per nos, fortasse, post nos: et si illud pronos ferri potest, quasi inclinatos & volentes, sed parum presentiâ.

202. NON IPSAM INIVR.] Id est, finem & scopum non habere iniuriam nostram aut lesionem.

203. DVLCEDINE VRB.] Ne dictum ei periret quod agrè in ore tenetur conceptum.

204. ADVLATIO.] Exemplum in Cælio oratore, lib. IIII. cap. VIII.

205. OFFICIIS SVIS.] A bona mente & causâ profectis: quæ casus aliquis, aut praua mens, cui defebantur, corruptit.

206. CALVMNIATOR.] Qui alios circumuenit, & ex vita instituto defert.

207. A TER-

citiam seruorum suorum attentari non vult, qui non pepercit suæ. Alienæ vitia in ocu-
lis habemus: ²⁰⁷ à tergo nostra sunt. Inde est, quod ²⁰⁸ tempestua filij conuiua pater
deterior filio castigat. ²⁰⁹ Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negauit: & homi-
cidae ²¹⁰ tyrannus irascitur: & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quæ non
peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatores respectus nostri, si consulue-
rimus nos: Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus? Numquid sic errauimus? Expe-
ditne nobis ista damnari? Maximum remedium est iræ, ²¹¹ mora. Nec ab illâ pete ini-
tio, ut ignoscat, sed ut iudicet, desinet, si exspectat: nec vniuersam illam tentaueris tol-
xxix. lere: graues habet impetus primos: tota vincetur, dum partibus carpitur. Ex his
quæ nos offendunt, alia renuntiantur nobis, alia ipsi audimus aut videmus. His quæ
narrata sunt, non debemus citò credere. multi eimentiuntur, ut decipient: multi, quia
decepti sunt. aliis criminacione gratiam captat, & fingit iniuriam, ut videatur doluisse
factam. est aliquis malignus, & qui amicitias cohærentes diducere velit: ²¹² est suspicax,
& qui spectare ludos cupiat, ut ex longinquo tutoque speculetur, quos collisit. De paruu-
lâ summâ iudicaturo, tibi res sine teste non probaretur; testis, sine iureiurando non vale-
ret. vtrique parti dæres ²¹³ aduocationem, dæres tempus, nec semel audires. magis enim
veritas elucet, quò sæpius ²¹⁴ ad manum venit: amicum condemnas ²¹⁵ de præsentibus,
antequam audias, antequam interroges: illi, antequam aut accusatorem suum nosse li-
ceat, aut crimen, irasceris? iam enim iam, quid vtrinque diceretur, audisti. Hic ipse qui
ad te detulit, desinet dicere, si probare debuerit. Non est, inquit, quod me protrahas. ego
productus negabo. Alioqui nihil vñquam tibi dicam. Eodem tempore & instigat, & ipse se
certamini & pugnæ subtrahit. Qui dicere tibi nisi clam non vult, ²¹⁶ pænè non dicit.
xxx. Quid est iniquius, quām secretò credere, palam irasci? Quorundam ipsi testes fu-
mus: in his naturam excutieimus, voluntatemque facientium. Puer est? ætati done-
tur: nescit, an peccet. Pater est? aut tantum profuit, ut illi etiam iniuriæ ²¹⁷ ius sit: aut
fortassis ipsum hoc meritum eius est, quo offendimur. Mulier est? errat. Iussus est? ne-
cessitati quis, nisi iniquus, succenset? Læsus est? non est iniuria, pati quod prior feceris. C
Iudex est? plus illius credas sententiæ, quām tuæ. ²¹⁸ Rex est? si nocente punit, cede iu-
sticiæ: si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile inuto? ²¹⁹ imitaris il-
lud, si irasceris. Morbus est, aut calamitas? leuius transiliet sustinente. Deus est? tam
perdis operam cùm illi irasceris, quām cùm illum alteri precaris iratum. Bonus vir est,
qui

^{207.} A TERGO.] Sed non videmus manticæ
quod in tergo est, ut ait Catullus. Αἰσωπος ἐφ δύο
ωῆρας ἔνας οὐκέτι φέρειν, τὸν μὲν ἔμωροδειν, τὸν δὲ
ὄπιδειν. καὶ εἰς μὲν τὸν ἔμωροδειν ἀποτιθέντα τὰ τρό^π
ἀλλων αὐτήν πάτησα, εἰς δὲ τὸν ὄπιδειν τὰ ἔαυτῶν.
Æsopus dicitabat, duas peras quemque nostrum
gestare, anticam vnam, & posticam alteram. &
in anticam aliorum peccata immitti & reponi; in
posticam, nostra ipsorum.

^{208.} TEMPESTIVA.] In vito habita, sicut & In-
tempestua. Vide, si lubet, quæ fuse notaui ad lib. XIV.
Annal. Taciti.

^{209.} NIHIL ALIENÆ.] Victor de Augusto:
Cùm esset luxuriæ seruiens, erat tamen eiusdem
vitij seuerissimus vltor. more hominum, qui in
vliciscendis vitiis, quibus ipsi indulgent, acres sunt.
Plinius lib. VIII. epist. Nostine hos, qui omnium
libidinum serui, sic aliorum vitiis irascuntur, ut
quasi inuideant?

^{210.} TYRANNVS.] Qui ipse in cottidianis
cedibus.

^{211.} MORA.] Εὐ αὐτῷ γὰρ πέψαι τὴν ὄργην,
χρόνον δὲ, ait Aristoteles: Ad ipsum ut ira conco-
quatur, tempore opus est. Nec aliud salubrius re-
medium.

CAP. XXIX. ^{212.} EST SVSPICAX.] Ea vox

nihil ad sequentem affectum, quem exprimit. Puto
fuisse, subprocax: petulanti & aido ingenio, ðελ-
γης, ὁρατης. Et sunt sanè tales, qui alienis dißidiis
iurgiisq; pascuntur. quos egregie notauit Socrates: cùm
Xantippe eius clamante & iurgante, quidam hortar-
rentur ut resisteret, & impudentem inuaderet. Nem-
pe, inquit, ut vos spectantes acclametis, Eia Xan-
tippe, Eia Socrates.

^{213.} ADVOCATIONEM.] Moram, ut s'pè.

^{214.} AD MANVM.] Magis in manus sumitur,
& tractatur.

^{215.} DE PRÆSENTIBVS.] Suspectum mihi. nisi E
placet distinctione corrigere, Amicum condem-
nas, de præsentibus antequam audias. quod est: an-
tequam ab iis qui præsentes fuere, rem inquiras. Siue
etiam, de præsenti. id est, ab ipso præsente prius
quam exquiras.

^{216.} PÆNE NON DIC.] Simile illi, Quod ne-
mine sciente fit, pænè non fit.

CAP. XXX. ^{217.} IUS SIT.] Inter tot benefi-
cia, possit vel iniuriam unam facere impunè.

^{218.} REX EST?] Ita Medea apud nostrum, in
cognomine Tragædia: Si iudicas, cognosce: sin re-
gnas, iube. ad Creontem.

^{219.} IMITARIS] Impetum assumendo, rationem
abiiciendo.

^{220.} SIBI

A qui iniuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari. Dabit pœnas alteri, quas debet tibi: & iam²²⁰ sibi dedit, qui peccauit. Duo sunt, vt dixi, quæ iracundiam concitant. primum, si iniuriam videmur accepisse: de hoc satis dictum est. deinde, si iniquè accepisse: de hoc dicendum est. Iniqua quædam iudicant homines, quia pati non debuerint: quædam, quia non sperauerint. Indigna putamus, quæ inopinata sunt. Itaque maximè commouent, quæ contra spem expectationemque euenerunt. nec aliud est quare in²²¹ domesticis minima offendit: in amicis, iniuriam vocemus negligentiam. **Quo-XXXI.** modo ergo, inquit, inimicorum nos iniuriæ mouent? quia non exspectauimus illas, aut certè non tantas. Hoc efficit amor nostri nimius: inuiolatos nos etiam inimicis iudicamus esse debere.²²² Regis quisque intra se animum habet, vt licentiam sibi dari velit, in se nolit. Aut ignorantia nos itaque rerum, aut insolentia iracundos facit. Ignorantia. quid enim mirum est, malos mala facinora edere? Quid noui est, si inimicus nocet, amicus offendit, filius labitur, seruus peccat? Turpissimam aiebat²²³ Fabius Imperatori excusationem esse, **NON PVTAVI:** ego turpissimam homini puto. Omnia puta, exspecta. etiam in bonis moribus aliquid existet asperius. Fert humana natura insidiosos amicos, fert ingratos, fert cupidos, fert impios. Cùm de moribus vnius iudicabis, de publicis cogita. vbi maximè gaudebis, maximè metues: vbi tráquilla tibi omnia videntur, ibi nocitura non desunt, sed quiescunt. semper futurū aliquid, quod te offendat, existima. Gubernator nunquam ita totos²²⁴ sinus explicuit securus, vt non expedita ad contrahendum armamenta disponeret. Illud ante omnia cogita, foedam esse & execrabilem vim nocendi, & alienissimam homini, cuius beneficio etiam saeva mansuescunt. Aspice elephatorum²²⁵ iugo colla submissa,²²⁶ taurorum pueris pariter ac feminis persulantibus terga impunè calcata, & repentes inter²²⁷ pocula sinusque innoxio lapsu dracones, & intra domum vrsorum leonumque ora placida tractantibus, adulantesque dominum feras: pudebit²²⁸ cum animalibus permutasse mores. Nefas est nocere patriæ: ergo ciui quoque. nam hic pars patriæ est. Sanctæ partes sunt, si vniuersum venerabile est: ergo & homo homini. nam hic in²²⁹ maiore tibi vrbe ciuis est. Quid si nocere velint manus pedibus? manibus oculi? Vt omnia inter se membra consentiunt, quia singula seruari, totius interest: ita homines singulis parcent, quia²³⁰ ad cœtum geniti sumus. salua au-

tem

220. SIBI DEDIT.] *Quia in ipsâ culpâ, pœna est: & animus sibi conscius se torquet.* Epictetus: Ov. δέλει δίχα απωλείας νήσι ζημιάς πανθός εἰς: Nemo si ne damno & pœnâ malus est.

221. DOMESTICIS.] *Familiaribus nostris, quos putamus volentes esse debere, & obnoxios.* Eadem ratio, cur odia fratrum aut propinquorum (Aristotelis obscuratum lib. VII. Politic. cap. VI. I.) sint acerbissima, νησιοὶ τοι πέρα σέργαντες, οἱ δὲ νησι πέρα μισοῦσι: Et qui valde aliquid amant, iidem idē valde oderūt.

CAP. XXXI. 222. REGIS QVIS QVE.] Epistola XLVII. Regum nobis induimus animos.

D Ad epiſt. XLII.

223. FABIUS.] *Aliquis Scipioni tribuit, ad Numantiam.*

224. SINVS.] *Propertius: Velorum plenos subtrahis ipse sinus.*

225. IVGO COLLA.] *Satis crebrum Romæ, elephantos currum trahere, siue Deorum in pompâ Circensi, siue & triumphalem. Leones item, in Plinio; aliaq. ferè in Martiale, per ludos:*

Picto quod iuga delicata collo
Pardus sustinet; improbaque tigres
Indulgent patientiam flagello;
Mordent aurea quod lupata cerui;
Quod frænis Lybici domantur vrsi;
Et quantum Calydon tulisse fertur,
Paret purpureis aper capistris;

Turpes effeda quod trahunt bisontes:

Quis spectacula non putet deorum?

226. TAVRORVM PVERIS.] Item exhibita hæc in ludis. Martialis:

Aspice, quam placidis insultet turba iuuencis,
Et sua quam facilis pondera taurus amet.

Cornibus hic pedet summis; vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma boue.

At feritas immota riget. non esset arena

Tutior, & possent fallere plana magis.

Nec trepidant gressus, sed de discriminè palmæ
Securus puer est, sollicitumque pecus.

227. POCULA SINVSQVE.] Haud abnuam in mensa etiam repisse. *Quidam tamen libri oculæ: ex quo aliquis oscula. Porro dracones istos feminine in deliciis habebant: apud eundem Martialem: Sic gelidum collo necit Gratilla draconem: & hodie fit in Italiam.*

228. CVM ANIMALIB.] Ita & Epictetus increpat istos iracundos. Ei δέντριανθρώπου, ημέρου ζώες, νησιονιώνον, θηρίον γέλοντας βλαβερόν, ἐπίκουλον, δικτιόν, οδεν απολωλεκας; Si verò pro homine, qui est placidum animal & sociale, transieris in feram noxiā, insidiosam, mordacem, nihilne amisisti? Nempe te ipsum.

229. MAIORE VRBE.] *Ipsò mundo, magna illa patria.*

230. AD COETVM.] *Sociale animal.*

231. NA

tem esse societas nisi amore & custodiâ partium non potest. Ne viperas quidem &
²³¹ natrices, & si qua morsu aut iictu nocent, effligereimus, si ut reliqua mansuefacere
 possemus, aut efficere, ne nobis aliisve periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebi-
 mus, quia peccauit, sed ne peccet: nec vñquam ad præteritum, sed ad futurum pœna
 referetur, non enim irascitur, sed cauet. Nam si puniendus est, cuicunque prauum ma-
 leficumque ingenium est, pœna neminem excipiet. At enim ira habet aliquam
²³² voluptatem: & dulce est, ²³³ dolorem reddere. Minime. non enim vt in beneficiis
 honestum est, merita meritis repensare: ita ²³⁴ iniurias iniuriis. illic, vinci turpe est: hîc,
 vincere. ²³⁵ Inhumanum verbum est, & quidem pro iusto receptum, ²³⁶ Vltio: & à
 contumeliâ non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatiū peccat.
 M. Catonem ²³⁷ in balneo quidam percussit imprudens. quis enim illi sciens faceret in-
 iuriā postea ²³⁸ satisfaciēti Cato, Non memini, inquit, percussum me. Melius putauit,
 non agnoscere, quām ²³⁹ vindicare. Nihil, inquis, post tantam petulantiam mali factum
 est? imò multum boni. cœpit Catonem nosse. Magni animi est, iniurias despicere. vi-
 tionis contumeliosissimum genus est, non esse visum dignum, ex quo peteretur vltio.
 Multi leues iniurias altius ²⁴⁰ sibi demisere, dum vindicant: ille magnus & nobilis est,
 qui more magna feræ, latratus minutorum canum securus exaudit. Minus, inquit,
 contemnemur, si vindicauerimus iniuriā. Si tamenquā ad remedium venimus, sine
 irâ veniamus: non quasi dulce sit vindicari, sed quasi vtile. Sæpè autem satius fuit dis-
 simulare, quām vlcisci. Potentiorum iniuriæ hilari vultu, non patienter tantum
 ferendæ sunt. Facient iterum, si se fecisse crediderint. Hoc habent pessimum animi
 magnâ fortunâ insolentes, ²⁴¹ quos læserunt, & oderunt. ²⁴² Notissima vox est eius,

qui

^{231.} NATRICES] In Glossario, Natrix, boa est:
 serpentis genus Plinio notum.

CAP. XXXII. ^{232.} VOLVPTATEM.] Hoc
 ante alios Homerus dixit Iliad. S. in Achillis personâ:

Ω̄ς ἔριξέν τε θεῶν ἐπὶ τὸν θρόνων ἀπόδοιτο,
 Καὶ χόλος, ὃς τὸ φένειε πολύφρονά πέρ χαλεπῖναι.
 Οὐτε πολὺ γλυκίσιν μέλιτος καταλειχομένοιο
 Αὐτὸν ἐν σύθεσιν ἀπέξεται, οὐτε τεκάπνοις:

Ah pereat drūam atque hominum Conten-
 tio, & Irâ,

Quæ sapientem etiam interdū sœuire coëgit.
 Dulcior hæc melle atq; fauo liquidū stillante,

Pectoribus sese insuans, crescit quasi fumus.

Plato in Philebo, mixtionem voluptatis & dolo-
 ris in irâ esse vult, testimonio isto Homeri usus: &
 scit è comparat cum iis, qui tragedias spectat: quos

videas vno tempore gaudentes & flentes. Ari-
 stoteles autem, & ipse usus Homericis versibus, caus-
 sam incunditatis in irâ dicit, ex spe futuræ vltionis.

Quam si tollis, nec Irâ quidem est: sicut nemo
 potentibus irascitur, quos nec speret vlcisci. Vide
 Rhetor. I. cap. XI. Sed pulchre etiam Homerus de Fu-
 mo: & quid similius? Aristoteles & hoc alibi usur-
 pavit: Ω̄ αὐτὸν κάπνος ἐπιδάκνων τὰς δύτεις, οὐκ ἐξ
 βλέπειν τὸ κείμενον ἐν τοῖς ποσιν. οὐτως ὁ θυμὸς ἐπει-
 πόμενος, τῷ λογισμῷ εἰσιστοῦ: Sicut fumus, oculi
 nos mordicans, non finit vel id quod ante pedes
 est videre: sic ira exsurgens obtenebrat rationem.

^{233.} DOLOREM REDDERE.] Vlcisci, consenit
 in causâ, cum Aristotele. Adcō autem hoc dulce, vt
 etiā in morte delectet: sicut ille apud Pacunium effert,

Dij me etsi perdunt, tamen esse adiutum ex-
 petunt,

Quod priusquam intereo, spatium vlciscendi
 danunt.

^{234.} INIVRIAS INIVR.] Epicetus: Τίοῦν, ἐπει-
 δὴ ἐπεινος ἔκαντον ἔβλαψε, πρὸς ἐμέ τὶ ἀδικούσας

ἐγὼ ἐμαυτῷ μὴ βλάψω, πρὸς ἐπεινον ἀδικού τι ποίη-
 τας; Quid ergo? num quia ille sibi nocuit, dum
 iniuriā me afficit, ego non dabo operam ne no-
 ceam, illum vicissim afficiendo? Plato in Critone:
 Οὐδαμῶς ἄρα δεῖ αἰδικεῖν, οὐ δὲ αἰδικού μενον ἄρα αἰ-
 ταδικεῖν (ως οἱ τολλοι οἰνοται) ἐπειδή γε εδαμῶς
 δεῖ αἰδικεῖν, οὔτε κακῶς τοιεῖν εδέντα αὐθράπων,
 οὐ δὲ αὖ ὅτιον πάχην πάντων: Nullo modo igitur
 iniuriā oportet facere, sed nec læsum iterum
 lædere (vt plerique existimant:) quoniam num-
 quam iniuria facienda, nec quisquam mortalium
 damno mulctandus, et si vel ab ipso mulctatis.

^{235.} IN HUMANVM.] Et ad barbaros relegandum,
 cum Quintiliano, Declamat. XIIII. Barbarorum
 mos est populorum, quos procul omnis iuris hu-
 mani societate, proxima bellus natura efferauit.
 Nos ideo magistratus legesque à maioribus accep-
 sumus, ne sui quisque doloris vindex sit: & assi-
 duæ scelerum caussæ se refellant, si vltio crimen
 imitabitur.

^{236.} VLTIO ET A.] Liber meus, & plures. Vltio
 & Talio, non multum differt. Ego putem: Vltio,
 & alioqui non multum differt. Differt, ab Iniu-
 riâ. nam hec precedit.

^{237.} IN BALNEO.] Libri omnes vocem addunt,
 in balneo ignorans. Atqui sequitur mox, impru-
 dens. mutauerim igitur, in ore: & ita fuit. Non per-
 cusit solùm Catonem, sed in ore & facie.

^{238.} SATISFACIENTI.] Deprecanti, penitenti.

^{239.} VINDICARE.] Ita consensu libri scripti &
 editi: Muretus tamen, ignoscere. belle & ingeniosè,
 sed quo tam bellè?

^{240.} SIBI DEMIS.] Quasi ferrum, impreßere.

CAP. XXXIII. ^{241.} QVOS LÆS.] Tacitus
 in Agricolâ: Proprium humani ingenij est, odif-
 se quem læseris.

^{242.} NOTISSIMA VOX.] Cuius, aut ubi, ignoro.

^{243.} MVN-

A bū in cultu regum consenserat. cūm illum quidam interrogaret, *Quomodo rarissimam rem in aulā consecutus esset, senectutem?* *Iniurias*, inquit, *accipiendo, & gratias agendo.* Sæpè adeò iniuriā vindicare non expedit, vt ne fateri quidem expediat. C. Cæsar Pastoris splendidi equitis Romani filium cūm in custodiā habuisset,²⁴³ munditiis eius & cultioribus capillis offensus: rogante patre, vt salute in sibi filij concederet, quasi de suppicio eius admonitus, duci protinus iussit. Ne tamen omnia inhumanè ficeret aduersum patrem,²⁴⁴ ad cœnam illum inuitauit eo die. venit Pastor, nihil vultu exprobrante. Propinavit illi Cæsar²⁴⁵ heiminam: & posuit illi custodem. perdurauit miser, non aliter quām si filij sanguinem biberet.²⁴⁶ Vnguentum & coronas misit, &²⁴⁷ obsecruare iussit an sumeret. sumpsit eo die, quo filium extulerat, imò quo²⁴⁸ non extulerat. Iacebat coniuia centesimus, & potionē vix honestas natalibus liberorum, podagricus senex hauriebat: cūm interim non lacrimas emisit, nec dolorem aliquo signo eruimpere passus est. Cœnauit, tanquam pro filio exorasset. Quæris, quare?²⁴⁹ habebat alterum.

B Quid ille²⁵⁰ Priamus? non dissimulauit iram, &²⁵¹ regis genua complexus est? funestam perfusamque cruore filij manum, ad os suum retulit, & cœnauit, sed tamen sine vnguento, sine coronis: & illum hostis saeuissimus multis solatiis, vt cibum caperet, hortatus est, non vt pocula ingentia, super caput posito custode, siccaret. Contempſiſſet²⁵² Pastorem, si sibi timuisset: nunc iram compescuit²⁵³ pietas. Dignus fuit, cui permitteret à coniuio ad²⁵⁴ ossa filij legenda discedere. Ne hoc quidem permisit: benignus interim & comis²⁵⁵ adolescens propinationibus senem crebris, vt cura²⁵⁶ leniretur, laceſſebat: contrà ille se letum, & oblitum quid eo effet actum die, præſtitit. Perierat alter filius, si carnifici coniuia non placuisset. Ergo irâ abſtinendum est, siue **xxxiv.**

C 243. MUNDITIIS.] *Caius enim pulcos omnes & comatos oderat. Sueton. cap. xxxv. Porro in Hispaniâ Pastores iti fuſſe videntur. Lapis ibi: DOMITIO. PASTORI. VETERANO. LEG. SEPT. GEM.*

244. AD CÆNAM.] *Suetonius de hoc intellexit, cap. xxvii. Parentes suppicio filiorum interesse cogebat. quorum vni valetudinem excusanti, leticam misit: alium è spectaculo pœnae epulis statim adhibuit, atque omni comitate ad hilaritatem & iocos prouocauit. Ut appareat spectatorem etiam supplicij fuſſe, quod tamen Seneca non dixit.*

245. HEMINAM.] *Vncias nouem vini, siue diuidium Sextarium.*

246. VNGVENTVM.] *Receptum in coniuuiis latoribus, vngi & floribus coronari.*

D 247. OBSERVARE.] *Per custodem, quem posuerat. Non ergo ipse videre poterat? nescio. grande triclinium erat, & iacebat coniuua centesimus, ut mox addit. Procul ergo à Caio, & in:er imos.*

248. NON EXTULERAT.] *Nec enim iusta ei fecerat, nec sollenni ritu cadauer elatum.*

249. HABEBAT ALT.] *Vt hunc saltem seruaret: ne & illum Caius iratus tolleret. Pulchre & aptè Panegyricus scriptor ad Theodosium, hos affectus exprimit sub tyrannis: Cūm interim miseri, verabamur agere miseros, imò omnes cogebamur mentiri beatos: & cūm domi atque secretō, solis coniugibus ac liberis credidissemus furtuum dolorem, procedebamus in publicum non nostræ fortunæ vultu. Audires enim dicere delatorem. quid ita ille tristis incedit? an quia pauper est ex diuite? non enim se viuere gratulatur? Quid ita publi-*

cum atratus incestat? luget credo fratrem? sed habet filium. Ita flere non licebit amissa, metu reliquorum.

250. PRIAMVS.] *Apud Homerum, Iliad. Ω.*

251. REGIS GENVA.] *Achilles. Homerus: Χερσὸν Ἀχιλῆος λάθε γένατα, πολὺ κύστε χεῖρας Δεινὰς, ἀγέροφόνους.*

Quæ vertit hic ex professo noster.

252. PASTOREM.] *Audax & hac mutatio Mureti. nam libri omnes, Contempſiſſet Romanum patrem: ex quo Pincianus, Contempſiſſem R. p. quod et ſi melius illo extraneo: tamen mihi verius, Contempſiſſet & Romanus pater. Ille, inquit, Græcus non bibit pocula magna, non unxit: que nec gente & animo Romanus noster feciſſet, niſi non sua vita, ſed alterius filij, timuiffet.*

253. PIETAS.] *In filium superfitem.*

254. OSSA FILII.] *De more. cadavere combusto, eligeabant ossa, & reposita in urnam ſepeliebant.*

255. ADOLESCENS.] *Ipſe iuuenis Princeps, Caius.*

256. LENIRETVR.] *Meus addit, leniretur, admouere laceſſebat. Alij, leniretur admouens: Scribe & diſtingue: vt cura leniretur, admouens, laceſſebat. Caius identidem propinando admouebat, leniendæ curæ hoc eſſe. Aut iſpis verbis, Leni curam.*

CAP. XXXIV. 257. ANCEPS EST.] *Vinci potes.*

258. FVRIOSVM.] *Vinci debes.*

259. SORDIDVM.] *Vincere inglorium.*

260. PVSILLI.] *Iuuenis: — quippe minuti Semper, & infirmi eſt animi, exiguique voluptas, Vltio.*

uerunt: imbecillia se laedi putant, si tanguntur. Faciet nos mitiores, si cogitauerimus, A quid aliquando nobis profuerit ille, cui irascimur, & meritis offensa redimetur. Illud quoque occurrat, quantum commendationis nobis allatura sit clementie fama, & quam multos venia amicos utiles fecerit.²⁶¹ * Ne irascimur inimicorum & hostium liberis. Inter Syllanæ crudelitatis exempla est, quod à rep.²⁶² liberos proscriptorum submouit. Nihil est iniquius, quam aliquid heredem paterni odij fieri.²⁶³ Cogitemus, quotiens ad ignoscendum difficiles erimus, an expedit omnes nobis inexorabiles esse. Quam sèpè veniam qui negavit, petit? quam sèpè pedibus eius aduolutus est, quem à suis reputat? Quid est gloriosius, quam iram amicitiā mutare? Quos Populus R. fideliores habet socios, quam quos habuit²⁶⁴ pertinacissimos hostes? quod hodie esset²⁶⁵ imperium, nisi salubris prouidentia victos permiscisset victoribus? Irascetur aliquis? tu contrà beneficiis prouoca. Cadit statim similitas, ab alterâ parte deserta.²⁶⁶ nisi par non pugnat. Si utrinque certabitur, ille est melior, qui prior pedem retulit: victus est, qui vicit. Percusset te? recede. referendo enim, & occasionem sèpius feriendi dabis, & excusationem, non poteris reuelli, cum voles. Nunquid velit quisquam tam grauiter hostem ferire, ut relinquat manum in vulnere, & se ab iectu reuocare non poslit? atqui tale ira tem
lum est, vix retrahitur. Arma nobis expedita prospicimus, gladium commodum & habilem: non vitabimus impetus animi,²⁶⁷ his graues magis, furiosos & irreuocabiles? Ea demùm velocitas placet, quae ubi iussa est, vestigium sistit, nec ultra destinata procurrit, & quae flesti, & à cursu²⁶⁸ ad gradum reduci potest. Ægros scimus neruos esse, ubi inuitis nobis mouentur. senex, aut infirmi corporis est, qui cum ambulare vult, currit: animi motus eos putemus sanissimos validissimosque, qui nostro arbitrio ibunt, non suo ferentur. Nihil tamen æquè profuit, quam primùm intueri deformitatem rei, deinde periculum. Non est ullius affectus²⁶⁹ facies turbatior. pulcherrima ora foedauit, toruos vultus ex tranquillissimis reddidit. Liquit decor omnis iratos: & siue amictus illius coius sit ad legem, attrahet vestem, omnemque curam sui effundet. Si capillorum naturâ vel arte iacentium non informis est habitus, cum animo inhorrescunt, tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit. tunc artus trepidi, inquietæ manus, totius corporis fluctuatio: Qualem intrâ putas esse animum, cuius extrâ imago tam foeda est? quanto illi intra pectus terribilior vultus, actior spiritus est, intensior impetus, rupturus se nisi eruperit? Quales sunt hostium, vel ferarum cæde madentium, aut ad cædem euntiuin aspectus; qualia poëtæ²⁷⁰ inferna monstra fixerè, succincta serpentibus, & igneo flatu;²⁷¹ quales ad bella excitanda, discordiamque in populos diuidendam, pacemque lacerandam, tæterrimæ inferum exeunt²⁷² Furiæ: talem nobis iram figuremus, flaminâ lumina ardentina, sibilo mugituque & gemitu & stridore, & si qua his inuisior vox est, perstrepentem, tela manu utrâque quariantem. neque enim illi tegere se, cura est. toruam, cruentainque, & cicatricosam, & verberibus suis liuidam, incessibus vesanis, offusam multâ caligine, incurvantem, vastantem,

261. * NE IRASCAMVR.] Mihi abrupta hac videtur, nec prioribus nexa.

deinde, pugnant. Fortasse, nisi paria.

CAP. XXXV. 267. HIS GRAVES.] In meo D. hæc ita: animi impetus? hi graues, funerosi, & irreuocabiles. Legerem: animi impetus, si graues, furiosi & irreuocabiles?

268. AD GRADVM.] Ad leniorem & lentiorum passum.

269. FACIES TVRB.] Iterum Iræ descriptio, qualis lib. I. cap. I.

270. INFERNA MONSTRA.] Furiæ, Enmenidas.

271. QVALES AD.] Meus vox anterior: quales motus ad bella. Puto, quales ad motus, ad bella.

272. FVRIÆ.] Vox meo abest: & antè, deterimi. Itaque effet deterimi, vel tæterrimi inferum: id est, pessimi infernalium Genitorum. Nam de Furiis sanè iam tactum, & triplex est comparatio.

CAP.

262. LIBEROS PROSCR.] Ne ad honores venirent. Hoc appellat à rep. submouere, quia ad eam gerendam non admittuntur.

263. COGITEMVS.] Ad intermissa redit. emblemate illo de liberis hostium, nescio quâ occasione, inserto.

264. PERTINACISS. HOSTES.] Latinos, Samnites.

265. IMPERIVM, NISI.] Tacitus XI. Annal. oratione Claudi: Tunc solida domi quies, & aduersus externa florimus, cum specie deductarum per orbem terræ legionum, additis prouincialium validissimis, fesso imperio subuentum est. Plura inibi eius rei.

266. NISI PAR.] Libri scripti, nisi pariter, &

A tem, fuganteinque: & omnium odio laborantem, sui maximè: si aliter nocere non possit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infestam pariter, inuisamque. Vel, si videtur, sit qualis apud vates nostros est:

*Sanguineum quatiens dextrâ Bellona flagellum,
Aut scissâ gaudens vadit Discordia pallâ.*

aut si qua magis dira facies excogitari diri affectus potest. Quibusdam, ut ait Sex-^{xxxvi.} tius, iratis profuit aspexisse²⁷³ speculum. perturbauit illos tanta mutatio sui: velut in rem præsentem adducti non agnouerunt se. & quantulum ex verâ deformitate imago illa speculo repercutta reddebat: animus si ostendi, & si in ullâ materiâ perlucere posset, intuentes nos confunderet, ater maculosusque, æstuans, & distortus, & tumidus. Nunc quoque tanta deformitas eius est per ossa carnesque, & tot impedimenta, effluentis: quid si nudus ostenderetur? Speculo equidem neminem deterritum ab irâ²⁷⁴ credo. quid ergo? qui ad speculum venerat, ut se mutaret,²⁷⁵ iam mutauerat. Iratis quidem nulla est B formosior effigies, quam atrox & horrida, qualesque esse, etiam videri volunt. Magis illud videndum est, quam multis ira per se nocuerit. Alij nimio feroce rupere venas, & sanguinem supra vires elatus clamor egestit, & lumen suffudit aciem in oculos vehementius²⁷⁶ humor egestus, & in morbos ægri recidere. nulla celerior ad insaniam via est. Multi itaque continuauerunt iræ furorem; nec quam expulerant mentem, vñquam receperunt.²⁷⁷ Aiace in mortem egit furor, in furem ira. Mortem liberis, egestatem sibi, ruinam domui imprecantur: & irasci se negant, non minus quam insanire, furiosi. Amicissimis hostes, vitandi²⁷⁸ carissimis: legum, nisi quâ nocent, immemores, ad minima mobiles. non sermone, non officio, aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladiis & pugnare parati, &²⁷⁹ incumbere. Maximum eni malum illos cepit, & omnia exsuperans vitia. Alia paullatim intrant: repentina & vniuersa vis huius est. omnes denique alios affectus sibi subiicit: amorem ardentissimum vincit. Transfoderunt itaque amata corpora, & in eorum quos occiderant, iacuere complexibus. Aua- C ritiam durissimum malum, minimumque flexible ira calcauit; adacta opes suas spar gere, & domui, rebusque in vnum collatis iniicere ignem. Quid? non ambitiosus magno æstimata proiecit²⁸⁰ insignia, honoremque delatum repulit? nullus affectus est, in quem non ira dominetur.

CAP. XXXVI. 273. SPECVLVM.] Plutar chus: Ε' μοὶ δὲ εἴ τις ἐμπελὼς καὶ κόμψος αὐόλου θος ἦν, εἰ πάντας ἡχθόμην ἀντοῦ φροσφέροντος ἐστι ταῖς ὄργαις ἑστοπτρον, ὥστερ ἐνίοις φροσφέρουσι λουταμένοις ἐπ' εἰδενὶ χρησίμω. τὸ δὲ ἀντὸν ἵδεν παρὰ φύσιν ἔχοντα καὶ συντεταραγμένον, εἰ μηρόν ἐστιν εἰς διαβολὴν τοῦ πάθους: Mihi verò si quis scitus & elegans sit comes vel assecla; non ægrè feram, si in irâ proferret mihi speculum, sicut quibusdam iam lotis comptisque solet sine vlo bono fructu. At seipsum ita videre, præter naturam constitutum, & vndique turbatum, non parùm conferat ad affectus huius damnationem.

274. CREDO.] Libri, credis. tamen hoc Pinciani

coniectaneum probum videtur.

275. IAM MVTAVERAT.] Habebat enim animum se compescendi. rationem audiebat, medicinam quarebat.

276. HVMOR.] Bilioſus. & icterum genuit.

277. A I A C E M.] Victum, armorum iudicio, ab Ulyſſe.

278. CARISSIMIS.] Quidam libri luminis; aliis, & litteris: ex quo non inscite, vitandi²⁷⁸ & liberis: siue ex priore illâ, alumnis.

279. INCUMBERE.] Seipſos interficere, ut ille Ajax.

280. INSIGNIA.] Magistratum, aut dignitatum: Praetextam, latum clavum, & talia.

L. ANNÆI SENECAE^A
DE IRA AD NOVATVM
LIBER TERTIVS.

ARGUMENTVM ET ORDO.

EXSEQVITVR alteram partem Remedijs, priore medio libro positam, sed dilatam, Ne in irâ peccemus: id est, refrænemus eam & cohíbeamus. Id variè fit: sed semper statimque faciendum in Affectu præcipiti & incitato. Quem Aristoteles excusat: sed ipse eum accusat, & fæditatem iterum iræ ostendit. Hæc ad Cap. usque IIII. Tum partitur, tria se dicturum. primum, Quemadmodum non irascamur; deinde, Quemadmodum ab irâ liberemur; tertio, Quemadmodum alium irascentem sistamus placemusque. Hæc, et si alibi cum repetitione priorum, tamen pulcherrime & utilissime ad finem libri exsequitur: illa aurea siue aetherea habebis monita & dicta.

CAPVT PRIMVM.

VO D maximè desiderasti, Nouate, nunc facere tentabimus, itam excidere animis, aut certè refrænare, & impetus eius inhibere. Id aliquando palam aperteque faciendum est, vbi minor vis mali patitur: aliquando ex occulto, vbi nimium ardet, omniq[ue] impedimento exasperatur & crescit. Refert, quantas vires, quamque integras habeat. utrumne verberanda & agenda retrò sit, an cedere ei debeamus, dum tempestas prima defœuit, ne remedia ipsa secum ferat: consilium pro moribus cuiusque capiendum erit. Quosdam enim preces vincunt: quidam insultant, instantque submissis. Quosdam terendo placabimus: alios obiurgatio, alios confessio, alios pudor cœpto deiecit: alios mora, lentum præcipitis mali remedium, ad quod nouissimè descendendum est. Ceteri enim affectus dilationem recipiunt, & curari tardius possunt: huius incitata, & se ipsa rapiens violentia, non paullatim procedit, sed dum incipit, tota est. Nec aliorum more vitiorum solicitat animos, sed abducit: & impotentes sui, cupidosque vel communis mali, exagitat: nec in ea tantum, in qua destinauit, sed in occurrentia obiter furit. Cetera vitia impellunt animos: ira præcipitat. Ceteris etiam si resistere contra affectus suos non licet, at certè affectibus ipsis licet stare: hæc non secùs quā fulmina procellæque, & si qua alia irreducabilia sunt, quia non eunt, sed cadunt, vim suam magis ac magis tendit. Alia vitia à ratione, hæc à sanitate desciscit. alia accessus lenes habent, & incrementa fallentia: in irâ

COMMENTARIUS.

CAP. I. REFRAENARE.] Suprà, II.
cap. XVIII. pars hac argumenti posita, Remedia iræ. Eadupicia, Ne incidamus, & Ne in eâ peccemus: id est, quod hoc libro agitur, refrænemus & sistamus.

2. OBIVRGATIO.] Meticulosos.

3. CONFESSIO.] Generosos.

4. PVDOR.] Bonæ & ambitiosæ indolis.
5. COMMVNIS MALI.] Quod in lœdentem, & sese veniat.
6. OCCVRRENTIA.] Quidquid obſiſtit, aut moratur. Sunt imagines, & tota ferè descriptio, à torrente: aliloqua, numerosa, sonans, ut amat noſter.
7. A SANITATE.] Ea cauſa cur veteres Morbos eos dixerint: Cicero IV. Tusc. Benè igitur nostri, cum

A in irâ⁸ deiectus animorum est. Nulla itaque res vrget magis attonita, & in vires suas⁹ prona, & siue successit, superba; siue frustratur, insana; ne repulsâ quidem in tædium acta, vbi aduersarium fortuna subduxit, in seipsum morsus suos vertit: nec refert, quantum sit,¹⁰ ex quo surrexit. Ex leuissimis enim in maxima euadit. Nullam transit¹¹ ætatem: nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egestatis non novâre luxuriam. quædam, quia exercitæ &¹² vagæ sunt, effugere pigritiam. quibus¹³ incultus mos, agrestis vita est, circumscriptio ignota est, & fraus, & quodcunque in foro malum nascitur: nulla gens est, quam non ira instiget, tam inter Graios quam barbaros potens: non minùs perniciosa leges metuentibus, quam quibus iura distinguit modus virium. Denique cetera singulos corripiunt: hic unus affectus est, qui interdum publicè concipitur. Nunquam uniuersus populus unius feminæ amore flagravit: nec in pecuniam aut lucrum tota ciuitas spem suam misit. ambitio viritim singulos occupat. Impotentia non est malum publicum: sapè in iram uno agmine itum est. viri, feminæ, fenes, pueri, principes, vulgusque consensere: & tota multitudo paucissimis verbis concitata, ipsum concitatorem antecessit. Ad arma protinus ignesque discursum est, & indæcta fuitimis bella, aut gesta cum ciuibus. Totæ cum stirpe omni crematæ domus: & modò eloquio fauorabilis habitus, in medio honore, iram suæ concioniscepit.¹⁴ in Imperatorem suum legiones pila torserunt. Dissedit plebs tota cum patribus: publicum consilium, senatus, non exspectatis dilectibus, nec nominato Imperatore,¹⁵ subitos iræ suæ duces legit: ac per teætae vrbis, nobiles consecutatus viros, supplicium¹⁶ manu sumpsit.¹⁷ Violavit legationes rupto iure gentium, rabiesque infanda ciuitatem tulit: nec datum tempus, quo resideret tumor publicus: sed deductæ protinus classes, & oneratae tumultuari milite. Sine more,¹⁸ sine auspiciis, populus ductu¹⁹ iræ suæ egressus, fortuita raptaque pro armis gessit: deinde magnâ clade temeritatem audacis iræ luit.

Hic barbaris²⁰ forte ruentibus in bella exitus est. cum mobiles animos species iniuria percudit; aguntur statim: & quâ dolor traxit,²¹ ruinæ modo regionibus incident²²

C incoencompositi, interriti, incauti, pericula appetentes sua: gaudent feriri, & instare ferro, & tela corpore vrgere, &²³ per suum vulnus exire. Non est, inquis, dubium, quin magna ista & pestifera sit vis: ideo quemadmodum sanari debeat, monstra. Atqui, vt in prioribus libris dixi, stat Aristoteles defensor iræ, & vetat illam nobis exsecari. Calcar ait esse virtutis: hac creptâ, inermem animum & ad conatus magnos pigrum, ineremque fieri. Necessarium est itaque fæditatem eius ac feritatem coarguere, & ante oculos ponere, quantum monstri sit, homo in hominem furens; quantoque impetu ruat, non sine pernicie suâ perniciosus, & ea deprimens, quæ mergi nisi cum mergente non possunt. Quid ergo? sanum hunc aliquis vocat, qui, velut tempestate correptus, non it, sed agitur,

& fu-

cum omnia essent in morbis vitia, quod nullum erat iracundiæ fœdius, iracundos solos Morbos nominauerunt. Postea tamen in communis uero, Morbos, Pathici.

D 8. DEIECTVS.] Prosternuntur, ab alto cadunt.

9. PRONA.] Tota se vrgens & precipitans, sibi instans & imminens.

10. EX QVO SVRREXIT.] Veteres, ex quo resurrexerit. Puto verum, ex quo surrexerit.

CAP. II. 11. VAGÆ SVNT.] Ut Scythæ, & Hamaxobij.

12. INCVLTVS MOS.] Notetur, res ita habet, vbi cultus animorum & vita ordinatior, malum hoc litium agnascitur, & deriuatur ab ipso legum fonte. Beati autem, quibus, cum Statio,

Nulla foro rabies, aut strictæ iurgia litis: Morum iura viris, solum, & sine fascibus, æquum.

13. IN IMPERATOREM.] Exempla in Valerio habes, lib. ix. cap. vii.

14. SVBITOS.] Ut in Gracchanâ seditione, Na- fica pro duce.

15. MANV SVMPSIT.] Mens liber, manu supprexit. An manu suâ præcessit, an aliud? vide. Alioqui vulgatam interpretare, Supplicium, non legem aut iure, sed vi & manu exactum.

16. VIOLAVIT LEG.] Ad Carthaginenses hac pertinere videntur, qui talia quædam tertio bello suo patrarunt. Appianum vide.

17. SINE AVSP.] Sine summo imperio, quod au- spicato dabatur. Romanus mos & sermo, de quo ad Tacitum.

18. IRÆ SVÆ.] Codex noster, ductu iræ suoque pulchre: id est, ducibus irâ, & Seipso, usus.

CAP. III. 19. FORTE.] Et non consilio, qui- bus impetus pro ratione est, & temeritas pro audacia.

20. RVINÆ MODO.] Simili imagine Florus, & ipse ex Annae nostri gente, de Cimbris: Tridenti- nisiugis in Italiâ prouoluti, ruinâ descenderant.

21. PER SVVM VVL.] In hostem ire ac petere, per

& furenti malo seruit? nec mandat ultione suam, sed ipse eius exactor, animo simul ac manus fuit, carissimorum, eorumque quos mox amissos fleturus est, carnifex? Hunc aliquis affectum virtuti adiutorem comitemque dat; consilia, sine quibus virtus gerit nihil, obturbantem? Caducæ sinistræque sunt vires, & in malum suum validæ, in quas ægrum morbus & accessio erexit. Non est ergo, quod me putes tempus in superuacuis consumere, quod iram, quasi dubiae apud homines opinionis sit, infamem: cum aliquis sit, & quidem de illustribus philosophis, qui illi²² indicat operas, & tanquam utilem ac spiritus subministrantem in prælia, in actus rerum, ad omne quocunque calore aliquo gerendum est, vocet. Ne quem fallat, tanquam aliquo tempore, aliquo loco profutura, ostendenda est rabies eius effrenata & attonita: apparatusque illi reddendus est suus,²³ eculei, &²⁴ fidiculae, &²⁵ ergastula, & crues, & circumdati²⁶ defixis corporibus ignes, & cadauera quoque trahens²⁷ vincus, varia vinculum generæ, varia prænarum,²⁸ lacerationes membrorum,²⁹ inscriptiones frontis, & bestiarum immanium³⁰ caueæ. Inter hæc instrumenta collocetur ira, dirum quiddam atque horridum stridens, omnibus per quæ furit tætrior. B

IV. Ut de ceteris dubium sit, nulli certè affectui peior est vultus, quem³¹ in prioribus libris descripsimus, asperum & acrem, & nunc subito retrorsum sanguine fugato,³² pallentem, nunc in os omni calore ac spiritu verso, subrubicundum, & similem cruento, venis tumentibus, oculis nunc trepidis & exslientibus, nunc in uno obtutu defixis & haerentibus. Adiice dentium inter se arietorum, & aliquem³³ esse cupientium, non alium sonum, quam est apris,³⁴ tela sua attritu acuentibus. Adiice³⁵ articulorum crepitum, cum se ipsæ manus frangunt, & pulsatum saepius pectus, anhelitus crebros, tractosque altius gemitus, instabile corpus, incerta verba subitis³⁶ exclamationibus, trementia labra, interdumque³⁷ compressa, & dirum quiddam exsibilantia. Ferarum, mehercules, siue illas famæ exagitat, siue infixum visceribus feruum, minus tætra facies est, etiam cum venatorem suum semianimes mortuæ ultimo pertinet, quam hominis ira flagrantis. Age, si exaudire voces ac minas vacet, qualia ex-carnificati animi verba sunt? nonne reuocare se quisque ab irâ volet, cum intellexerit il-Clam à³⁸ suo primùm malo incipere? Non vis ergo admoneam eos qui iram in summâ

per ipsam hastam que vulnus fecit, & quam obnoxius aduersarius tenet. Feræ hoc solent & apri, ut scimus.

22. INDICAT.] Vocet ad operas, easq; imperet. In legum libris, ipsâ hac phrasî Indicit operas liberto patronus.

23. ECVLÆ.] Quibus impositi, extendebantur & longiores siebant, ait Seneca Epist. LXVII.

24. FIDICVLÆ.] Nerui & chordæ, ad ipsum illum finem: siue etiam ad membra arctanda.

25. ERCASTVLA.] Carceres rustici aut domestici, in quos servi ad compedes & opus damnabantur. Script. II. Elect. proprio Capite.

26. DEFIXIS CORP.] Iuuinalis:

— tæda lucebis in illâ

Quâ stantes ardenti, qui fixo gutture sumant. Tacitus XV. Annal. Crucibus affixi, aut flammandi: & in Actis Martyrum plus semel legas, crucibus siue lippibus affixos, igne consumptos. Tamen vetus omnis hic lectio, defossis corporibus. quid? solent ne defodere leuiter inferne, atque ita vstularé ut flamma scilicet magis coeretur, & corpori applicaretur? Iuuinalis versus sic legi capi posse:

Et latus medianus sulcus diducet arenam:
qui iam dictis illis subnexus. Sulcus, pro ipsâ tali fos-
sâ, & illo fine.

27. VNCVS.] Romanus mos, per ignominiam, damnatorum corpora in Gemonias scalas uno trahere, deinde in Tiberim precipitare. Festus in Hamotrahones, Cicero in Philip. & alijs.

28. LACERATIONES.] Cum unguis latera fulcabant. Licet ad virgas, flagella, scorpiones etiam referre.

29. INSCRIPTIONES.] Cum stigmate notabant, & litteras inurebant. Duxi II. Elect. cap. de Ergastulis.

30. CAVEÆ.] Cauernæ meus, & quidam. Et fuere specus ac cauerna in Amphitheatris, unde bestie in damnatos emitterentur. Sed & idem ē Caueis. Huc igitur, & ad ferales ludos spectat: an quod homines in caueam coniecerint, & circumtulerint, instar bestiarum? Quod Lysimachus Telesphoro fecit infra, cap. XVII. Sed & Caligula multos bestiarum more quadrupedes, caueis coercuit. Sueton. cap. XXVII.

CAP. IV. 31. IN PRIOR. LIBR.] Certè, & plus D semel: cur repetit? an quia vis hoc imprimere, & contra Peripateticos ut firmum habes, schermatis hanc fæditatem?

32. PALLENTEM.] Qui mali, & metuendi. reconditâ irâ.

33. ESSE CVP.] Id est, edisse & deuorasse aliquem cupientium. Itaque malum etiam, ut aliquem: vel, & ut alij.

34. TELA SVA.] Dentes, quibus pugnat.

35. ARTICVLORVM.] Lib. I. cap. I.

36. EXCLAMATIONIBVS.] Et quidem voce acuta, cuius caussam Aristoteles, siue auctor libri De Physiognomia, tradit.

37. COMPRESSA.] Meus, complexa. malum.

38. SVO PRIMVM.] Nam se torquet & distorquet.

39. IRA

A potentia exercent, & argumentum virium existimant, & in magnis magna fortunae bonis ponunt parata in vltionem, quoniam non sit potens, immo nec liber quidem dici possit, ira captus? Non vis admoneam, quod diligentior quisque sit, ut ipse se circumspiciat: alia animi mala ad pessimos quosque pertinere, iracundiam etiam eruditis hominibus, & in alia sanis, irreperere? adeo ut quidam simplicitatis indicium iracundiam dicant, & vulgo credatur facillimus quisque huic obnoxius.

Quorsus, inquis, hoc pertinet?

v.

Vt nemo se iudicet tutum ab illa: cum lento quoque natura, & placidos, in saevitiam ac violentiam euocet. Quemadmodum aduersus pestilentiam nihil prodest firmitas corporis, & diligens valetudinis cura: promiscue enim imbecilla robustaque inuidit: ita ab ira tam inquietis moribus periculum est, quoniam compositis & remissis, quibus eorum turpior ac periculosior est, quod plus in illis mutat. Sed cum prius sit, non irasci; secundum, retinere; tertium, alienae irae mederi: dicam prius, quemadmodum in iram non incidamus; deinde, quemadmodum ab illa liberemur; nouissime, quemadmodum irascentem retineamus placuisse, & ad sanitatem reducamus.

Ne irascimur, praestabilinus, si omnia vitia irae nobis subinde proposuerimus, & illam bene astimauerimus. Accusanda est apud nos, damnanda: perscrutanda eius mala, & in medium protrahenda sunt: ut qualis sit appareat, comparanda cum pessimi est. Avaritia acquirit, & contrahit, quo aliquis melior vtratur: ira impendit: paucis gratuita est. Iracundus dominus quosdam in fugam seruos egit, quosdam in mortem: quanto plus irascendo, quoniam id erat propter quod irascitur, amisit? Ira patri luctum, marito diuorum attulit, magistratui odium, candidato repulsam. Peior est etiam, quoniam luxuria: quoniā illa suā voluptate fruitur, hęc alieno dolore. Vincit malignitatem & inuidiam: illae enim infelices fieri volunt, hęc facere. illae fortuitis malis delectantur: hęc non potest expectare fortunam. nocere ei quem odit, non noceri vult. Nihil est simultibus grauius: has ira conciliat. nihil est bello funestius: in hoc potentium ira prorumpit. certum etiam illa plebeia ira & priuata, inerme, & sine viribus bellum est. Præterea ira,

C vt seponamus quae mox secutura sunt damna, insidias, perpetuam ex certaminibus multuis solitudinem, dat pœnas dum exigit: naturam hominis mutat. Illa in amorem hortatur, hęc in odium: illa prodesse iubet, hęc nocere. Adiice, quod cum indignatio eius à nimio sui suspectu veniat, & animosa videatur, pusilla est & angusta. nemo enim non eo, à quo se contemptum iudicat, minore est. At ille ingens animus, & verus astimator sui, non vindicat iniuriam, quia non sentit. Vt tela a duro resiliunt, & cum dolore cædentes solida feriuntur: ita nulla magnum animum iniuria ad sensum sui adducit, fragilior eo quod petit. Quanto pulchrius est, velut nulli penetrabilem telo, omnes iniurias contumeliasque respuere? Vltio, doloris confessio est. non est magnus animus,

quem

39. IRA CAPTVS.] Meus liber, irae suae captus, quod in Gruteri quibusdam. Omnino faciendum, irae suae captiuus. Non est liber, inquit. quid ergo captiuus cuius? sue irae.

re: ex quo recte fecerim, detumere: tumorem & iram deponere.

40. ERUDITIS.] Imo ingeniosi & celeres, ad iram maximè proni. quod Plato notauit in Theæteto: Αλλ' οἱ τε ὄχεις, καὶ ἀγχίστοι καὶ μηδιοὶ, ὡς τὰ πολλὰ, καὶ ἀρδεῖς τὰς ὄργας ὁξύρροποι εἰσι, καὶ ἀπτοντες φέρονται, ἀπερτὰ ἀνερματίσα πλοῖα, καὶ μανικῶτεροι ἢ ἀνδρείτεροι φύουνται: At vero sagaces, & ingeniosi, & memoriosi, ut plurimum, etiam ad iras propensi magis sunt; & subsilientes feruntur, ut nauies non laburratae; & furiosi magis quoniam fortes sunt nati. Sed & fatuos Aristoteles habet, qui nusquam irascuntur. Igitur hic Seneca, Eruditus, voce, Stoicum in morem & sensum, vivitur. qui sic appellant bonos, aut boni studiofos.

41. IMPENDIT.] Optimè hoc Muretus, et si libri omnes incendit. Nam comparat Irā cum Avaritiā, & hac parte postponit. quod avarus querat saltem aliquid alteri, at Ira consumit & impendit.

42. ALIQUIS MELIOR.] Non enim ipsa vtitur. & alijs querit ac comparit.

43. PAVCIS GRAT.] Explico. apud paucos Ira

sine malo & damno subsedit: quos occupauit, mercede

ab ijs abstulit. Quomodo? è sequentibus deinde. serui fugā aut morte amisi, vasa fracta, & eius

modi pluria.

44. LVCTVM.] Fugā item aut morte filij.

45. FORTVITIS.] A deo aut casu immisis.

46. MVTAT.] In alienos homini mores transfe-
rendo. ita in meis repperi. at alijs vitiatis, vel euitatis, qui-
dam iurat. ex quo acutè Gruterus eiurat.

47. VT TELA.] Huius sententiae plura, in De
Const. sap. cap. III.

V I. quem incuruat injuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit. si imbecillior , parce illi: A si potentior,tibi. Nullum est argumentū magnitudinis certius quām nihil posse, quo instigeris,accidere. ⁴⁹ Pars superior mundi & ordinatrix,ac propinqua sideribus , nec in nubem cogitur,nec in tempestatem impellitur , nec versatur in turbinem : omni tumultu caret. inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus semper, & in statione tranquillâ collocatus , ⁵⁰ intra se premens quibus ira contrahitur, modestus & venerabilis est & compositus : quorum nihil inuenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens,non primā reiecit verecundiam? quis impetu turbidus , & in aliquem ruens, non quicquid in se ⁵¹ verecundi habuit,abiecit? cui officiorum ⁵² numerus aut ordo constitit incitato? quis linguae temperavit ? quis vllam partem corporis tenuit? quis se regere potuit?⁵³ In immensum proderit nobis illud Democriti salutare præceptū, quo monstratur tranquillitas, si ⁵⁴ neque privatim , neque publicè multa , aut maiora viribus nostris egerimus . Nunquam tam feliciter in multa discurrenti negotia dies transit, vt non aut ex homine , aut ex re offensa nascatur , quæ animuim in iras paret. Que madmodum per B frequentia vrbis loca properanti in multos incurvantur est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri , alicubi ⁵⁵ respurgi: ita in hoc vitæ actu dissipato & vago , multa impedimenta,multæ querelæ incident. Alius spem nostram fefellit, aliis distulit, aliis ⁵⁶ intercepit: non ex destinato proposita fluxerunt. ⁵⁷ nulli fortuna tam dedita est , vt multa tentanti vbique respondeat. sequitur ergo, vt is cui contrà quām proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumque sit : ex leuissimis caussis irascatur, nunc personæ nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaque vt quietus possit esse animus, non est iactandus,nec multarum,vt dixi, rerum actu fatigandus , nec magnarum, ⁵⁸ supraquæ vires appetitarum . Facile est,leuia aptare ceruicibus,& in hanc aut in illam partem transferre sine lapsu: at quæ alienis in nos manibus imposita ægrè sustinemus, victi in proximos effundimus,& dum stamus sub sarcinâ,impares oneri vacillamus.

V II. Idem accidere in rebus ciuilibus ac domesticis , scias. negotia expedita & habilia sequuntur ⁵⁹ actorem ? ingentia , & supra mensuram agentis , nec dant se facile , & si occupata sunt, preimunt atque ⁶⁰ adducunt administrantem , tenerique iam visa , cum ipso cadunt. Itaque sit, vt frequenter irrita sit eius voluntas, qui non quæ facilia sunt , aggreditur , sed vult facilia esse, quæ aggressus est. ⁶¹ Quotiens aliquid conaberis , te simul & ea quæ paras , quibusque pararis , ipse metire. Faciet enim te asperum pœnitentia operis infecti.

CAP. VI. 49. PARS SUPERIOR.] Epist. LIX. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam. Semper illic serenum est. Lucanus
haec ipsa:

Fulminibus propior terræ succendituraër,
Imaque telluris ventostractusque coruscos
Flamarū accipiunt nubes excedit Olympus.
Lege Deum, minimas teru discordia turbat,
Pacem summa tenent.

50. INTRA SE.] Continens & deuorans illa , sive
vincens , quibus ira solet contrahi. Nihil turbidum
extra se ostendens.

51. VERECUNDI.] Ergo bis idem dicit? nam suum
membrum iam fuit de Verecundiâ abiecta. Omnia
legendum, verendi. Nam ecce tria posuit in tranquillo
animo & pacato ; Verecundum fecit , Venerabilem, Compositum. Ordine hæc ipsa exsequitur , &
ostendit contrà in Irato esse.

52. NUMERVS.] Non propriè ἀριθμός, sed πυθμός,
modus, concinnitas.

53. IN IMMENSVM.] Libri alij , Quis se regere
potuit immissum? Proderit. Id esset , iam precipitem, iam in casum ex alto datum. Sive etiam, in cursu
iam medio; ab aurigis equisve. Si tamen vulgata magis ridet, tum cum Grutero fiat: Immensum prode-

rit. At nequid celer, mihi inconnexa hec videntur,
& suspicio defectus est.

54. NEQUE PRIVATIM.] Vide De Tranquill.
cap. XII.

55. RESPURGI.] Sordibus inquinari.

56. INTERCEPIT.] Fraude in se transtulit. ipse re,
sperata nobis, potitus est.

57. NVLLI FORTVNA.] De Tranquill. cap. XIII.
Nam qui multa agit, sæpe fortunæ potestatem sui
facit: quam tutissimum est raro experiri.

58. SVPRAQE VIRES.] De Tranquill. cap. V.
Æstimanda sunt deinde ipsa, quæ aggredimur , &
vires nostræ cum rebus , quas tentaturi sumus,
comparandæ. Debet enim semper plus esse vi-
rium in latore , quām in onore. Necesse est op-
primant onera, quæ ferente maiora sunt.

CAP. VII. 59. ACTOREM.] Ita libri , et si Ro-
mana editio auctorem. Sed illud afferit ipse noster,
dum adiungit, supra mensuram agentis.

60. ADDVCNT.] Contrahunt, incurvant.
61. QVOTIENS ALIQ.] Idem præceptum De
Tranquill. cap. IV. Inspicere debemus primùm
nosmetipso, deinde quæ aggredimur negotia,
deinde eos quorum caussâ , aut cum quibus, a-
gendum est.

62. GENE-

A infecti. Hic interest, vtrum quis feruidi sit ingenij, an frigidi, atque humilis.⁶² generoso repulsa iram exprimet,⁶³ languido inertique tristitiam. Ergo actiones nostrae nec⁶⁴ prauæ sint, nec audaces, nec improbae.⁶⁵ in vicinum spes exeat. nihil coneinur, quod mox adepti quoque successisse⁶⁶ miremur. Demus operam, ne accipiamus iniuriam,
quam ferre nescimus. Cum placidissimo & facillimo, & minimè⁶⁷ anxio morosoque viuendum est. Sumuntur à conuersantibus mores: & vt quædam⁶⁸ in contactos corporis vitia transiliunt, ita animus mala sua proximis tradit. Ebriosus conuictores in amorem vini traxit: impudicorum cœtus fortem quoque &⁶⁹ siliceum virum emolliit: auaritia in proximos virus suum transtulit. Eadem ex diuerso ratio virtutum est, vt omnne quod⁷⁰ secum habent, mitigent, nec tam valetudini profuit utilis regio & salubrius cælum; quam animis parum firmis, in turbâ meliorum versari. Quæ res quantum possit, intelliges, si videris feras quoque conuictu nostro mansuescere: nullique immanni bestiæ vim suam permanere, si hominis contubernium diu passa est. Retunditur omnis asperitas, paulatimque inter placida dediscitur. Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus viuit: sed quod cauillas irascendi non inuenit, nec vitium suum exercet. Fugere itaque debebit omnes, quos irritaturos iracundiam sciet. Qui sunt, inquis, isti? multi ex variis cauillis⁷¹ idem facturi. Offendet te superbis contemptu, diues contumeliam, petulans iniuriā, liuidus malignitate, pugnax contentionē, ventosus & mendax vanitate. non feres à suspiciose timeri, à pertinace vinci, à delicato fastidiri. Elige simplices, faciles, moderatos; qui iram tuam nec euocent, & ferant. Magis adhuc proderunt submissi & humani, & dulces, non tamen usque in adulationem. nam iracundos nimia assentatio offendit. Erat certè amicus noster, vir bonus, sed iræ paratoris, cui non magis erat tutum blandiri, quam maledicere.⁷² Cælum oratorem fuisse iracundissimum constat. cum quo, vt aiunt, cœnabat in cubiculo⁷³ lectæ patientiæ cliens: sed difficile erat illi in⁷⁴ crapulam coniecto, rixam eius cum quo edebat, effugere. Optimum iudicauit quicquid dixisset sequi, &⁷⁵ secundas agere. Non^C tulit Cælius assentientem, sed exclamauit: *Dic aliquid contrà, vt duo simus.* Sed ille quoque, quod non irasperetur iratus, citò sine aduersario desit. Eligamus ergo vel hos potius, si concij nobis iracundiæ sumus, qui⁷⁷ vultum nostrum ac sermonem sequantur.

62. GENEROSO.] *Qui feruido atque igneo ingenio.*

tum illis (penè dicam, ante illas) legantur.

63. LANGVIDO.] *Qui frigido humiliq.*

73. LECTÆ PAT.] *Quæsite, edecumata.*

64. PRAVÆ.] *Pincianus ita, sed libri melius, paruae. Vult enim nec viles minutæq; actiones nostras, nec altas nimis & audaces. Media sequamur.*

74. CRAPVLAM.] *Tenui, et si non probauit. In meo, & quibusdam alijs, in copulam coniecto, rite: c. quo hærebatur, effugere. Nihil verius, non agitur de crapula, nec talis iste vir. sed natura ita iracundus, vt si cum altero iunctus copulatusque esset, id est si comitem paullò diutius adhærentem haberet; necessum esset à sermone ad rixam venire.*

65. IN VICINVM.] *Ipsæ interpres De Tranquill. cap. x. Propè posita, speique nostræ alludentia sequamur.*

75. SECUNDAS AGERE.] *Mens, & res secundas. Vulgatum amplector, significatque sermone quodam adagiali, sequi, obsequi, pœuenti ancillari. Sumptum ab histronibus, in quibus primarum partium alijs, alijs secundarum. Atque isti submittunt, & patiuntur illos excellere: ideoq; secundas agere, demittere, & blandiri. Plautus: Nunc secunda (an secundas) mihi facis. Etsi ibi Lambinus, ad succidaneas hostias refert: & secundâ hostiâ mihi facis, id est sacrificas, interpretatur. Porro secundas agere, compendio intelligebant, partes. Horatius:*

—aut minima partes tractare secundas.

66. MIREMVR.] *Quasi supra vota, aut fatalia nostra.*

76. VT DVO SIMVS.] *Cælio dignum dictum. Unus vir videbatur vterque, quia eiusdem sensus & sermonis. Tu igitur, inquit, oppone alibi aut dissentiri, ut Cælius non videatur cum Cælio cœnare.*

CAP. VIII. 67. ANXIO.] *Quidam obnoxio. nec male.*

77. VVLTVM.] *Eo ipso lati, tristes, probantes, improbantes, quæ nos ipsi.*

68. IN CONTACTOS.] *Aliquot exemplaria, ad contactos. Virumuis recte. Vuaque contactâ liuorem dicit ab vuâ.*

69. SILICEVM.] *Coniectura Pinciani est. etenim scripti: si liceat. id est, nisi pernvertatur, si per molles liceat, virum. Nam Vir, Impudico opponitur; qui in alterum sexum transit. Alioqui Siliceus vir, durus sit. ut poëta: scopulis durior Icarus. Castororus: Non credentum corda omnino lapidea sunt, & verè silicibus comparanda.*

70. SECVM HABENT.] *Apud se, quod adhæret & conuersatur.*

71. IDEM FACTVRI.] *Euocatur iracundiam.*

72. CÆLIVM.] *M. Cælium, ad quem Ciceronis epistola, & eius ad Ciceronem existant, dignissima quæ*

78. DE

tur. facient quidem nos delicatos, & in malam consuetudinem inducent, nihil contra A voluntatem audiendi: sed proderit, vitio suo interuallum & quietem dare. Difficilis quoque & indomita natura, blandientem feret: & nihil asperum tætrumque palpanti est. Quotiens disputatio longior & pugnacior erit, in primâ resistamus, antequam robur accipiat. Alit seipsam contentio: ⁷⁸ demissos altius tenet. Facilius est se à certamine abstinere, quam abducere. Studia quoque grauiora iracundis omittenda sunt, aut certè citra laſitudinem exercenda; & animus non inter plura versandus, sed artibus amoenis tradendus. Letio illum carminum obleniat, & historia ⁷⁹ fabulis detineat: mollius delicatusque tractetur. ⁸⁰ Pythagoras perturbationes animi lyrâ componebat. quis autem ignorat, lituos & tubas concitamenta esse; sicut quosdam cantus blandimenta, quibus mens resoluatur? Confusis oculis prosunt virentia, & quibusdam coloribus infirma aës acquiescit, quorundam splendore præstringitur: sic mentes ægras studia læta perimulcent. Forum, aduocationes, iudicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant vitium: æquè cauere laſitudinem corporis. consumit enim, quicquid in nobis B mite placidumque est, & actia concitat. Ideò quibus stomachus suspectus est, processu- ri ad res agendas maioris negotij, bilem cibo temperant. quam maximè mouet fatigatio: siue quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini, cursumque eius, venis ⁸¹ la- borantibus, sistit: siue corpus attenuatum & infirmum ⁸² incumbit animo. certè ob eandem causam iracundiores sunt ⁸³ valetudine aut ætate fessi. Fames quoque & si- tis, ex eisdem cauissis, vitanda est: exasperat enim & incendit animos. Vetus dictum est, ⁸⁴ *A lasso rixam queri.* æquè autem & ab ⁸⁵ esuriente, & à sitiante, & ab omni ho- mine quem aliqua res ⁸⁶ vrit. Nam vt vlcera ad leuem tactum, deinde etiam ad suspicio- nem tactus condolescunt: ita animus affectus, minimis offenditur. adeò vt quosdam ⁸⁷ salutatio, epistola, oratio, & interrogatio in litem euocent. Nunquam sine querelâ egra tanguntur. Optimum est itaque, ad primum mali sensum mederi sibi: tum verbis quo- que suis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile est autem, affectus suos cum primùm oriuntur, deprehendere. morbum signa præcurrunt. Quemadmodum C tempestatis ac pluiae ante ipsas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque istarum procellarum animos vexantium, sunt quædam ⁸⁸ prænuntia. Qui ⁸⁹ comitali vitio fo- lent

^{78.} DEMISSOS ALTIUS.] *Aly libri*, dimissos: sed meus, admissos. optimè. *A cursu sumptum.* Re- fuisse, inquit, in primâ viâ aut carceribus: quod si te admiseris, & ad cursum dissertationis incitaueris, non disiungeris. Admitti equus dicitur, cui frena laxa- mus. Legam etiam, arctius tenet.

CAP. IX. 79. FABVLIS.] *Fabule in historiâ?* malim fabularis. Suetonius Tiberij, cap. LXX. Ma- xime curauit notitiam historiæ fabularis. μυθο- λογιας.

80. PYTHAGORAS.] *Quod cùm alij, tum Plu- tarchus de eo, in Commentariolo De virtute morali tradit.* Imò inter precepta eius erat, ωδαῖς χρῆσαι ἀρπὸς λύρα: cantibus ad lyram vti. Atque adeò censebat τὴν τέχεπτν, ἀρμονίαν εἶναι, καὶ τὴν ὑγείαν, τὴν τὸ αὐγάσθιον ἀπαντανεῖν τὸν θεόν: & Virtutem ef- fe Harmoniam, & Valetudinem, & omne Bo- num, & ipsum Deum.

81. LABORANTIBVS.] *Vide an non labentibus.* Ita de Benef. 111. cap. IX. Cadentes venas vino re- fecisse. & Epist. XCV. Vino fulcire venas caden- tes. *Quod totum ad hanc inediā pertinet: in qua* venæ detumet, & quasi subsidunt. Sic autem collapsæ, & velut clausæ, cursum sanguinis sistunt, ut hic ait. Sed ratio & origo à spiritibus; qui absunt, & mi- nus intendunt venas, & vehiculum sanguini non prebent. Haud dispar illud Suetonij, de Augusto:

malas labentes corrigi sibi præcepit. *Labuntur ve- rò sub mortem, ut & tempora.* Seneca Tragicus: — lapsæ genæ Lucem recusant.

82. INCVMBIT ANIMO.] *Quasi onus eum præ- mit. se non sustinet, in animum reclinat.*

83. VALETUDINE AVT.] *De his causis dictum lib. II. cap. XIX.*

CAP. X. 84. A LASSO.] *Plinius lib. XXII.* cap. XXIV. Sic & in laſitudine prionores esse ad iracundiam, & in siti.

85. ESVIENTE.] *Plautus Amphitruone:* Vetus adagium est, Fames & mora bilem in nasum con- D ciunt. Et muliercula in Theocrito, de marito suo ira- cundo: — τείναντι γε μηδ' εποτ' εὐθυγάτης:

— Esurienti haud obuius esto.

86. VRIT.] *Vbicunque inopia aut solicitude. Su- præ dictum, repeate.*

87. SALVTATIO.] *Parum tempestiuæ, aut hono- ristica. Simile in sequentibus.*

88. PRÆNVNCIA.] *Alias prognostica etiam le- gitur: sed interpretamentum est.*

89. COMITALI.] *Morbo sacro, Herculaneo, Ma- iore, caduco, ἐπιληψία. Appellat ipse Vitium comi- tiale, scitè, quia Comitia (priscâ superstitione) vitia- bat. Serenus:*

Est etiam morbi species, cui nomen ab illo, Quod fieri nobis suffragia iusta recusat.

90. SVM-

A lent corripi, iam aduentare valetudinem intelligunt, si calor⁹⁰ summa deseruit, &⁹¹ incertum lumen, nerorumque trepidatio est, si memoria sublabitur, caputque versatur. Solitis itaque remediis⁹² incipientem casum occupant, & odore gustuque,⁹³ quicquid est quod alienat animos, repellitur: aut fomentis contra frigus rigoremque pugnatur: aut si parum medicina proficit, vitauerunt turbam, &⁹⁴ sine teste ceciderunt. Prode-
rit morbum suum nosse, & vires eius antequam⁹⁵ spatiuntur, opprimere. Videamus quid sit, quod nos maxime concitet. Alium⁹⁶ verborum, alium⁹⁷ rerum contumeliae mouent. hic vult nobilitati suæ,⁹⁸ hic formæ suæ parcit. ille⁹⁹ elegantissimus haberi cupit, ille doctissimus. hic superbiæ impatiens est, hic contumacæ. ille seruos non putat dignos quibus irascatur: hic¹⁰⁰ intra domum sœuus est, fortis imitus: ille rogari,¹⁰¹ iniui-
diam iudicat: hic, non rogari,¹⁰² contumeliam. Non omnes ab eadem parte feriuntur.

Scire itaque oportet, quid in te imbecillum sit, ut id maxime protegas. Non expedit xi:
omnia videre, omnia audire: multæ nos iniuriæ transeant: ex quibus plerasque non ac-
cepit, qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum
sit, qui malignos sermones etiamsi secretò habiti sint, eruit, se ipse inquietat. Quædam
¹⁰³ interpretatio eò perducit, ut videantur iniuriæ. Itaque alia differenda sunt, alia deri-
denda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira est. pleraque in lusum iocum-
que vertantur.¹⁰⁴ Socratem aiunt, colapho percussum nihil amplius dixisse, quāln *Molestem esse, quod nescirent homines quando cum galea prodire deberent*. Non quemadmodum
facta sit iniuria refert, sed quemadmodum lata. Nec video quare difficilis sit modera-
tio, cùm sciam tyrannorum quoque, tumida & fortunâ & licentiâ ingenia, familiarem
sibi sœvitiam repressisse. Pisistratum certè, Atheniensium¹⁰⁵ tyrannum, memorie pro-
ditur, cùm multa in crudelitatem eius¹⁰⁶ ebrius conuila dixisset,¹⁰⁷ nec deessent qui
vellent manus ei commodare, & alius hinc, aliis illinc faces subdereint; placido animo
tulisse, & hoc irritantibus respondisse, *Non magis illi se succensere, quam si quis¹⁰⁸ obligatis
oculis in se incurrisset*. Magna pars querelas¹⁰⁹ manu fecit, aut falsa suspicado, aut leuia ag-
xii:
C grauando. Sæpè ad nos ira venit, sæpius nos ad illam. quæ nunquam accersenda est:
etiam cùm incidit, reiiciatur. Nemo dicit sibi: *Hoc propter quod irascor, aut feci, aut fecisse
potui*. Nemo animum facientis, sed ipsum æstimat factum: atqui ille intuendus est, an
volue-

^{90.} SVMMÀ DESER.] *Summas corporis extré-
masq; partes, an & caput. Virumque enim solere, è
Celso discas lib. II. cap. VII. Optimum est à mani-
bus pedib;se initium fieri: deinde à lateribus:
peffimum inter hæc, à capite.*

^{91.} INCERTVM LVMEN.] *Oculi tenebrescent. de
quo aliisq; signis, & eorum causis, proprio libello
Hippocrates, De morbo sacro.*

^{92.} INCIPIENTEM CASVM.] *Probes, nisi libri
abducant. quorum alijs caußam, alijs (vt meus) curam:
Resicerem, incipientem curâ occupant. Morbum
cùm incipere sentiunt, curâ præueniunt. quâ? iam ad-
dit, de odore, gustu.*

^{93.} QVIDQ VID EST.] *Hippocrates pituitam fri-
gidam & crassam censet, illa p;am in venas: que mea-
tus claudit, sanguinem sistit, officia omnia turbat.
Fernelius venenati aliquid spiritus miscet: nec male,
siquis occulti aliquid & diuini, quod in morbis qui-
busdam & Hippocrates agnoscit.*

^{94.} SINE TESTE.] *Ad vitandam infamiam.*

^{95.} SPATIEN TVR.] *Liberè se diffundant, &
exferant.*

^{96.} VERBORVM.] *Generofos.*

^{97.} RERVM.] *Viliores.*

^{98.} HIC FORMÆ.] *Meus, famæ.*

^{99.} ELEGANTISSIMVS.] *Non ad formam (nam
de eâ præcessit, in vulgatis quidem) sed ad φιλοκαλίαν*

& elegantiam morum habitusque refer.

^{100.} INTRA DOMVM.] *Qualis apud Satyricum
— Antiphates trepidilaris, ac Polyphemus.*

^{101.} INVIDIAM.] *Quasi graue fortune suæ &
invidiosum, quemquam sibi supplicare.*

^{102.} CONTUMELIAM.] *Quasi superbè con-
temnatur.*

^{103.} INTERPRETATIO.] *Id est, scruti-
tatio, ruminatio, pro suo sensu explicatio. Tacitus:
Viso conspectoque Agricolâ, quærerent famam,
pauci interpretarentur.*

^{104.} SOCRATEM AIVNT.] *Imò id Diogeni Cy-
nico Diogenes Laërtius adscribit: Εὐτρέψαντος ἀντῷ
πόνδυλον τινὸς, Ηράκλεος, ἔφη, οἶον με χρῆμα ἐλάνθα-
νε, τὸ μετὰ περικεφαλαῖς περιστατεῖν: Pugno ab
aliquo percussus, Iupiter, inquit, quām me fugit
cum galea inambulare?*

^{105.} TYRANNVM.] *Nomine, at re optimum (in
multis quidem) Principem.*

^{106.} EBRIVS CONVIVA.] *Thrasippus quidam,
ex amicis eius, Valerium vide, libro V. cap. I.*

^{107.} NEC DE ESSENT.] *Ipsi etiam filij duo,
violatæ patris maiestati subuenire cupientes. Va-
lerius.*

^{108.} OBLIGATIS OCVLIS.] *Ad ebrietatem hoc re-
ferens, & excusans mentem vino sauciam & cæcam.*

^{109.} MANV FECIT.] *Sponte. ipsi fabricati sunt
& sibi*

voluerit, an¹¹⁰ inciderit: coactus sit, an deceptus: odium secutus sit, an¹¹¹ præmium: A sibi morem geslerit, an¹¹² manum alteri commodauerit. Aliquid peccantis ætas facit, aliquid fortuna: vt ferre ac pati, aut¹¹³ humanum, aut¹¹⁴ humile sit.¹¹⁵ Eo loco nos constituimus, quo ille est cui irascimur. nunc facit iracundos iniqua nostri æstimatione: & quæ facere vellemus, pati nolumus. Nemo se¹¹⁶ differt. atqui maximum remedium iræ,¹¹⁷ dilatio est: vt primus eius feruor relangescat, & caligo quæ premit mente, aut residat, aut¹¹⁸ minus densa sit. Quædam ex his quæ te præcipitem ferebant, hora, non tantum dies, mollet: quædam ex toto euanescunt.¹¹⁹ Si in hoc erit¹²⁰ petita aduocatio, apparebit iam iudicium esse, non iram. Quicquid voles quale sit scire,¹²¹ tempori trade. nihil diligenter¹²² in fluctu cernitur. Non potuit impetrare Plato à se tempus, cum seruo suo irasceretur, sed pōnere illum statim tunicam, & præbere scapulas verberibus iussit, suā manu ipse percussurus. Postquam intellexit irasci se, sicut sustulerat manum suspensam detinebat, & stabat percussuro similis. Interrogatus deinde ab amico, qui forte interuenerat, quid ageret? Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo. velut stupens, gestum illum saeuiri deformem sapienti viro seruabat, oblitus iam serui: quia alium quem potius castigaret, inuenerat. Itaque abstulit sibi in suos potestatem, & ob peccatum quoddam commotior; Tu, inquit,¹²³ Speusippe seruulum istum verberibus obiurga: nam ego irascor.¹²⁴ Ob hoc non cecidit, propter quod aliis cecidisset. Irascor, inquit: plus faciam quam oportet: libenter faciam. non sit iste seruus in eius potestate, qui in suā non est. Aliquis vult irato committi vltionem, cum Plato sibi ipse imperium abrogauerit? Nihil tibi liceat, dum irasceris. quare? quia vis omnia licere. Pugna tecum ipse. si iram vincere non potes, illa te incipit vincere. Si absconditur, si illi exitus non datur, signa eius
xiii. obruamus: & illam, quantum fieri potest, occultam secretamque teneamus. Cum magnâ id nostrâ molestiâ fiet. Cupit enim exilire, & incendere oculos, & mutare faciem: sed si imminere illi extra nos licuit, supra nos est. In imo pectoris secesu recondatur,¹²⁵ feraturque, non ferat: imò in contrarium omnia eius indicia flectamus. Vultus re-

mitta- C

& sibi inuenerunt. Vide super hac phrasij, Consol. ad Marc. cap. xix.

CAP. XII. 110. AN INCIDERIT.] Casu, non voluntate & decreto fecerit.

111. PRÆMIVM.] Non ut te ledere, sed sibi bene facere.

112. MANVM ALTERI.] Non à se, sed in stinctu alieno laeserit.

113. HVMILE.] Si puer, mulier, miser, afflitus.

114. HVMILE.] Si vir, & equalis; si superbus, procax, contemptor, inimicus.

115. EO LOCO.] Ut videamus, an non ipsi tale peccaturi: & peccato, an sic succensi vellemus.

116. DIFFERT.] Properat statim ulcisci: nec inquirit, nec cognoscit.

117. DILATIO EST.] Itaque Athenodorus Stoicus bellè & opportunè Augusto, cum missionem ab eo peteret domum redditurus, atque ille monitum etiam aliquid & sapientie monumentum ultimum vellet: Ut, inquit, quoties irasceris, nihil dicere aut facere tentes, priusquam xxiiii. litteras tecum recitaueris. Intellexit & arripuit optimus Princeps, & simul manum Athenodoro iniiciens, Mihi verò tuā præsentia, inquit, etiam est opus. Manendum. Exigua morula videatur, in totis litteris: sed flamma vel maxima iracundia subsidet, & in se labetur, per illam.

118. MINVS DENSA.] A sole rationis paullatim dispulsa. Hæc quoque similitudo in Plutarcho: Nemo, inquit, vindicat in seruum, quod decimo

aut quinto die iamantè admiserit, neque tunc cum flagellat, quod pulmentum adusserit, mensam euerterit, segnius audierit. Atqui ea sunt, quibus admissis tumultuamur, & placari non possumus. Eniuero ut per nebulam corpora, sic res per iram apparent grandiores.

119. SI IN HOC.] Ita ex Rudolfi Agricola sensu, Erasmus. At libri scripti, Si nihil erit. Retineam, sed sic legam & ordinem: Si nihil erit, petita aduocatione apparebit. Sensus, si non dies mollet, aut tollit: tamen morā interpositā, hoc facies lucri, ut iudicare videaris, non impetu & irā ferri.

120. PETITA ADV.] Mora & dilatio, ut iam sepè.

121. TEMPORI TRADE.] Quod omnia reuelat: ut suprà lib. II. cap. XXII.

122. IN FLVCTV.] In motu & transitu: sepè ita Lucretius, Arnobius, alijs.

E 123. SPEVSIPPE.] Imò Xenocrates, ut Diogenes tradidit. Εἰσελθόντος ποτὲ Ξενοράτους, εἴπε μασίγωσαι τὸν παῖδα. αἰτῶ γὰρ μὴ δύνασθ, διὰ τὸ ὥρθαι: Xenocrate aliquando intrante, Verbera, inquit, hunc puerum. Nam ego non possum, quia iratus sum. Sed & in Stobeo: Πλάτων ὅργιζομενος ποτέ τῷ ὀμήτῃ, ἐπισάντος Ξενοράτους, λαβὼν ἔφη, τοῦτον μασίγωσον· γάρ γὰρ ὥργιζομαι. Denique Plutarchus De lib. educ. & Valerius lib. I IIII. item de Xenocrate: ut memorialis error in Senecā videatur, ut sepè.

124. OB HOC.] Ob iram.

CAP. XIII. 125. FERATVRQ VE.] Nos eius compotes simus, non ipsa nostri.

126. IN

Amittatur vox lenior sit, gradus lentior: paullatim cum exterioribus interiora fermentur.
¹²⁶ In Socrate iræ signum erat, vocem submittere, loqui parciūs. apparebat tunc illum sibi obstat. Deprehendebatur itaque à familiaribus & coarguebatur: nec erat illi exprobratio ¹²⁷ latitantis iræ ingrata. Quid ni gauderet, quod iram suam multi intellegent, nemo sentiret? sensisset autem, nisi ius amicis obiurgandi se dedisset, sicut ipse sibi in amicos sumpserat. Quanto magis hoc nobis faciendum est? rogeimus amicissimum quemque, ut tunc maximè aduersus nos libertate vtatur, cum minimè illam pati poterimus: nec assentiatur iræ nostræ. Contra potens malum, & apud nos gratosum, dum ¹²⁸ conspicimus, dum nostri sumus, ¹²⁹ aduocemus. Qui vinum male ferunt, & ebrietatis suæ temeritatem ac petulantiam metuunt, mandant suis, ut è conuiuio auferantur. Intemperantiam in morbo suam experti, parere sibi in aduersâ valetudine vetant. Optimum est, notis vitiis impedimenta prospicere, & ante omnia ita componere animum, ut & grauissimis rebus subitisque concussus iram aut non sentiat, aut

xiv.

B magnitudine inopinatae iniuriæ exortam in altum rettahat, nec dolorem suum profiteatur. Id fieri posse apparebit, si pauca ex ingenti turbâ exépla protulero: ex quibus vtrumque discere licet, quantum mali habeat ira, vbi hominum præpotentum potestate totâ vtitur: quantum sibi imperare possit, vbi metu maiore compressa est. Cambysen regem nimis deditum vino, ¹³⁰ Præxaspes vnu ex carissimis monebat, ut parciūs biberet: *Turpem esse dicens ebrietatem in rege, quem oculi omnium auresque sequerentur.* Ad hoc ille: *Vt scias, inquit, quemadmodum nunquam¹³¹ excidam mihi, approbabam iam, & oculos post vinum in officio esse, & manus.* Bibit deinde liberalius quam alias, capacioribus scyphis: & iam grauis, & temulentus, obiurgatoris sui filium procedere ultra limen iubet, alleuataque super caput sinistrâ manu stare. Tunc intendit arcum, & ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit, recisoque pectore hærens in ipso corde spiculum ostendit: ac respiciens patrem, *An satis certam haberet manum?* interrogauit. At ille negauit *Apollinem potuisse certius dimittere.* Dij illum male perdant, animo magis quam conditione mancipium. Eius rei laudator fuit, cuius nimis erat spectatorem fuisse. Occasionem blanditorum putauit, pectus filij in duas partes diductum, & cor sub vulnere palpitans. Controversiam illi facere de gloriâ debuit, & reuocare ¹³² iactum, ut regi libéret in ipso patre certiore manum ostendere. O Regem cruentum! ô dignum in quem omnium suorum arcus verterentur! Cùm execrati fuerimus illum, conuiuia suppliciis funeribusque soluentem, tamen sceleratus telum illud laudatum est, quam missum. ¹³³ Videbimus quomodo se pater gerere debuerit, stans super cadaver filij sui, cædemque illam, cuius & testis fuerat & cauſa: id de quo nunc agitur, patet, iram supprimi posse. Non maledixit regi, nullum emisit ne calamitosi quidem verbum, cùm æquè cor suum, quam filij, transfixum videret. Potest dici, meritò ¹³⁴ deuorasse verba. nam si quid tanquam iratus dixisset, nihil ¹³⁵ tanquam pater facere potuisset. Potest, inquam, videri sapientius se in illo

^{126.} IN SOCRATE.] Plutarchus, *De non irascendo.* Ο Σοκράτης δέ τοι πνοια μένου τραχύτερον αὐτοῦ φρόντινα ταῦν φίλων, φρόντιματος ὡς των ποντίαν ἄκραν σελλόμενος, ἀνεδίδον τε τῇ φωνῇ καὶ διεμδία τῷ φροσώπῳ, καὶ τὸ βλέμμα φραστέρον παρεῖχε τῷ ρέπειν εἰς θάτερα, καὶ φρόντιναν τὸν αὐτικῶν θάτερα τῷ πάθει, διαφυλάττων ἑαυτὸν απότατα καὶ αἴτητον: Socrates quoties sentiebat se asperius moueri erga aliquem amicorum, huic fluetui quasi marinam crepidinem opponens, vocem submittebat, & vultu subridebat, & aspectu blandiore erat. atque ita vergendo in alia, & in contrarium affectui motum se torquendo, scipse sine lapsu seruabat, & inuictum.

^{127.} LATITANTIS.] Meus laudantis, sed illud palam verum: nisi quis vellet, labantis.

^{128.} CONSPICIMVS.] Nondum ab irâ cœcati plane.

^{129.} ADVOCEMVS.] Aduocationem amicorum petamus. patronos & adstantes, qui obiurgent, tenent. Aduocare autem contra malum: ut 1. De Clem. Aduocare contra Cæarem.

CAP. XIV. ^{130.} PRÆXASPES.] De quo Herodotus, lib. IIII.

^{131.} EXCIDAM MIHI.] Apud me maneam. φένας ἐμπειδός, mente immotus, cum Homero.

^{132.} IACTVM.] Puto iactum. tale enim in sagittâ: nec iaculi res fuit.

^{133.} VIDEBIMVS.] Malim, Viderimus.

^{134.} DEVORASSE.] Tertullianus de Resurr. carnis, cap. LIV. Quasi non bilem & dolorem dicimus deuorare, id est abscondere, ac tegere, & intra nosmet ipsos continere.

^{135.} TANQVAM PATER.] Id est, sepelire, iusta filio facere.

illo casu gessisse, quām cūm de potandi modo præciperet: quem satius erat vinum A
quām sanguinem bibere, cuius manus poculis occupari¹³⁶ pax erat. Accessit itaque ad
numerum corum, qui magnis cladibus ostenderunt, quanti constarent regum amicis
XV. bona consilia. Non dubito, quin Harpagus quoque¹³⁷ tale aliquid regi suo Per-
sarumque suaserit, quo offensus,¹³⁸ liberos illi epulandos apposuit, & subinde quæsiuit,
An placaret conditura? Deinde ut satis illum plenum malis suis vidiit, afferri¹³⁹ capita il-
lorum iussit, &¹⁴⁰ *Quomodo esset acceptus*, interrogauit. Non defuerunt misero verba,
non os concurrit: *Apud regem, inquit, omnis cœna iucunda est.* Quid hac adulatio ne
profecit? ne¹⁴² ad reliquias inuitaretur. Non veto patrem damnare regis sui factum, non
veto quærere dignam tam truci portento pœnam: sed hoc interim intelligo, posse etiam
ex ingentibus malis nascentem iram abscondi, & ad verba contraria sibi cogi. Neces-
saria est ista doloris refrænatio, vtique hoc fortis vitæ genus, & ad regiam adhibitis men-
sam. Sic estur apud illos, sic babitur, sic respondetur: funeribus suis arridendum est. An
tanti sit vita, videbimus: alia ista quæstio est. Non consolabimur tam triste¹⁴³ ergastu-
lum, non adhortabimur ferre imperia carnificum, ostendemus in oīni seruitute aper-
tam libertati viam. Si æger animus, &¹⁴⁴ suo vitio miser est; huic miserias¹⁴⁵ finire se-
cum licet. Dicam & illi qui in regem incidit, sagittis pectora amicorum petentem, & illi
cuius dominus liberorum visceribus patres saturat: Quid gemis demens, quid exspe-
ctas, vt te aut hostis aliquis per exitium gentis tuæ vindicet, aut rex à longinquō potens
aduolet? Quocunque respexeris, ibi malorum finis est.¹⁴⁶ Vides illum præcipitem lo-
cum? illac¹⁴⁷ ad libertatem descenditur. Vides illud mare, vides illud flumen, illum
puteum? libertas illic in imo sedet. Vides illam arborem,¹⁴⁸ breuem, retorridam,¹⁴⁹ in-
felicem?¹⁵⁰ pendet inde libertas. Vides iugulum tuum, guttur tuum, cortuum?¹⁵¹ effu-
gia seruitutis sunt. Nimis mihi operosos exitus monstras, & multum animi ac robo-
ris exigentes. Quæreris, quod sit ad libertatem iter? quælibet in corpore tuo¹⁵² vena.

XVI. Quamdiu quidem nihil tam intolerabile nobis videtur, vt nos expellat è vitâ, iram
in quocunque erimus statu, remoueamus. Pernicosa est seruientibus. omnis enim in- C
dignatio in tormentum suum proficit, & imperia¹⁵³ grauiora sentit, quò contumaciùs
patitur. Sic¹⁵⁴ laqueos fera dum iactat, astringit; sic aues viscum, dum trepidantes ex-
cutiunt, plumis omnibus illinunt. Nullum tam arctum est iugum, quod non minùs læ-
dat ducentem, quām repugnantem. Vnum est leuamentum malorum ingentium, pati,

136. PAX ERAT.] *Sævitia autem & cædes, si
cessaret à potu.*

CAP. XV. 137. TALE ALIQ VID.] Minime
verò, sed causa huius sævitiae fuit, quod Harpagus
iussus Cyrus Mandanes filium exponere in deserto
mote, per alium id executus, alium successum habuit:
vixit q̄ puer, & sciuit postea Aslyages, & pressa ira,
sic in cœna est vltus. Fusè omnia Herodotus lib. I.

138. LIBEROS.] *Vnum tantum, xiiii. annos na-
tum. Tamen & statim noster, capita illorum nomi-
nat: quasi plures vellit.*

139. CAPITA.] *Et manus, & pedes, ex Herodoto.*

140. QUOMODO ESSET.] *Verba fuere, Nun-
quid agnoscet, cuius feræ carne pastus esset?*

141. OMNIS CÆNA.] *Herodotus extulit: Sibi,
quidquid rex faceret, placere.*

142. AD RELIQVIAS.] *Ad liberos nempe
reliquos, si quos habebat. Est simile illi suprà, II.
cap. XXXIII. de Pastore: Perierat alter filius, si car-
nifici coniua non placuisset.*

143. ERGASTVLVM.] *Aulicum carcerem. an
& ipsos, qui in ergastulo, intellegit? Catenis ibi aureis,
& vinculis purpureis detinentur.*

144. SVO VITIO.] *Non alieno, qui ipse se cruciat,
non dominus aut tyrannus.*

145. FINIRE SECVM.] *Sine aliâ ultione, aut
destinatione. ipse pereat, & cum eo mala.*

146. VIDES ILLVM.] *Similia, in dininâ illâ
Thebaide:*

Hic alta rupes arduo surgit iugo,
Spectatque longè spatia subiecti maris:
Vis hanc petamus: nudus hic pendet filex,
Hic scissa tellus faucibus ruptis hiat,
Vis hanc petamus: hic rapax torrens cadit,
Partesque lapsi montis exefas rotat:
In hunc ruamus.

D
Et plura, que altissimi oris & pectoris poëta intonat:
que mihi numquam legere est, sine impulsu & motu.

147. AD LIBERTATEM.] *Ad mortem. que finit,
& à malis liberat. Vide Manud. III. Diff. XXII.*

148. BREVEM.] *Modo vt hominem supereret.*

149. INFELICEM.] *Sine fructu.*

150. PENDET INDE.] *Si te suspendis.*

151. EFFVGIA SERV.] *Si gladio illa petis.*

152. VENA.] *Vel leui scalpello aperta.*

CAP. XVI. 153. GRAVIORA.] *Hegesippus
lib. II. Nihil tam exasperat feruorem vulneris,
quām ferendi impatientia.*

154. LAQVEOS FERA.] *Idem ille: Impensiùs
in agrestibus feris arctissima vincula, si se excitent,
imprimuntur: si quiescant, relaxantur.*

155. NE-

A &¹⁵⁵ necessitatibus suis obsequi. Sed cùm vtilis sit seruientibus, affectuum suorum, & huius præcipue rabidi atque effrænis continentia, vtilior est regibus. Perierunt omnia, vbi quantum suadet ira, fortuna permittit: nec diu potest, quæ multorum malo exercetur, potentia stare. Periclitantur enim, vbi eos qui separatim gemunt,¹⁵⁶ communis metus iunxit. Plerosque itaque modò singuli maestauerunt, modò vniuersi, cùm illos conferre in vnum iras publicus dolor coëgisset. Atqui plerique sic iram, quasi insigne regium, exercuerunt. sicut Darius, qui primus, post ablatum Mago imperium, Persas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cùm bellum Scythis indixisset,¹⁵⁷ Oriente in cingentibus, rogatus ab¹⁵⁸ Oebazo nobili sene, ut ex tribus liberis vnuim in solatium patri relinqueret, duorum operâ vteretur: plus quam rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurum: & occisos in conspectu parentis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset. At quanto Xerxes facilior? qui Pythio, quinque filiorum patri,¹⁵⁹ vnius

B vacationem pétenti, quem vellet, eligere permisit: deinde quem elegerat, in partes duas

distractum ab vtroque viæ latere posuit, & hac victimâ lustrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. victus, & latè longeque fūsus, ac stratam vbiue ruinam suam cernens, medius inter suorum cadavera incessit. Hæc barbaris regibus feritas in irâ fuit: quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Aristotele finu regem Alexandrum, qui Clitum carissimum sibi & vna educatum, inter epulas trāf-fodit, & manu quidem suâ, parum adulante, & pigrè ex Macedone ac libero in Persicam seruitutem transeuntem. Nam Lysimachum, æquè familiarem sibi,¹⁶⁰ leoni obiecit. Nunquid ergo hic Lysimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc cùm ipse regnaret, mitior fuit? Nam¹⁶¹ Telesphorum Rhodium amicum suum vndique decurtatum, cùm aures illi nasumque absidisset, in caueâ velut nouum animal ali-quod & inusitatum diu pauit: cùm oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat fames & squalor & illuies corporis, in stercore suo¹⁶² de-stituti, callosis super hæc genibus manibusque, quas in vsum pedum angustiæ loci co-gebant. lateribus verò attritu exulceratis, non minus fœda quam terribilis erat forma eius visentibus: factusque pœnâ suâ monstrum,¹⁶³ misericordiam quoque amiserat. ta-men cùm dissimillimus esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat, qui faciebat.

Vtinam ista fæuitia intra peregrina mansisset exempla, nec in Romanos mores cum aliis aduenticiis vitiis, & suppliciorum irarumque barbaria transisset! M. Mario,¹⁶⁴ cui

vica-

155. NECESSITATIBVS.] Quod necessariò fa-ciendum sit, sponte, & volentem facere, aut pati.

156. COMMVNIS METVS.] Noster de Clem. I. cap. xxv. Leuis enim & priuata pernicies non totas vrbes mouet: quod latè furere coepit, & omnes appetit, vndique configitur. Et plura ibi huic sententiae.

D 157. ORIENTEM CING.] Ita ex descriptione veterum. Scythæ à Thraciâ & supra Byzantium incipiunt: inde toto littore ad Tanaitum fusi, flexu iterum ad Alanos montes, & Imaum, & vicina colunt, usque ad Seras producunt. Itaque verè cingunt magnam partem Orientis, id est Asie totius.

158. OEBAZO.] Libri ferè, Orobazo. & om-nino est, Oebazo. Nam Herodotus Οἰβάζον appellat. Eum de hac historiâ vide, lib. IV.

CAP.XVII. 159. VNVS VACAT.] Maximi-natu. Vide eundem Herodotum in VI.

160. LEONI OBIEC.] De ea re, I. De Clem. cap. xxv.

161. TELESPHORVM.] Historiola hæc apud Plu-tarchum quoque, libello De exsilio.

162. DESTITVTI.] Proprie, positi & relicti.

163. MISERICORDIAM.] In cuius locum hor-ror successerat.

CAP. XVIII. 164. CVI VICATIM.] Cicero III. De offic. Ne noster quidem Marius Gratidianus officio viri boni functus est tūc, cùm Prætor esset, collegiumque Prætorum Tribuniplebis adhibuissent, ut res nummaria de communi sententia constitueret: conscriperunt communiter edictum, cum pœnâ & iudicio. constituerunt que ut omnes simul in Rostra post meridiem de-scenderent, at Marius à subselliis in Rostra rectâ, idque quod communiter compositum fuerat, solus edixit. Et ea res ei magno honori fuit. omnibus vicis statuæ, ad eas thus & cerei. quid multa? nemo vñquam multitudini fuit carior. Vocat hic suum: paullo antè, propinquum suum. quia scilicet Cicero ex cognatione Maris: & hic illius frater, ut Florus scripsit. Frater, opinor, adoptione: quod cognomen Gratidiani euincit, transisse è Gratidius. Prætor iam fuerat, ut hic Cicero. & male igitur scribitur in Valerio, lib. IX. cap. XI. tunc cùm inter-fectus: Quam porrò crudeliter se in M. Mario Prætore geslit? Imò Prætorio, vel ex Firmico, lib. I. qui Prætorium virum dicit: eumdémque Marium minorem: fratrem scilicet, non filium, ne erres.

E 2

165. THY-

vicatim populus statuas posuerat, cui¹⁶⁵ thure & vino¹⁶⁶ Romanus populus supplicabat, A L. Sylla¹⁶⁷ perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit; & quasi totiens occidet, quotiens vulnerabat, paullatim & per singulos artus lacerauit. Quis erat huius imperij minister? quis, nisi Catilina, iam in omne facinus manus exercebat? hic illum¹⁶⁸ ante bustum Q. Catuli carpebat,¹⁶⁹ grauissimus mitissimi viri cineribus: supra quos vir malii exempli, popularis tamen, &¹⁷⁰ non tam immerito quam nimis amatus, per stolidia sanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Sylla qui iuberet, Catilina qui ficeret: sed indigna Resp. quae in corpus suum patiter¹⁷¹ & hostium &¹⁷² ciuium gladios reciperet. Quid antiqua persecutor? modo C. Caesar Sextum Papinum, cui pater erat¹⁷³ consularis,¹⁷⁴ Beliensem Basiliū questorem suum Procuratoris sui filium, alios Senatores & equites Romanos, vno die¹⁷⁵ flagellis cecidit, torsit,¹⁷⁶ non quæstionis, sed¹⁷⁷ animi causâ. Deinde adeo impatiens fuit differendæ voluptatis, quam¹⁷⁸ ingens crudelitas sine dilatione poscebat, ut¹⁷⁹ in xylo maternorum hortorum, qui¹⁸⁰ porticum à ripâ separat, inambulans, quosdam ex illis¹⁸¹ cum matronis atque aliis senatoribus ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum, aut priuatum, aut publicum via nox minabatur? quantulum fuit, lucem exspectare: denique ne senatores populi Romani¹⁸² soleatus occideret.

Quam superbæ fuerit crudelitatis, ad

165. THURE ET VINO.] E Cicerone vidisti. & follenne ita supplicare (proprio verbo) apud minores Deos, aut heroas. Apud Plautum, lar familiaris loquitur:

— ea mihi cottidie
Aut thure aut vino, aut aliquâ semper supplicat. Sallustij fragmentum, de Metello: Tum venienti thure, quasi Deo, supplicabatur. In tabula Narbonensi: AD. SUPPLICANDVM. NVMINI. EIVS (Augusti) THVS. ET. VINVM. DE. SVO. EA. DIE. PRÆSTENT.

166. ROMANVS POP.] Alij scripti turbant. meus: R. N. P. An non est, Romanus noster populus? credo.

167. PERFRINGI.] Valerius: Singulas corporis partes confringeret. Orosius: Effossis oculis, membrisque minutatim desectis, vel etiam fractis. Q. Cicero, De Petitione Consul. Firmicus, & alijs. Florus hic multus est, in tempore à nobis sanandus.

168. ANTE BVSTVM.] Trans Tiberim.

169. GRAVISSIMVS.] Vocem meus addit, grauissimus liuor. Fuitne, grauissimus liquor: vel potius, grauissimo liquore? Et allusum ad liquorem & vinum Respersum, quo sepulca solent spargere. Posset & sparsus, grato scilicet liquore. Sanè adiungit mox de stolidiis, quod ad liquorem hunc facit.

170. NON TAM IMMERITO.] Nihil ambigendum, pulchre, & pro re dictum. Cum causa amatum, sed sine modo, significat.

171. ET HOSTIVM.] Quos illi sic appellabant & habebant. nempe Marianorum.

172. CIVIVM.] Mureti conjectura. quam præ libris sperno, qui vindicum. Itē dicebant (Sullani) se vindicare & afferere oppressam Remp. in libertatem.

173. CONSULARIS.] Sub Tiberio Consul legitur, anno ante eius mortem.

174. BELIENVM.] Vix est Romani nominis facies. libri scripti, Bethienum, Betherum, Bidienū.

175. FLAGELLIS.] Seruilem in modum. nam liber virgis.

176. NON QVÆSTIONIS.] Innoxij enim. nec erat, quod inquireret.

177. ANIMI CAVSSA.] In voluptatem suam, per remissionem & ludum.

178. INGENS CRUDELIT.] Haud displaceat quod Gruterus suggerit, inquies crudelitas. Meo tamen est: quam ingentem crudelitatis eius sine dilat. & tueri, imò tenere, possit. Voluptatem ingenti eius crudelitatis, quam iam animo deformarat, capturus erat.

179. IN XYLO.] Etsi libri quidam, ut in rariore voce, titubant: nihil ego, nec audio eruditum virum, qui in cryptâ legit. Xysti pañim in villis & hortis. Suetonius de Augusto: Prætoria sua, non tam statuarum tabularumque ornata, quam Xystis & nemoribus excoluit. Quid autem Xystus, clarè satis Vitruvius lib. v. cap. xi. & lib. vi. cap. x.

180. PORTICVM A RIPÀ.] Quam porticum? nam & ipse Xystus, Porticus certi generis erat. Velle legi, quâ porticum. id esset, eâ parte quâ Porticum (aliam aliquam, tunc notam) separat interpositus Xystus à ripâ: quâ illâ? Tiberis, nisi fallor. Certe in urbe, vel ad urbem, isti horti. Placuit olim, Euripo: nec absurdè. quia & aquæ & stagna varie hortos secabant. sed nunc mallem eo sensu, Euripi separant. nam & libri plures separant numero plurimum habent. Legem, inquam: quâ porticum Euripi separant: & omnino sedeat (nam & ita epist. lv. Platanona medio riuo, Euripi modo, diuidi:) nisi Coloniensis præsca editio in se vocet atque intendat, que porticum agrippæ prefert. Quidni autem in vicino Porticus Agrippæ aliqua? de quâ & Horatius lib. i. ep. vi.

Porticus Agrippæ, & via te conspexerit Appi. Itaque tum esset, Xystum hunc separare & diuidere D Porticum Agrippæ ab hortis.

181. CVM MATRONIS.] Ut ne ipsas unâ decollauerit? non premisit de illis: & verò magis exprimeret ac dilataret. Sensus potior, quod ipse ibi cum matronis & alijs Senatoribus (aliis, non occidendis) spectator fuerit: cum iis inquam, cum quibus in cœnâ fuerat, ut ex diei tempore appareat. Itaque transposita verba videantur: quosdam ex illis, inambulans cum m.a.

182. SOLEATVS.] Ut à coniuvio recens. Vibius Rufus lib. ix. Contr. ii. simile in Flaminio accusat: Prætor ad occidendum hominem soleas poposcit. Nempe ut è coniuviali lecto surgens, eas sumeret.

A rem pertinet scire. quanquam aberrare alio possumus videri, & in deum exire: sed hoc ipsum pars erit iræ, super solita sequentis. Ceciderat flagellis senatores: ipse effecit, ut dici posset, solet fieri. torserat per omnia, quæ in rerum naturâ tristissima sunt, fidiculis,¹⁸³ tabularibus, eculeo,¹⁸⁴ igne,¹⁸⁵ vultu suo. Et hoc loco respondebitur, magnam rem! si tres senatores, quasi nequam mancipia,¹⁸⁶ inter verbera & flammis diuisit, homo qui¹⁸⁷ de toto senatu trucidando cogitabat: qui optabat, ut populus Romanus unam ceruicem haberet, ut scelera sua tot locis ac temporibus diducta, in¹⁸⁸ unum iustum & unum diem cogeret. Quid tam inauditum, quæ nocturnum supplicium? cum latrocinium tenebris abscondi soleat; animaduersiones, quæ notiores sunt, plus ad exemplum emendationemque proficiunt. Et hoc loco respondebitur mihi: Quod tantopere admiraris, isti beluae quotidianum est;¹⁸⁹ ad hoc vivit, ad hoc vigilat,¹⁹⁰ ad hoc lucubrat. Nemo cùtē inuenietur alius, qui imperauerit his, in quos animaduerti iubebat,¹⁹¹ os insertâ spongiâ includi, ne vocis emittendæ haberent facultatem. Cui unquam moritur non est relictum, quæ gemeret? timuit, ne quam liberiorem vocem extremus dolor mitteret: ne quid, quod nollet, audiret. sciebat autem innumerabilia esse, quæ obiciere illi nemo,¹⁹² nisi peritus, auderet. Cum spongiæ non inuenirentur, scindi vestimenta miserorum, & in os farciri pannos imperauit. Quæ ista sauitia est? liceat ultimum spiritum¹⁹³ trahere: da exituræ animæ locum: liceat illam¹⁹⁴ non per vulnus emittere. Adiicere his longum est,¹⁹⁵ quot patres quoque occisorum eadem xx. nocte, dimisis per domos centurionibus, confecit: id est, homo misericors luctu liberavit. Non enim Caij sauitiam, sed iræ malum propositum est scribere: quæ non tantum viritim furit, sed gentes totas lacinat, sed urbes, sed flumina, & tuta ab omni sensu doloris conuerberat. Sicut¹⁹⁶ rex Persarum, totius populi nares recidit

197 in

CAP. XIX. 183. TABULARIBVS.] Omnis vetus lectio: nisi quod unus Pinciani, tribularibus. C Prius si tenemus, explicari potest, Tabulas admotas inter tormenta fuisse: quibus ad strictis arctatisq; homo comprimeretur, & penè elideretur. Quidni tale in extenuando, præter naturam; sicut Eculei, in extendendo? Enim uero in Feste lego, Clitellas, tormenti genus sic appellatum. quod quid aliud suspicer, quam eiuscmodi tabulas, velut clitellas asino impositas, & compressas? Si Tribularia eligis: à Tribulis prompta ratio est, quæ fiunt (ait Varro) è tabulâ lapidibus aut ferro asperata. Et talis ferè Arca ferrata illa, in quam Regulus coniectus. At Muretus tamen Talaribus fidenter hic edidit, nec verbo firmauit vel explicauit. Placuit H. Stephano, & wo-dos pâlæas Synesi interpretatur. Ego (si vera hæc scriptio) caperem Talaria magis flagella, siue Graecorum ἀσπαλωτοὺς μάστιγας, quibus ad sanguinem & necem homines verberarent. Sed vix inducor, Seneca hoc verbum esse.

184. IGNE.] Quem varie admonebant teneriori cuncte parti: etiam, nouo more, obscenis Domitianus.

185. VVLTV SVO.] Bellè, quasi seunus ac minax ille vultus, inter tormenta, & quidem maxima, esset. Apud Senecam patrem Controv. v. lib. II. Veniunt in domum crudelissimi carnifices, in quorum vultibus erant tormenta. Simile, de Breuit. vit. cap. XVIII. Saxa, ferrum, ignem, Caium excepturi.

186. INTER VERB.] Seruile utrumque hoc dicit, Romano ritu. quia liberi nec flagris, nec tormentis, temere subiciebantur: quanto minus Senatores? Diuisit autem illos inter verbera & flammis: id est, modo & alternis flagellauit, modo igne torserit. Adspectum citam ad Gladiatores, Bestiarios, & hæc arena mancipia: quæ verberibus & flammis in necem agebantur.

187. DE TOTO SENATV.] Hæc & sequentia in Suetonio lege, Caligule cap. XXXIV. & XLIX.

188. VNM ICTVM.] Tacitus Agricola: Illud tempus, quo Domitianus, non iam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo, & velut uno iusto tempore exhaustus.

189. AD HOC VIVIT.] Ergo tunc viuus, cum hec scripsit? dicas certe. Et potuit scripsisse, sed non edidisse: immo arctè pressisse, ut status illorum temporum erat.

190. AD HOC LVCVRAT.] Hæc tres voces perpendam omissæ alijs. Sunt in veteribus libris. & plus est quam vigilare. Nam significat, cum curâ & studio vigilare.

191. OS INSERTA SP.] Aut linguam ipsam excari. ut in quodam equite Romano. quem obiectum feris, cum se innocentem proclamasset, reduxit: abscissaque lingua, rursus induxit.

192. NISI PER ITVRVS.] Apud Philotas apud Curtium, lib. VI. Nemo parcit morituro, nec cuiquam moriturus.

193. TRAHERE.] Nullus vigor in hoc verbo. An tradere? efflatum deponere, & reddere Naturæ suum spiritum.

194. NON PER VVLNVS.] Quod ceruix incisa facit. Per os emitti spiritum, communis lex est: atque ideo emissio, solet manibus claudi.

CAP. XX. 195. QVOT PATRES.] Ne sic augemus: verius, quod patres.

196. REX PERSARVM.] Non hoc Herodotus, quod sciām. sed & Diodorus Siculus Aethiopum regi adscribit Altisani: idq; à diversâ valde causâ. Benignitas enim & miseratione fuit. Narrat lib. I. regem dictum venisse Aegyptum, vicensse, subiecisse. Initio autem regni multa latrocinia, ut sit, fuisse: atque hunc

E 3 spe-

¹⁹⁷ in Syriâ : inde ¹⁹⁸ Rhinocolura loci nomen est. Pepercisse illum iudicas, quòd non tota capita præcidit ? nouo genere pœnæ delectatus est. Tale aliquid passi forent Æthiopes, qui ob longissimum vitæ spatiū ¹⁹⁹ Macrobius appellantur. in hos enim, quia non ²⁰⁰ supinis manibus exceperant seruitutem, ²⁰¹ missisque legatis ²⁰² libera responsa dererant, quæ contumeliosa reges vocant, Cambyses fremebat : & non prouisit commeatibus, non exploratis itineribus, per inuia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam : cui ²⁰³ intra primum iter deerant necessaria, nec quicquam subministrabat steriliis & inculta humanoque ignota vestigio regio. Sustinebant famem primò tenerrima frondium, & cacumina arborum, tum coria igne mollita, & quicquid necessitas cibum fecerat : postquam inter harenas radices quoque & herbæ defecerant, apparuitque inops etiam animalium solitudo, decimum quinque fortiti, alimentum habuerunt fame saevius. Agebat adhuc ira regem præcipitem, cum partem exercitus amisisset, partem in comedisset : donec timuit, ne & ipse vocaretur ad sorteim. tuin deum signum receptui dedidit. Seruabantur interim illi generosæ aues, & instrumenta epularum camelis vehebantur : cum sortirentur milites eius, quis ²⁰⁴ male periret, quis ²⁰⁵ peius viueret. Hic iratus fuit genti, & ignotæ, & immitterat, sensuræ tamen : Cyrus flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus ²⁰⁶ festinaret ad bellum, cuius maxima momenta in occasionibus sunt, ²⁰⁷ Gynden latè fusum amnem vado transire tentauit : quod vix tutum est etiam cum sensit æstatem, & ad minimum deductus est. Ibi unus ²⁰⁸ ex his equis, qui trahere regium currum albi solebant, abreptus, vehementer comimouit regem. iurauit itaque amnem illum ²⁰⁹ regiis equis meatum auferentem, eò se redacturum, ut transiri calcarique etiam à feminis posset. Huc deinde omnem transtulit belli apparatus, & tamdiu assedit operi, donec C. & LXXX. ²¹⁰ cuniculis diuisum alueum in CCC. & LX. riuos dispergeret, & siccum relinquenter in diuersum fluentibus aquis. Periit itaque & tem-

xxi.

operam dedisse, ut paullatim caperet : & iam captis, graue iudicasse omnes interficere, cum grandi numero essent; in infum item impunes dimittere. Ita ergo medium viam legisse, & resectis naribus, quòd nobiles essent, in desertus Aegypti finibus colere insisse, urbe ibi struetâ, cui à re & facie nomen esset.

¹⁹⁷ IN SYRIA.] Omnino, nec Diodorus dicit (imprudè quibusdam traditum) in Aegypto esse ; sed disertè in confinio Ægypti Syriaeque. Res sic habet : & Strabo eam locat hand procul litora, iuxta Raphiam & Gazam.

¹⁹⁸ RHINOCOLVRA.] Græci pīva nasum dicunt, κόλουπον curtatum.

¹⁹⁹ MACROBIUS.] Essent Latinis, Longæui. Habitant Africam ad Australē mare : ut Herodotus.

²⁰⁰ SPINIS MAN.] Pronuerbi vice, de animo & affectu libenti. à gestu eorum, qui munera, aurum, aut res caras suscipiunt, manibus sic prolati.

²⁰¹ MISSISQVE LEGAT.] Quos ipse Cambyses miserat ex Ichtyophagis, gnaros Aethiopicæ lingue.

²⁰² LIBERA RESP.] Compendio hæc : Venisse eos, non ut legatos, sed exploratores : & ab homine iniusto missos, ut qui aliena cuperet, & caparet. Vos autem ei (addidit Rex) hunc arcum vicissim date: cum hoc meo consilio. Quando Persæ hunc talem arcum trahere & inflectere poterunt, tum cum multo maximis copiis aduersus Macrobios veniunto. Interea, diis gratias agat, quòd Æthiopibus mentem non det aliena inuidendi. Herodotus lib. III.

²⁰³ INTRA PRIMVM ITER.] Herodotus, intra quintam itineris partem.

²⁰⁴ MALE PERIRET.] Qui ederetur.

²⁰⁵ PEIVS VIVERET.] Qui ederet.

CAP. XXI. 206. FESTINARET.] E Perside mouens.

²⁰⁷ GYNDEN.] Quem Herodotus in Matienis montibus oriri facit : Amnianus in Media ponit. Ambigitur quis sit, nec Ptolomæus locauit. quod medium, cum Orofius secundæ magnitudinis post Eufratem faciat. Tacito quoque Gindes nominatur, sed qui Dahas Ariofisque distinguit, xi. Annalium : igitur diversus ab isto. De hoc nostro Tibullus certò, ad Messallam:

— aut rapidus Cyri dementia Gyndes. Nam & Cyri insaniam in eo taxat. Probabile, minus in famâ aut notoriâ fuisse posteà : quia Cyrus nempe sic debilitauit & exhaustus.

²⁰⁸ EX EQVIS.] Sacros eos appellat Herodotus, & vulgo sic dicebantur.

²⁰⁹ REGIIS EQVIS MEATVM.] Mutare licet, & fortean oportebat. Nam est à solâ coniecturâ Pinciani. Scripti & editi antiquitus, alijs, regiis commeatibus auferentem; alijs, ut meus, regis commeatum. Vera scriptura: regi commeatum. id est, auferentem Regi commandi facultatem. Nam id hic Commeatus.

²¹⁰ CVNICVLIS.] Harent hic Critici, & Erasmus canaliculis legi vellet : quidam libri curriculis habent. At quid promptius veriusq; quā funiculis, ex Herodoto? Diuisit, inquit, copias in duas partes. Καὶ πατέτενε χονοτενέας ὑποδέξας διώρυχας ὅδωντα καὶ ἐκατὸν, παρέκατερ τὸ χεῖλος τοῦ γύνδεω τετραμένας πάντα βόῶν : Et signauit ad funiculos extélos fossas centum octoginta, ad vtrunque labrum fluminis, quaqua uersus. Mens eadem Seneca, diuisum funiculis alueum : & ad easignabis totidem riuos subductum.

A tempus, magna²¹¹ in vanis rebus iactura, & militum ardor, quem inutilis labor fregit, & occasio aggrediendi imparatos, dum ille bellum indictum hosti cum flumine gerit.

Hic furor (quid enim aliud voces?) Romanos quoque contigit. C. enim Cæsar villam **xxii.**

²¹² in Herculaneensi pulcherrimam, quia mater sua aliquando in illâ²¹³ custodita erat, diruit, fecitque eius per hoc notabilem fortunam. stante in prænauigabamus: nunc causa dirutæ quæritur. Et tam hæc cogitanda sunt exempla, quæ vites; quæ illa è contrario, quæ sequaris, moderata, lenia: quibus nec ad irascendum caussa defuit, nec ad vlciscendum potestas. Quid enim facilius fuit Antigono, quæ illa duos manipulares duci iubere,²¹⁴ qui incumbentes regio tabernaculo faciebant, quod homines & periculosisissimè & libentissimè faciunt,²¹⁵ de rege suo malè existimant? Audierat omnia Antigonus, ut pote cùm inter dicentes & audientem²¹⁶ palla interesset: quam ille leuiter commouit, &c.²¹⁷ Longius, inquit, *discedite, ne vos rex audiat.* Idem quadam nocte, cùm quofdam ex militibus suis exaudisset, omnia mala imprecantes regi, qui ipso in illud iter &

B inextricabile lutum²¹⁸ deduxisset, accessit ad eos qui maxime laborabant: & cùm ignorantes à quo adiuuarentur, explicuisset: *Nunc, inquit, maledicite Antigono, cuius vitio in has miseras inciditis: ei autem bene optate, qui vos ex hac voragine eduxit.* Idem tam miti animo hostium suorum maledicta, quæ ciuim tulit. Itaque cùm in paruolo quodam castello Græci obsiderentur, & fiduciâ loci contemnentes hostem multa in deformitatem Antigoni iocarentur, & nunc staturam humilem, nunc collisum nasum deriderent: *Gaudio, inquit, et aliquid boni spero: si in castris meis²¹⁹ Silenus habeo,* Cùm hos dicaces faime domuisset,²²⁰ captis sic vñus est, vt eos qui in militiae viles erant, in cohortes describeret, ceteros præconi subiiceret: id quoque se negauit facturum fuisse, nisi expeditret his²²¹ dominum habere, qui tam malam haberent linguam.²²² Huius nepos fuit Alexander, qui lanceam in coniuas suos torquebat, qui ex duobus amicis quos paullo antè retuli,²²³ alterum feræ obiecit,²²⁴ alterum sibi. Ex his duobus tamen, qui leoni obiectus est, vixit. Non habuit hoc auitum ille vitium, ne paternum quidem. **xxiii.**

C nam si qua alia in Philippo virtus, fuit & contumeliarum patientia, ingens instrumentum ad tutelam regni. Demochares ad illum, Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Atheniensium legatos venerat: auditâ benignè legatione,

Phi-

211. IN VANIS.] Libri plerique omnes, in magnis. quod interpretetur aliquis, magnam iacturam, & quidem in magnis rebus. Nam ubi tale aliquid moliris, temporis præcipue ducenda ratio. Diuersa sententia in vulgatu: nempe perdidisse cum tempus in re inutili, nec magnâ. Nam fluuiū diducere, non magnum sanè, presertim sine alio, quæ vñtione fatuæ, fructu.

CAP. XXII .212. IN HERCULANENSI.]

Fecundissimâ & pulcherrimâ Campanie orâ. Nam Herculanium sive Heraclea ibi opidum, incendio Vesuuij montis, sub Tito, postea penitus obrutum sive haustum populo in theatro sedente, Dio Cassius.

213. CVSTODITA.] Sub Tiberio. cùm fraudibus Seiani perijt. Tacitum vide.

214. QVI INCUMBENTES.] Imò verò excubantes, cum Pinciano.

215. DE REGE.] Libri alij, Qui de rege. & addendum videtur, aut ceriè in fine legendum, existimantes.

216. PALLA INTER.] Ita unus Pinciani liber, & certè etiam meus: alij palam, vel paullum. Ex quo ego olim, aulæum interesset. Nam in fragmento Polybij apud Suidam: Αὐτὸν ταῦτα τούτα διὰ τῆς ἀνδαῖας ἡστιλεὺς, ἐγέλα: Audiens hæc omnia per aulæum rex, risit. Et res ita fuit. sed vox etiam Palæ videndum, an non valeat in hunc sensum. Ceriè in optimis Gloßis est, Palla, μίτρα, πέπλος, προ-

πέπλου: mitra, peplum, velum sive aulæum.

217. LONGIVS, INQ VIT.] Plutarchus de hac re: Παπᾶς εἰσερ, οὐ τορπωτέρω τοι τραπόμενοι παπᾶς ἐπείτε ήμας; Papæ, an non longius hinc abeuntis nobis maledicetis?

218. DEDUXISSET.] Meus, dedisset.

219. SILEVM.] Bacchi comitem Deum. Seniores autem Satyros, Silenos dici, Pausanias tradit. Altussum ad fuditatem Satyrorum.

220. CAPTIS SIC.] Meus liber, captis sicut mox est suggestum est regi vt eos.

221. DOMINVM HABERE.] Plutarchus paullo aliter: Posthac se apud dominos eorum conqueritur, si pergerent maledicere.

222. HVIVS NEPOS.] Vah, quæ aliud agis Seneca! Nam iste Antigonus, de quo hac & pluscula Plutarchus, inter successores Alexandri fuit, Demetrij pater. Nihil certus. Quis etiam aliis Antigonus, annus Alexandri? nusquam leges: & consensu Amyntam Philippi patrem faciunt. Demiror, qui hactenus in Senecam, de re tam illustri & cognobilis non monuisse. Sed ex his & talibus liqueat, Senecam in rebus & sensibus deditum, se picule in historiâ aut nominibus sublabi.

223. ALTERVM FERÆ.] Lysimachum.

224. ALTERVM SIBI.] Clytum, quem suâ manu occidit.

Philippus, Dicite, inquit, mihi, facere quid possum, quod sit Atheniensibus gratum? Excepit De-
mochares: Te, inquit, suspendere. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum re-
sponsum exorta est: quos Philippus conticescere iussit, & Thersitam illum saluum in-
coluimemque dimittere. At vos, inquit, ceteri legati nunciate Atheniensibus, multò super-
biore esse, qui ista dicunt, quām qui impunē dicta audiunt. Multa & diuus Augustus digna
memoriā fecit, dixitque: quibus appareat illi iram non imperasse.²²⁵ TImagenes histo-
riarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem eius, & in totam domum dixe-
rat, nec perdidera dicta. magis enim circumfertur, & in ore hominum est, temeraria vr-
banitas. Sæpè illum Cæsar monuit, ut moderatiū lingua vteretur: perseveranti,²²⁶ do-
mo suā interdixit. Postea TImagenes in contubernio Pollionis Asinij consenuit,²²⁷ ac
totā ciuitate dilectus est. nullum illi limen pæclusa Cæsaris domus abstulit. Historias
postea quas scriperat, recitauit, & combussit, & libros acta Cæsaris Augusti continen-
tes in ignem posuit. inimicitias geslit cum Cæsare. Nemo amicitiam eius extinxit, ne-
mo²²⁸ quasi fulguritum refugit: fuit qui præberet tam altè cadenti²²⁹ sinum. Tuit hoc B
ut dixi, Cæsar patienter, ne eo quidem motus, quod laudibus suis, rebusque gestis²³⁰ ma-
nus attulerat. Nunquam cum hospite inimici sui questus est: hoc duntaxat Polioni Asinio dixit,²³¹ Θηριοφοεῖς. Paranti demùm excusationem, obstat. Fruere, inquit, mi Pollio,
fruere. Et cùm Pollio diceret: Si iubes Cæsar, statim illi domo meā interdicam. Hoc me, inquit,
putas facturum, cùm ego vos in gratiam reduxerim? Fuerat enim aliquādo TImageni Pollio
iratus: nec ullam aliam habuerat causam desinendi, quām quod²³² Cæsar cœperat.

xxiv. Dicat itaque quisque sibi, quoties lacescit: Nunquid potentior sum Philippo? illi
tamen impunē maledictum est. Nunquid in domo meā plus possum, quām toto orbe
terrarum diuus Augustus potuit? ille tamen contentus fuit, à conuiciatore suo secedere.
Quid est quare ego serui mei²³³ hilarius responsum, & contumaciorem vultum, & non
peruenientem vsque ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem? quis sum,
cuius aures lædi nefas sit? Ignouerunt multi hostibus: ego non ignoscam pigris, negli-
gentibus, garrulis? Puerum ætas excuser, feminam sexus, extraneum²³⁴ libertas, dome-
sticum familiaritas.²³⁵ Nunc primū offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Sæpè &
aliás

CAP. XXIII. 225. TImagenes.] Quem Plinius in Indice suo citat, inter eos ex quibus Geographica haust: Sed & Ammianus lib. xv. TImagenes & diligentia Græcus, & lingua: atq. ostendit Gallias etiam descripsisse. In Suidā est: TImagenes historicus, Periplum totius maris scripsit in quinque voluminibus. Fuit & alias TImagenes Aegyptius, qui Romæ sub idem hoc tempus docuit, sed ob libertatem scholæ excidit. Vide si lubet, & super eo Suidam: sed cùm Historiarum scriptorem nōster appelle, credo alterum illum esse. Nominat iterum, Epist. xci. cum elogio, Felicitatis urbis inimicus.

226. DOMO SVA.] Tacitus lib. vi. Morem fuisse maioribus, quoties dirimerent amicitias, interdicere domo, eumque finem gratiae ponere. Plura ego, ad eundem scriptorem lib. ii. De ipso autem TImageni nostro, Plutarchus libro, de Adulatōris & Amici discrimine: TImagenem amicitia Cæsaris excidisse, non quod liberam vocem apud ipsum emisisset, sed quod in conuiciis & circulis calumniatus assidue aut criminatus esset.

227. AC TOTA.] Meus, à totā: & statim, directus est, non dilectus. Gruterus direptus facit, recte. Vide de Breuit. vit. cap. vii.

228. QVASI FVLGVITVM.] Probo, et si in libris fulgoris ictum, aut fulgere ictum. Crebrum autem, ut fulmine tacti dicantur, qui à potentioribus ictibus laesi: quos comparant scilicet cum Ioue. Nota pa-

ræmia: Πόρρω Διός τε νῷ κεραυνοῦ: Procul à Ioue & fulmine. & vt Poëta,

Sæuum prælustri fulmen ab arce venit.

Alia autem hic etiam allusio, quia fulgere tabtos sa-
cros putabant, & Bidental faciebant, & vitabant.
Vide i. de Clem. cap. vii.

229. SINVM.] Qui exciperet, ut molliter caderet.
Nemo autem libenter se supponit ab alto cadenti, ne ipse opprimatur.

230. MANVS ATTULERAT.] Eas quasi inter-
fecerat.

231. Θηριοφοεῖς.] Serpentem nutris. Simile apud Græcos, θηριοφοεῖς: Serpentem foues. Notum de rustico, qui serpentem frigore sinu fousit, refecitq.: atque is pro gratiâ momordit & occidit.

232. CÆSAR COEP.] Notat & in hoc libertatem Asinij, an contentionem cum Cæsare. Odit, cùm ille amavit; amare cœpit, cùm ille odiisse. quasi ex profes-
so in alia omnia iens.

CAP. XXIII. 233. HILARIUS.] Libri qui-
dam, & meus, clarissimus: alij, elatus. quod non dispi-
ceat. Sed & clarissimus, suo sensu bonum. altius, & voce
quoque animosum.

234. LIBERTAS.] Quia nihil illi mecum. non est
addictus, aut obnoxius.

235. NVNC PRIMVM.] Quidam libri, coniux
primū. & certè haud improbè: descendere ad ma-
gis distincta videtur, & vox etiā de amico adiungit.

236. QVOD

A aliás offendit: feramus quod diu tulimus. Amicus est: fecit²³⁶ quod noluit. inimicus est: fecit quod debuit. Prudentior²³⁷ cedamus: stultiori remittamus. pro quo cunque, illud respondeamus nobis,²³⁸ sapientissimos quoque viros multa delinquere: neminem esse tam circumspectum, cuius non diligentia aliquando sibi ipsi²³⁹ excidat: neminem tam maturum, cuius non grauitatem in aliquod feruidius factū casus impingat: neminem tam timidum offensarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Quomo- xxv.
 do homini pusillo solatum in malis fuit, etiam magnorum virorum titubare fortunam, & æquiore animo filium in angulo fleuit, qui vidit²⁴⁰ acerba funera etiam ex regia duci: sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunque venit in mente, nullam esse tantam potentiam, in quam non incurrat iniuria. Quod si etiam prudentissimi peccant, cuius non error²⁴¹ bonam caussam habet? Respiciamus, quoties adolescentia nostra in officio parum diligens fuerit, in sermone parum modesta, in vino parum temperans. Si iratus est: demus illi spatium, quo dispicere quid fecerit, possit. sed ipse castigabit. Denique²⁴² dabit poenas, non est quod cum illo²⁴³ paria faciamus. Illud non venit in dubium, quin se exemerit turbæ, & altius steterit, quisquis despexit la-cessentes. proprium est magnitudinis veræ, non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit: sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat. Qui non irascitur, inconcussus iniuriā persistit: qui irascitur, motus est. At ille quem modò al-tiorem omni incommodo posui, tenet²⁴⁴ quodam amplexu sumimum bonum. ne ho-mini tantum, sed ipsi fortunæ respondet: Omnia licet facias, minor es, quam ut sereni-tatem meam obducas. Vt atque hoc ratio, cui vitam regendam dedi. plus mihi nocitura est ira, quam iniuria. Quid ni plus? illius modus certus est: ista quoisque me latura sit, incertum est. Non possum, inquis, pati. graue est, iniuriam sustinere. Mentiris. xxvi.

qui enim iniuriam non potest ferre, qui²⁴⁵ potest iram? Adiice nunc, quod id agis ut & iram feras, & iniuriam. Quare fers ægri rabiem, & phrenetici verba? puerorum pro-teruas manus? nempe quia videntur nescire, quid faciant. Quid interest, quo quisque vi-Ctio fiat imprudens? imprudentia par in omnibus patrocinium est. Quid ergo? inquis, impune illi erit? putate velle: tamen non erit. Maxima est enim factæ iniuriæ poena, fe-cisse: nec quisquam grauius afficitur, quam qui ad supplicium²⁴⁶ pænitentia traditur. Denique ad condicionem rerum humanarum respiciendum est, ut omnium acciden-tium æqui iudices simus: iniquus autem est, qui commune vitium singulis obiecit. Non est Æthiopis inter suos insignitus color: nec²⁴⁷ ruffus crinis & coactus²⁴⁸ in no-dum apud Germanos.²⁴⁹ vtrumque decet. Nihil in uno iudicabis notabile aut fœdum, quod genti suæ publicum est. At ista quæ retuli, vnius regionis atque anguli consuetu-do

236. QVOD NOLVIT.] Nec enim amicus querit offendere, sed demereri. An voluit potius? quia li-bertas amicorum propria.

237. CEDAMVS.] Meus, & plures, credamus.

238. SAPIENTISSIMOS.] Versus ita Phœbœ ve-ritatis: Αἱαρτάνει δὲ καὶ σοφοῦ σοφάτηρος: Erratque sapientissimus sapientium.

239. EXCIDAT.] Veluti se perdat.

CAP. XXV. 240. ACERBA.] Puerorum, ait Isidorus, iuuenium, immatura.

241. BONAM CAVSSAM.] Agi defendiq; facilem.

242. DABIT.] Meus, debet. eleganter more Græco. ὁ φίλος τιμωρίαν.

243. PARIA FAC.] Id est, nihil opus reponere statim, & retaxando paria facere: alius pro nobis.

244. QVODAM AMPL.] Alij, amplexu quo-dam, & nonnulli, quoddam. Ego vellem, quodammodo. Non enim planè & plenè ideo summi boni potens, sed in parte: & quasi Tranquillitate illa vide-tur frui, quæ ex Summo bono manat.

CAP. XXVI. 245. POTEST IRAM.] Quæ magis torquet, rapit, aufert.

246. PÆNITENTIÆ.] Plutarchus, De Tranquil-litate: Τὸ γὰρ συνειδὸς, οἷον ἔλκος ἐν ταρπήτης ψυχῆς μεταμέλειαν αἱεὶ αἰμάσσεσαν ποὺ νύσσουσαν ἐναπό-λειται. τὰς μὲν γὰρ ἀλλας ἀναπεῖ λύσσας ὁ λόγος. τὴν δὲ μετάνοιαν αὐτὸς ἐργάζεται, Σαυτούνην σὺν αἰχνῇ, ποὺ κολαζομένην ὑφάντης: Nam facinorū conscientia, sicut vlcus in carne, in animo Pænitentiam relinquit, assidue lancinantem & pungentem. Et alias quidem curas doloresque Ratio aufert; ipsam Pænitentiam creat, morsi-cantem cum Pudore, & à seipsâ punitam. Sunt aurea, & quæ noster hic atque alibi dicit.

247. RVFFVS CRINIS.] Martialis:

—ruffi persona Bataui. Iuuenalis:
Cerula quis stupuit Germani lumina, flauam Cæsariem?

Nam flauum siue ruffum, τὸ ξανθόν. Vnde que ad Ta-citi Germaniam scripsi.

248. IN NODVM.] Noster, epistola ultimâ: Cùm capillum vel effuderis, more Parthorum, vel Ger-manorum, nodo vinxeris.

249. VTRVMQ; DEG.] Libri variant. & ex corum

do defendit: vide nunc quanto in his iustior venia sit, quæ per totum genus humanum **A** vulgata sunt. Omnes inconsulti & improuidi sumus, omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid lenioribus verbis hulcus publicum abscondo? omnes mali sumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id vñusquisque in suo sinu inueniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas?²⁵⁰ pestilentia est. Placidiores itaque inuicem simus. mali inter malos viuimus. Vna res nos facere potest quietos, mutuæ facilitatis²⁵¹ conuentio. Ille mi-
xxvii. hi iam nocuit: ego illi nondum. sed iam aliquem fortasse læsisti: sed lædes. Noli æstimare hanc horam, aut hunc diem: totum inspice mentis tuæ habitum. etiam si nihil mali fecisti, potes facere. Quanto satius est, sanari iniuriam, quam vlcisci? Multum temporis vltio absunit. multis se iniuriis obiicit, dum vnâ dolet. Diutiùs irascimur omnes, quam lædimur. quanto melius est, abire in diuersum, nec vitia virtutis compone-re? Num quis satis constare sibi videatur,²⁵² si mulam calcibus repeatat, & canem mor-su? Ista, inquis, peccare se nesciunt. Primum, quam iniquus est, apud quem hominem esse, ad impetrandam veniam nocet? deinde, si cetera animalia iræ tuæ subducit, quod **B** consilio carent: eo loco tibi sit, quisquis consilio caret. Quid enim refert, an alia mutis dissimilia habeat, si quod in omni peccato muta defendit, similem habet caliginem mentis? Peccauit.²⁵³ hoc enim primum, hoc enim extreum. Non est quod illi credas, etiam si dixit: Iterum non faciam. Et iste peccabit, & in istum alias, & totâ vitâ inter errores volutabitur. Mansuetè immanueta tractanda sunt. Quod in luctu dici solet, efficacissimè & in irâ dicetur: Vtrum aliquando desines, an nunquam: si aliquando; satius est iram relinquere, quam ab irâ relinqui. Sin semper hæc cogitatio durabit; vides quam impacatam tibi denunties vitam. qualis enim erit semper²⁵⁴ tumentis? Adiice nunc, quod nisi benè te ipse succenderis, & subinde cauſas quibus stimuleris, renouaueris, suâ sponte ira discedet, & vires illi dies subtrahet. quanto satius est à te illam vinci, quam à se? Hujc irasperis, deinde illi: seruis, deinde libertis: parentibus, deinde liberis: notis, deinde ignotis. Vbiique enim cauſæ supersunt, nisi deprecator animus accessit. Hinc te illò furor rapiet, & illinc aliò: & nouis subinde irritamentis orientibus, **C** continuabitur rabies. Age infelix, & quando amabis? O quam bonum tempus in re malâ perdis! Quanto nunc satius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Remp. administrare, transferre in res domesticas operam: quam circumspicere quid alicui possit facere mali? quod aut dignitati eius, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cum id tibi contingere sine certamine ac periculo non possit, etiam si cum inferiore concurses. Vinctum licet accipias, & ad arbitrium tuum omni patientiæ expositum: sèpè nimia vis cædantis aut articulum loco mouit, aut neruum in his quos fregerat, dentibus fixit. Multos iracundia mancos, multos debiles fecit, etiam vbi patientiæ est naœta materiam. Adiice nunc, quod nihil tam imbecille natum est, vt sine elidentis periculo pereat. imbecillos valentissimis aliâs dolor, aliâs casus exæquat. Quid, quod pleraque eorum, propter quæ irascimur, offendunt nos magis, quam læidunt: multum autem interest, vtrum aliquis voluptati meæ²⁵⁵ obstet, an²⁵⁶ desit: eripiat, an non det. Atqui in æquo ponimus, vtrum aliquis auferat, an neget: vtrum spem nostram præcidat, an differat: vtrum contra nos faciat, an pro se: amore alterius, an odio nostri. Quidam verò non tantum **D** iustas cauſas²⁵⁷ standi contra nos, sed etiam honestas habent. Alius patrem tuetur,

alius

eorum vestigiis Gruterus: apud Germanos virum dedecet. Ibi, inquit, non est muliebre, ut apud nos, comam in nodum stringi.

250. PESTILENT.] Publicus morbus & mortalitas.

251. CONVENTIO.] Quasi pactum, ut mutuo faciles simus in ignoscendo. Sic De Prouidentiâ, cap. II. de Iuba & Peterio inuicem casis: Fortis & egregia fati conuentio. In ipsâ autem re, talis Iunonia illa conuentio, in Homero, cum suo Ioue:

Αλλ' οτοι μὲν ταῦτ' ὑποεῖχομεν αλλήλοισι,
Σοὶ μὲν ἡγώ, σὺ δὲ ἐμοί.

CAP. XXVII. 252. SI MULAM.] Plutar-

chus, *De non irascendo: Canes, equos, mulos puniendos putant. sicut Pancratistes ille Ctesiphon, qui mulam petere calcibus inuicem solebat.*

253. HOC ENIM.] Meus & alij quidam, Hoc est. probo, & statim etiam legam, hoc erit extreum: interrogando.

254. TUMENTIS.] Voce meus auctior, & alio item ordine: Qualis enim semper tumentis erit animus: verè.

CAP. XXVIII. 255. OBSTET.] Inimici animo.

256. DESIT.] Negligentis.

257. STANDI CONTRA.] In iudicio.

CAP.

A alius fratrem, alius patruum, alius amicum. his tamen non ignoscimus id facientibus: quod nisi facerent, improbaremus. immo, quod est incredibile, saepè de facto bene existimamus, de faciente male. At mehercules vir magnus ac iustus, fortissimum quem-^{xxix.}

que ex hostibus suis, & pro libertate ac salute patriæ pertinacissimum suspicit, & talem sibi ciuem, talem militem contingere optat. Turpe est, odiisse quem laudes: quanto vero turpius, ob id aliquem odiisse, propter quod misericordia dignus est? Si captiuus in seruitute subito depresso reliquias libertatis tenet, nec ad sordida ac laboriosa ministeria agilis occurrit, si ex otio piger equum vehiculumque domini cursu non exequat, si inter quotidianas vigilias fessum somnus oppressit, si rusticum laborem recusat, aut non fortiter obit, a seruitute urbanâ & feriatâ translatus ad durum opus. Distinguamus, utrum aliquis non possit, an nolit. multos absolvemus, si cœperimus antea iudicare, quam irasci. Nuncautem primum impetum sequimur. deinde quamvis vana nos concitauerint, perseveramus, ne videamur cœpisse sine causa: & quod iniquissimum est, percina-

B ciores nos facit iniquitas iræ.²⁵⁸ Retinemus enim illam, & augemus: quasi argumentum sit iuste irascendi, grauiter irasci. Quanto melius est, initia ipsa perspicere, quam levia sint, quam innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes: friuolis turbamur, & inanibus.

²⁵⁹ Taurum color rubicundus ex-^{xxx.}

citat,²⁶⁰ ad vimbram aspis²⁶¹ exsurgit, vrsos leonesque²⁶² mappa proritat. Omnia, quæ natura fera ac rabida sunt, consternantur²⁶³ ad vanam. Idem inquietis & stolidis ingenii euénit: rerum suspicione feriuntur. adeò quidem, ut interdum iniurias vocent modica beneficia: in quibus frequentissima, certè acerbissima iracundia materia est. Carissimis enim irascimur, quod minora nobis præstiterint, quam mente concepimus, quam quæ alij tulerint: cum vtriusque rei paratum remedium sit. Magis alteri indulxit? nostra nos sine comparatione delectent. nunquam erit felix, quem torquebit felicior. Minus habeo quam speravi? sed fortasse plus speravi, quam debui. Hæc pars maximè metuenda est: hinc perniciossissimæ iræ nascuntur, & sanctissima quæque inuasuræ. Diuum Iulium plures amici confecerunt, quam inimici, quorum non expleuerat spes inexplibiles. Voluit quidem ille: neque enim quisquam liberalius victoriâ vsus est, ex qua nihil sibi vindicavit, nisi dispensandi potestate: sed quemadmodum sufficere tam improbis desideriis posset, cum tantum omnes concupiscerent, quantum poterat vñus? Vidi itaque strictis circa²⁶⁴ sellam suam gladiis commilitones suos, Cimbrum Tillium acerrimum paullo ante suarum partium defensorem, aliosque²⁶⁵ post Pompeium demum

Pom-

C A P. X X I X. 258. RETINEMVS ENIM.]

Meus, Retinemus modò fecerim, non modò illam, sed.

C A P. XXX. 259. TAVRVM COL.] Plutar-chus, in Connubialibus Monitis: Oi ἀροτλοντες ἐλέφασιν έδητα λαμπρὰν & λαμπάνουσιν, εδὲ φονικίδας οι ταύροις. διαχεινεται γαρ οὐδὲ τῶν χρωμάτων τούτων μάλιστα τὰ ζῷα: Qui ad elephantes accedunt, vestem candidam non sumunt; qui ad tauros, puniceam. nam hæc animalia his coloribus maximè exasperantur. Ouidius in Metamorph.

Haud secūs exarfīt, Circo quā taurus aperto, Cūm sua terribili petit irritamina cornu, Puniceas vestes: elusaque vulnera sentit.

Itaque rubrae vestes obieciantur, immo hominum forma, in tali colore. Pilas dicebant, vel ab illo taurorum repercuſu, quasi pilis ludenium; vel quod prisci lanas hominum effigies in Compitalibus, Pilas dicebant. Vide Festum. Cicero in Cornelianâ Homines faneos appellat, & proiici in medium Circum solere. Ibi Asconius: Simulacra effigiesque hominum ex fano fieri solebant, quibus obiectis ad spectaculum præbendum tauri irritarentur. Ipse obiectis, ait & Cicero proiici: at Marialis imponi,

Iactat ut impositas tauri in astra pilas.

Malim ibi oppositas: nisi si & cornibus eius aut capiti impositæ & innexe. In Glossis: Pilæ, ταυροπάθαι. Atque si è fano, quomodo rubræ intellege, ueste tali obducto.

260. AD VMBRAM.] Panno aut aliâ refactam, nec sine motu, ut opipor. Huc adspiciebat suprà, lib. II. cap. XII. Acerrimas feras vimbra exagitat.

261. EXSVRGIT.] Nescio quid meus velit, exercit scribendo.

262. MAPPA PROR.] Vir perdoctus sic capit, ut non Mappe ipsius color, sed curriculi Circensis strepitus & motus bestias illas irritauerit. nam ita antea Seneca: Curriculi motus, rotarumque versata facies leonem redigit in caueam. Non accedo, nec tam flexuosa dictio Seneca fuerit, ut Mappam pro Curru. Simpliciter verum censeo, Mappam, quæ candidat motam & reciprocatam irritasse. Quidni enim pluribus exstimulentur? Sic elephantes etiam vino & thure: sic tauri flammis, & ferro ignito.

263. AD VANA.] Benè, si libri consentiant: quæ plerique, ima, & meus, yma. Fortasse, minima.

264. SELLAM.] In Curiâ.

265. POST POMPEIVM.] Cum ille iam non esset,

xxxI. Pompeianos. Hæc res sua in reges arma conuertit , fidissimosque eò compulit , vt A de morte eorum cogitarent, pro quibus & ante quos mori , votum habuerant. Nulli ad aliena respicienti, sua placent. Inde diis quoque irascimur , quod aliquis nos antecedat, oblii¹⁶⁶ quantum sequatur à tergo ingentis inuidiæ. Tanta tamen importunitas hominum est, vt quamvis multum acceperint, iniuria loco sit, plus accipere potuisse . Dedit mihi præturam ? sed consulatum speraueram . Dedit duodecim fasces ? sed non fecit ¹⁶⁷ ordinarium consulem. A me ¹⁶⁸ numerari voluit annum ? sed deest mihi ¹⁶⁹ ad sacerdotium. Cooptatus in collegium sum ? sed ¹⁷⁰ cur in vnum ? ¹⁷¹ Consummauit dignitate meam? sed patrimonio nihil contulit. Ea dedit mihi, quæ ¹⁷² debebat alicui dare: de suo nihil protulit. Age potius gratias , pro his quæ accepisti: reliqua exspecta, & nondum plenum te esse gaude . Inter voluptates est , superesse quod speres . Omnes vicisti? primum te esse in animo amici tui lætare. multi te vincunt ? considera , quanto antecedas plures, quæm sequaris. Quod sit in te maximum vitium , quæris ? falsas rationes conficis : data magno æstimas , accepta paruo . Aliud in alio nos deterreat. quibus- B dam ¹⁷³ timeamus irasci, quibusdam ¹⁷⁴ vereamur, quibusdam ¹⁷⁵ fastidiamus. ¹⁷⁶ Magnam rem sine dubio fecerimus, si seruulum infelicem in ergastulum miserimus. Quid properamus verberare statim , ¹⁷⁷ crura protinus frangere ? non peribit potestas ista, si differetur. sine id tempus veniat, quo ipsi iubeamus: nunc ex imperio iræ loquimur. cùm illa abierit, tunc videbimus, quanti sit ¹⁷⁸ ista lis æstimanda. In hoc enim præcipue fallimur. ad ferrum venimus , ad capitalia supplicia : & vinculis , carcere , fame vindicamus rem, castigandam flagris leuioribus. Quomodo, inquis, nos iubes intueri, quæm omnia per quæ ledi videmur, exigua, misera, puerilia sint ? Ego verò nihil magis suaferrim, quæm sumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus , discurrimus , anhelamus, videre quæm humilia & abiecta sint , nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, respicienda. ¹⁷⁹ Circa pecuniam plurimum vociferationis est : hæc forâ defatigat, patres liberosque ¹⁸⁰ committit, venena miscet, gladios tam percussoribus quæm legionibus tradit. hæc est sanguine nostro delibuta. propter hanc vxorum maritorumq. C noctes strepunt litibus , & tribunalia magistratum premit turba : reges sæuiunt , rapiuntque , & ciuitates longo seculorum labore constructas euertunt , vt aurum argen- tumque in cinere vrbium scrutentur. Libet intueri ¹⁸¹ fiscos in angulo iacentes.

effet , partes eius amplexos. Irridet. Pompeiani erant, nec iam erat Pompeius.

CAP. XXXI. 266. QVANTVM SEQ.] Meus liber: quanti sequatur à tergo spiculis ingentis inuidiæ fauciati. Puto vera, si sequantur modo rescribas. Quantus, valet, quæm multi. Sententia igitur: irascimur ab aliquo preiri; nec cogitamus sequi nos alios multos, quos & ipsos inuidia ingens premit: quanto magis nos? Colonensis editio: quantum hominum retrò sit, & paucis inuidentem quantum sequatur à tergo ingentis inuidiæ. Qualiacumque, lucem tamen vulgatae dant, si hanc tenetas.

267. ORDINARIVM.] Nam duplices Consules ab Augusto, Suffecti & Ordinarij. Isti dignissimi, qui initio anni inibant, & Fastis prænotabantur, & instrumentis, & vbiicumque annorum ratio erat. At alijs per menses tres aut duos sufficiebantur, potestate pari, non dignitate.

268. NVMERARI VOL.] Id est, fecit me Ordinarium consulem. Adde de Benef. II. cap. XXVII.

269. AD SACERDOT.] Cumulus honorum erat & quasi clausula, Sacerdotium. atque ea olim honoratis jenibus dari solita, postea pañim, & iuuenibus.

270. CVR IN VNVM?] Semel sacerdos sum, ut exempli causa, Pontifex: cur & non Salius, & Curio, & Quindecemvir? Nam id quoque de more, ut in pluribus collegiis simul essent.

Hi 271. CONSVMMAVIT.] Summam & apicem im- posuit. Age, iam sum in pluribus collegiis: dignitati nibil adiici potest, potest patrimonio.

272. DEBEBAT ALICVI.] Nec enim ipse Prin- ceps honores omnes capit, aut honestè etiam cupit.

CAP. XXXII. 273. TIMEAMVS.] Poten- tioribus.

274. VEREAMVR.] Parentibus & amicis.

275. FASTIDIAMVS.] Minoribus.

276. MAGNAM REM.] Eipowinōç. imò non magnam.

277. CRVRA FRANG.] Inter pœnas seruiles, D Crurifragium. Docui in libellis De Cruce.

278. ISTA LIS ÆST.] A iudicis translatum. vi- debimus, quæ pœna aut mulctæ dignus seruulus.

279. CIRCA PECVNIA.] Multa in hanc sen- tentiam pañim. Proprij hæc tamen eximia:

Ergo sollicitæ tu caufa pecunia vitæ es, Per te immaturæ mortis adimus iter.

Tu vitii hominum crudelia pabula præbes, Semina curarum de capite ortæ tuo.

Adde Fabiani: Hæc est quæ auger discordiam , vrbes & terra rum orbem in bellum agitat, huma- num genus , cognatum natura , in fraudes & sce- lera mutua instigat.

280. COMMITTIT.] In pugnā & litē, inter se, dat.

CAP. XXXIII. 281. FISCOS.] Sportas, in

quibus

A Hi sunt, propter quos oculi²⁸² clamore exprimuntur: fremitu iudiciorum²⁸³; basilicæ resonant: ²⁸⁴euocati ex longinquis regionibus iudices sedent, iudicaturi, vtrius iustior auaritia sit. Quid si ne propter fiscum quidem, sed pugnum æris, aut²⁸⁵ imputatum à seruo denarium, senex sine herede moriturus stomacho dirumpitur? Quid si propter usuram²⁸⁶ haut millesinam, valetudinarius fenerator distortis pedibus, & manibus²⁸⁷ ad computandum modò relicti, clamat, ac per vadimonia asses suos in ipsis morbi accessionibus vindicat? Si totam mihi ex omnibus metallis, quæ cummaxime depromimus, pecuniam proferas, si in medium proliicias quicquid thesauri tegut, auaritiæ²⁸⁸ iterum sub terras referente quæ male egesserat; omnem istam congerieam dignam non putem, quæ²⁸⁹ frontem viri boni contrahat. Quanto risu prosequenda sunt, quæ nobis lacrimas educunt? Cedo nunc, perseguere cetera, cibos, potiones, hórumque caussâ^{xxxvi.}

B malignas vocis alienæ: quibus efficitur, vt inter²⁹⁰ iniurias naturæ numeretur sermo homini datus. Crede mihi, leuia sunt: propter quæ non leuiter excandescimus, qualia²⁹¹ quæ pueros in rixam & iurgium concitant. Nihilex his, quæ tam tristes agitmus, scruum est, nihil magnum. Inde, inquam, vobis ira & infania est, quod exigua magno aestimatis. Auferre hic mihi hereditatem voluit: hic me diu²⁹⁴ spe supremâ captatum

cri-

quibus pecunia: quas nota in angulis conclavis aliqui solere deponi.

282. CLAMORE EXP.] Meus liber, calore. At quidam longius abeunt: propter quos venœ clamore tumescunt. Quæ et si vera, non tamen germana censem: & edita placent. quia reipsâ oculi, ubi animus tumet & feruet, ipsi tumet & exsiliunt. Noster supra, c. 111. Oculis nunc trepidis & exslientibus, nunc in uno obtutu defixis. Cicero in Vatinium: Oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus.

283. BASILICÆ.] Quæ de industria circa Fora, ut in iis sole fernido, aut aere alias confuso, iudicia exercerentur.

284. EVOCATI.] Qui equestris ordinis honestiores erant, in Decurias iudicum coniiciebatur: idq. ex omnibus prouinciis, sed cum Plinianâ hac restrictione: Iudicum quoque nonnisi quattuor decuriæ fuere primò, vixque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis. seruatumq; in hodiernum est, ne quis è nouis ciuibus in iis iudicaret. Notentur ista, & vide euocatos quidem è prouinciis, sed veteres ciues, id est qui è coloniis ibi Romanis. De hac euocatione, iterum Plinius: Inquisitio per partes agitur, & qui de nummo indicet, à Gadibus columnisq; Herculis arcessitur.

285. IMPVTATVM.] Assentior Pinciano, amputatum scribenti: recisum per fraudem, & surreptum.

286. HAUT MILLESI.] Ea sanè exigua, cum millefimo mense sors equabatur. Haud longe est ab Vncia-li usurâ: cui miror hoc aeo, & tam feruidâ auaritiâ, fuisse locum. An hoc non vult, sed ob partem vix millesimam usurare, disruptum? Meus liber: aut milles.

287. AD COMPUTANDVM.] Est à Pinciano ingeniosè excogitatum. Nam libri omnes, ad comparendum non relicti: aut certè, comparandum. Ego verecundiùs fecerim, ad comparcendum modo. Manus chiragrâ laborantes & contracte, nulli usui sunt, nisi vt teneat, adstringat, parcat. & allusum ad clausas in eo morbo manus, que tales in afferuando, aperte in donando. Tamen de computando, etiam aperte fatendum est. Nam digitis scilicet a fiduè isti feneratores computabant. Palladius de tali:

Téθυνκεν ἐνθύς ἐν ποτῆς καὶ ρῷ θραχεῖ,
Ἐν δακτύλοισι τὰς τόνυσσοφίγγων ἔτι.

Obiuit ille temporis puncto breui,
Digitis restrictis fænus etiam computans.

Alius:

Τέρπε δακτιζόμενος τὸ σὸν φρένα τοῖς δὲ δακτισαῖς
Καλλιπτε τὴν φῦφον δακτυλικαμφόδιον:
Usuras capiens gaudet, atque relinque datori
Curuatis miseros in digitis numeros.

288. ITERVM SVB.] Hunc orbicularem lusum, an in infaniam, scitè exagitat & irridet Democritus, in epistola, si non Hippocratis, at eo dignâ. Terram fodientes, inquit, argentum querunt: reperto, terram emere & agros volunt: emptis, fructus vendere, atque iterum argentum recipere. In quot mutationibus versantur? Sed bellissime addatur, quod hic Seneca: finem denique esse, ut iterum sub terram suam redeat.

289. FRONTEM.] Adeò non animum contristet aut irritet, vix ut frontem leuiter corruget.

CAP. XXXIV. 290. PARATAM AMBIT.] Nescio quid turbant scripti. ut meus, qui refert: ortumque caussâ paratam ambitionem. alij, ortum aram ambitionem. quidam, ortumque causa, per iram ambit. denique alij, horumque tam paratam ambitionem. Ego si quid video, legendum: horumque caussâ iratam ambitionem: vel vt vestigia legam mei codicis, horumque caussâ sèpè iratam. In rem intende. videbis eum leues caussas irarum referre velle, & refellere. ut ecce, inquit, cibos & potus, & ob ea ambitiosos istos iratos.

291. MUNDITIAS.] Audio meum librum, qui immunditias. Nam quis mundicius irascitur vulgo? sequentia etiam eò ducunt, verba, contumeliae: in malam & vrentem scilicet partem.

292. INVRIAS NATVRÆ.] Tanquam in malum & noxam nostram sermonem dedisset.

293. QUÆ PVEROS.] Tali & nuces.

294. SPE SUPREMA.] Parum sententia aut liquet, aut constat. Meus, spem supremam captatus: & plerique etiam alij. Legam: hic me diu spe in supremâ captatum. Opponit hec duo: alius auferre

F mihi

criminatus est: hic scortum meum concupiuit. Quod vinculum amoris esse debebat, A
xxxv. seditionis atque odij caussa est,²⁹⁵ idem velle. Iter angustum rixas transeuntium
 concitat: diffusa & latè patens via ne populos quidem collidit. Ista quæ appetitis, quia
 exigua sunt, nec possunt ad alterum, nisi alteri erepta, transferri: eadem affectantibus pu-
 gnam & iurgia excitant.²⁹⁶ Respondisse tibi indignaris libertum, & vxorem, & clien-
 tem: deinde idem de Rep. libertatem sublatam quereris, quam domi sustulisti. Rursus si
 tacuit interrogatus, contumaciam vocas. Et loquatur, & taceat, & rideat. coram domi-
 no? inquis. imò coram patrefamilias. Quid clamas? quid vociferaris? quid flagella me-
 diâ cœniâ petis, quòd serui loquuntur, quòd non eodem loco²⁹⁷ turba concionis est, &
²⁹⁸ silentium solitudinis? In hoc²⁹⁹ habes aures, ut nisi³⁰⁰ modulata tantum & mollia,
 & ex dulci tracta compositaque accipient? Et risum audias oportet, & fletum, & blan-
 ditias, & lites, & prospera, & tristia, & hominum voces, & fremitus animalium latratusque.
 Quid miser expauescis ad clamorem serui, ad³⁰¹ tinnitus æris, ad ianuæ impulsuim?
 cum tam delicatus fueris, tonitrua audienda sunt. Hoc quod de auribus dictum est,
 transfer ad oculos: qui non minùs fastidio laborant, si malè instituti sunt. maculâ of-
 fenduntur & sordibus, & argento parùm splendido, &³⁰² stagno non ad solem 'perlu-
 cente. Hinempe oculi, qui non ferunt nisi varium, ac recenti curâ nitens marmor, qui
 mensam nisi crebris distinctam³⁰³ næuis, qui nolunt domi nisi auro pretiosa³⁰⁴ calcare:
 æquissimo animo foris & scabras lutosaque semitas spectant, & maiorem partem oc-
 currentium³⁰⁵ squalidam, parietes³⁰⁶ insularum exesos, ruinosos, inæquales.

xxxvi. Quid ergo aliud est quod illos in publico non offendat, domi moueat, quâm opinio
 illâc æqua & patiens, domi morosa & querula? Omnes sensus perducendi sunt ad firmi-
 tatem. naturâ patientes sunt, si animus illos³⁰⁷ desinat corrumpere: qui quotidie ad
 rationem reddendam vocandus est. Faciebat hoc Sextius, ut consummato die cum se
 ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum: Quod hodie malum tuum
 sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? Desinet ira, & erit moderatior, quæ sciet
 sibi quotidie ad iudicem esse veniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excu-
 tiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quâm tranquil- C
 lus,

mibi captani hereditatem voluit, & intercipere;
alius, cum me captasset, alibi est criminatus. Spes sup-
rema, est hereditas & fructus supreme illius volun-
tatis. Placuit aliquando, hic me diu spem supre-
maam captantem: atque etiam nunc placeat, nisi con-
uenire cum priori commatio videretur.

295. IDEM VELLE.] Argutè. vinculum & fir-
 mamentum amoris est, idem velle & nolle: isti cum
 eadem velint, hereditatem, pecuniam, puerum: dissen-
 tiunt ob ipsum hunc consensum.

CAP. XXXV. 296. RESPONDISSE.] Nempe
 liberius, verba tecum mutasse.

297. TURBA CONCIONIS.] Et hic obserua mul-
 titudinem non seruorum tantum, sed mensæ mini-
 strantium.

298. SILENTIVM SOLIT.] Epistolâ XLVII. Vir-
 gâ murmur omne compescitur: magno malo in-
 terpellatum vllâ voce silentium luitur.

299. HABES AVRES.] Præcipua materies iræ in
 iis, que auribus percipiuntur. Nam et si oculi & alij
 sensus quedam fastidienda vel indignanda obijciunt,
 plura tamen aures: & cauſa est, quia à iudiciis alienis
 plerique pendemus, iisq; attollimus aut deprimimus:
 iudicia autem sermone se produnt; sermo auribus hau-
 ritur. Ideo Xerxes apud Herodotum verè effatur, Ani-
 mum in hominum habitare auribus. qui cum
 bona per illas audierit, voluptate perfunditur;
 cum his contraria, irâ intumescit.

300. MODVLATA.] Puto alludi ad symphonias mē-
 sarū, de quibus Petronius, & ipse noster aliquid Ep. XI.

301. TINNITVM ÆRIS.] An nolas ianuis ap-
 pensas intellegit?

302. STAGNO.] Stanno, ego puto verum. nam
 cauſa non videtur, cur aliquis stagno irascatur; &
 hic etiam de instrumento domestico aut mensali ser-
 mo. Munditiae queruntur,

—ne non, & cantharus, & lanx
 Ostendant tibi te.

Posit etiam: tantum non ad Solem: de ipso argen-
 to, ut instar solis luceat.

303. NÆVIS.] De mensis citreis intellegit. quibus
 nævi in pretio, siue nodi, ut de Benef. VII. cap. IX. ap-
 pella. Ibi vide. Libri autem mei, & alij, vinis referunt: ex
 quo Erasmus scit, venis. Plinius XIII. Mensis præ-
 cipua dos, in venas crissipis, vel in vortices variis.

304. CALCARE.] Obserua & paumenta igitur D
 aurata, non solum lacunaria.

305. SQ VALIDAM.] Sordidatam, pullatam: non
 autem, ut diuites aut honestiores, candidatam.

306. INSVLARVM.] Aedes vulgarias sic appel-
 lant, ut alibi dicimus: honestiores, Domus.

CAP. XXXVI. 307. DESINAT.] Meus desit:
 quod & Gruterus in quibusdam fatetur repperisse. Reli-
 gio sit mutare, cum è docto & veteri sermone sit peti-
 tum. Deest corrumpere, deest pendere. Propertius:

Et mihi non desunt molles pendere corollæ.
 Tacitus IV. Hist. Nec deerat ipse, stipatus armatis,
 vim Principis cōplete, nomen remittere. Lib. III.
 Nec deerat ipse vultu, voce, lacrimis misericor-
 diam elicere. Hirtius, de bello Hispanensi. Ut nullo
 tempore

A Ius, altus ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorum secretus cognoscit de moribus suis? Vt oras potestate, & quotidie apud me caussam dico.³⁰⁸ cum sublatum est conspectu lumen est, & conticuit vxor moris iam mei conscientia, totum diem mecum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere: Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. In illâ disputatione pugnacius locutus es: noli postea congregari cum imperitis, nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberiùs admonuisti, quam debebas. itaque non emendasti, sed offendisti. de cetero vide, non tantum an verum sit quod dicis, sed an ille cui dicitur,³⁰⁹ veri patiens sit.

Admoneri bonus gaudet: pessimus quisque correptorem aspergit patitur. In con-^{xxxvii} uiuio quorumdam te sales, &³¹⁰ in dolorem tuum iacta verba tetigerunt: vitare vulga-rem conuictum memento.³¹¹ solutior est post vinum licentia, quia ne sobriis quidem pudor est. Iratum vidisti amicum tuum ostiario causidici alicuius,³¹² aut diuitis, quod intrantem submouerat: & ipse pro illo iratus³¹³ extremo mancipio fuisti. Iraferis ergo³¹⁴ catenario canis: & hic cum multum latrauit, obiecto cibo mansuescit. recede longius, & ride. Nunc iste aliquem se putat, quod custodit litigatorum turbâ limen obfusum. nunc ille qui intrâ iacet, felix fortunatusque est: & beati hominis ac potentis iudicat indicium, difficilem ianuam. nescit durissimum esse ostium carceris. Præsume animo, multa esse tibi patienda. Numquis se hicme algere miratur? numquis in mari nau- seare, in viâ concuti? Fortis est animus, ad quae præparatus venit. Minus honorato loco positus, irasci coepisti conuinatori, vocatori, ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest, quam lecti premas³¹⁵ partem? honestorem te, aut turpiorem, potest facere puluinus?³¹⁶ Non æquis quendam oculis vidisti, quia de ingenio tuo male locutus est. Recipis hanc legem? ergo te Ennius, quo non delectaris, odiflet: &³¹⁷ Hortensius similitates tibi indiceret: & Cicero, si derideres³¹⁸ carmina eius, inimicus esset. ³¹⁹ Vis xxxix tu æquo animo pati³²⁰ candidatus suffragia? Contumeliam tibi fecit aliquis. numquid maiorem quam³⁰¹ Diogeni, philosopho Stoico? cui de irâ cum maximè differenti, adolecens

tempore legiones populi in hac prouincia defint haberi. Ipse Seneca, ut iterum emendo, De Constant. sap. cap. XVII. Vide.

^{308.} CVM SVBLATVM.] Sine admiratione hoc numquā legi, homini tot negotiis, tot studiis, & uxore etiam disticto, hanc tam arctam & cottidianam inquisitionem fuisse? Nos de totâ re, Manud. III. Dis fert. vlt.

^{309.} VERI PATIENS.] Quod nulli, nisi audituro, dicendum est. epist. XXIX.

CAP. XXXVII. ^{310.} IN DOLOREM.] Nempe, ut tu doleas, ut agere tibi facerent.

^{311.} SOLVTOR.] Et inde Lyæus Grecis quia soluit; Liber Latinis, ab hac quoque libertate.

D ^{312.} AVT DIVITIS.] Ita Muretus. cum in libris esset, aut vidisti. Quæ verba alij delent, mihi Muretianum illud placet.

^{313.} EXTREMO.] Nam vilissimi ad hoc munus.

^{314.} CATHENARIO.] Ad ipsum Ianitorem referri potest: qui more veteri in catenâ. Ouidius:

Ianitor indignè durâ religate catenâ. Suetonius de Claris Rhetor. Seruisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catenâ fuisse. Poëta vetus:

Ianitoris tintinnire impedimenta audio: commouentis se & venientis catenam. Poteſt tamen etiam propriè ad ipsum canem, qui ostium aſſeruabat. Petronius in Trimalcionis domo: Ad finistram enim intrantibus, non longè ab ostiarij cellâ, canis ingēs catenâ vincitus, in pariete erat pictus, superq.

scriptum, Caeu, caue canem. Pictus erat, ſed reipsa etiam erat: & illud tātum, ut imagine moniti, à viuo illo & verō cauerent. Suetonius Vitellio: Configit in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane.

^{315.} PARTEM.] Nam in uno lecto plures, tres, quattuor, prout numerus conuinuarum erat. Qui summus, honestus, honestior, medius, minimè, imus. Quid autem refert, inquit, in quâ parte lecti iaceas? Nos in Antiquis Lecti. Super iſtis conuiniorum ritibus.

^{316.} PVLVINVS.] Alij, puluinar. Vtrumuis reſtē: niſi quod hoc posterius, ſonet quiddam augustinus, & Puluinari ferē eſt deorum. Puluinum autem lectum ipſum accipe, non puluinios qui ſubſterni tergo aut cubitis iacentium ſolent. Ita & Consol. ad Martiam. cap. xvi. Exprobriatuuenibus noſtris puluinum ascendentibus. Lectulum dicit, in lecticâ.

^{317.} HORTENSIVS.] Apparet, nec eius scripta in pretio tunc fuiffe; & plus decori in actione, quam cure in ſcriptione habuiffe. quod & Cicero iudicauit.

^{318.} CARMINA EIVS.] Vulgo tunc derifa. Satyricus: —ridenda poēmata malo,

Quam te conficiæ diuina Philippica famæ.

C A P. XXXVIII. ^{319.} VIS TV.] Vellem ego, Non vistu.

^{320.} CANDIDATVS.] Petitor. nam qui in hanc aleam comitiorum ſe dat, optare potest proſperum iactum, quemcumque debet ferre. Qui autem ſcribunt, edunt: q̄ quoque candidati quidam Famae videntur, ideoq̄ iudicia & quiter audire.

^{321.} DIOGENI.] Eſt ille, qui in Stobæo ſapicule

F 2 cito.

- lescens proterius inspuit. tulit hoc ille leniter ac sapienter. *Nonquidem, inquit, irascor: sed A dubito tamen, an irasci oporteat.* Cato noster melius. cui cum caussam agenti, in frontem medium, quantum poterat attractâ pingui saliuâ, inspuisset ³²² Lentulus, ille patrum nostrorum memoriâ factiosus & impotens, abstersit faciem, &, *Affirmabo*, inquit, *omnibus, Lentule, falli eos, qui te ³²³ negant os habere.* Contigit iam nobis, Nouate, benè componere animum, si aut non sentit iracundiam, ³²⁴ aut superior est: videamus quomodo ³²⁵ alienam iram leniamus. nec enim sani esse tantum volumus, sed sanare. Primam iram non audebimus oratione mulcere, surda est & amens: dabimus illi spatium. remedia ³²⁶ in remissionibus profunt: nec oculos tumentes tentabimus, vim rigentem mouendo incitaturi, nec cetera vitia dum feruent. Initia morborum ³²⁷ quies curat. Quantulum, inquis, prodest remedium tuum, si suâ sponte desinentem iram placat? Primum, ut citius desinat, efficit: deinde custodiet, ne recidat: ipsum quoque impiatum, quem non audet lenire, fallet. Remouebit omnia vltionis instrumenta. ³²⁸ simulabit iram, ut tanquam adiutor & doloris comes ³²⁹ plus auctoritatis in consiliis habeat. B inoras necet: & dum maiorem querit pœnam, præsentem differet. omni arte requiem furori dabit. Si vehementior erit; aut pudorem illi cui non resistat, incutiet, aut metum. Si infirmior, sermones inferet, vel gratos, vel nouos, & cupiditate cognoscendi auocabit. Medicum aiunt, cum regis filiam curare deberet, nec sine ferro posset, dum tumentem mammam leniter fouet, scalpellum spongâ tectum induxisse. Repugnasset puella remedio palam admoto: eadem, quia non exspectauit, dolorem tulit. Quædam non nisi decepta sanantur. Alteri dices: Vide ne iniicis iracundia tua voluptati sit. Alteri: Vide ne magnitudo animi tui, creditumque apud plerosque robur, cadat. Indignor mehercule, & non inuenio dolendi modum: sed tempus exspectandum est. dabit pœnas. Serua istud in animo tuo. cum potueris, & pro morâ reddes. Castigare vero irascentem, & vltro obuiam ire ei, incitare est. Variè aggredieris, blandeque: nisi fortè tanta persona eris, ut possis iram comminuere: quemadmodum fecit diuus Augustus, cum coenaret apud ³³⁰ Vedium Pollionem. Fregerat vnum ex seruis eius crystallinum. rapi eum Vediū iussit, nec vulgari quideam peritum morte: murænis obiici iubebatur, quas ingens piscina continebat. *Quis non hoc illum putaret ³³¹ luxuriæ caussâ facere? sauitia erat.* Euasit ³³² è manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes: nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, nec ³³³ esca fieret. Motus est nouitate crudelitatis Cæsar, & illum quidem mitti,
- citatur, & fragmenta ostendunt mentem & neruos habuisse. Alibi degeneravit eius nomen in Diogenis. Vide Manud. I. Dissert. XI.*
- ^{322.} *LENTVLVS ILLE.*] Intellegit, meâ opinione, Cn. Cornelium Lentulum Clodianum, qui Consul fuit anno Vrbis DCLXXXI. De eius ingenio proteruo & improbo Sallustius in fragmento, apud Agellium in Noct. lib. XVIII. cap. IV. Cn. Lentulus, cui cognomentum Clodianum fuit, perincertum stolidior an vanior.
- ^{323.} *NEGANT OS.*] Ioco se: vulgo dicunt te sine fronte & ore esse (ob insignem impudentiam:) ego patronus veniam in hac parte, & affirmabo expertus te os habere. è quo scilicet tam fæde expuis.
- ^{324.} *CAP. XXXIX. 324. AVT SVPERIOR.*] Aut cum sensit, vicit.
- ^{325.} *ALIENAM IRAM.*] Ultimum membrum ex diuisione, cap. V. Vide.
- ^{326.} *IN REMISSIONIBVS.*] Medicorum scito. qui negant in accessionibus medendum.
- ^{327.} *QVIES CVRAT.*] Ut æger quiescat.
- ^{328.} *SIMVLABIT IRAM.*] Sic Otho (I. Hist. Taciti) Marium Celsum, simulatione iræ vinciri iussum, & maiores pœnas daturum affirmans, præsenti exitio subtraxit.
- ^{329.} *PLVS AVCTOR.*] Tacitus I. I. Hist. de Spurinnâ: Fit alienæ temeritatis comes Spurinna, primò coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis consiliis inesset, si sedatio mitesceret.
- ^{330.} *VEDIVM POLL.*] Nomen restituit Pincianus. & Plini locum facientem adduxit, ē libro I X. Inuenit in hoc animali (*murenâ*) documenta sauitiae Vediū Pollio, eques R. ex amicis D. Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia. Narrat idem Dio Cæsius libro LIV. & mortuum hunc Vedium, anno Vrbis DCCXXXIX. D Heredem ex plurimâ parte reliquit Augustum, cui & piscinas. ex Seneca apud Plinium, lib. IX. cap. LIII. In Cæsaris piscinis, à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum spirasse, scribit Annæus Seneca. Piscine istæ apud Pausingum, ubi & villam habuit, fuisse videntur, ex Dione. Est hic vir, cuius nomine Augustus male audit, ut in luxu proieco amicorum conniuens aut indulgens. Tacitus I. Annal.
- ^{331.} *LVXVRIAE.*] Ut pisces magni tunc pretij ad manum semper haberet.
- ^{332.} *E MANIBVS.*] Conseruorum, abducentium.
- ^{333.} *ESCA.*] Pisibus, qui lento morsu arrodeabant, aut jugillabant.

A mitti, crystallina autem omnia coram se ³³⁴ frangi iussit, ³³⁵ compleri que piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus: bene ³³⁶ vsus est viribus suis. Et coniuvio rapi homines ³³⁷ imperas, & noui generis pœnis lacinari? si calix tuus fractus est, viscera hominis distraherentur? tantum tibi placebis, vt ibi aliquem duci iubeas ³³⁸ vbi Cæsare est?

Sic ³³⁹ instadum potentia est, vt iram ex superiori loco aggredi possit, ³⁴⁰ in alè tractabilem, ac talem dumtaxat, qualem modò retuli, feram, immanem, sanguinariam, quæ iam insanabilis est, nisi maius aliquid extimuit. ³⁴¹ *Pacem demus animo, quam dabit præceptorum salutarium assidua meditatio, actusque rerum boni, & intenta mens ad vnius honesti cupiditatem. ³⁴² Conscientiae satis fiat. nil infamam laboremus: sequatur vel mala, dum bene ³⁴³ merearis. At vulgus animosa miratur, & audaces in honore sunt: placidi pro inertibus habentur. Primo forsitan aspectu, sed simulac æqualitas vitae fidem facit, non segnitiem illam animi esse, sed ³⁴⁴ pacem, veneratur idem illos populus, colitque. Nihil ergo habet in se vtile tater ille & hostilis affectus; at omnia è B contrario mala, ferrum, ignes: pudore calcato, cædibus inquinavit manus, ³⁴⁵ membra liberorum dispersit. Nihil vacuum reliquit à scelere, non gloriae in memor, non infamiae metuens,inemendabilis cum ex irâ in odium occalluit. Cateamus hoc malo, ³⁴⁶ purgemusque mentem, & extirpemus raditus ea vitia, quæ quamvis tenuia vnde-cunque ³⁴⁶ hæserint, renascentur: & iram non temperemus, sed ex toto remoueamus. Quod enim malæ rei temperamentum est? poterimus autem, ad nitam modò. Nec vlla res magis proderit, quam cogitatio mortalitatis. sibi quisque vt alteri dicat: Quid iuuat, tanquam in æternum genitos ³⁴⁷ iras indicere, & breuiissimam ætatem dissipare? quid iuuat, dies quos in voluptatem honestam impendere licet, in dolorem alicuius tormentumque transferre? Non capiunt ³⁴⁸ res istæ iacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? quid certamina nobis accersimus? quid imbecillitatis oblitus, ingentia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles consurgimus? Iam istas iniurias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri.

C ^{334. FRANGI IVSSIT.]} Ne vtrâ materies ire essent, & eiusmodi sanitas. Plutarchi salutare hic præceptum inseratur: Temperandum esse illis, qui iracundo sunt ingenio, ab artis & exquisitis polculis, signis, gemmis pretiosis. Hæc enim deiciunt de statu animum, si perierunt: non item illa, quæ parabilia sunt & vulgata. Itaque cum Nero tabernaculum quoddam octangulum, eminenti specie & splendore comparasset: Seneca ad eum, Ostendisti te ipsum, inquit, pauperem. si enim hoc perdisseris, simile non recuperabis. Et dictio Senecæ vera. paulò enim post naufragio tabernaculum hoc periiit.

^{335. COMPLERIQUE.]} Non fragmentis ipsis crystallinorum, opinor. unde enim ea tam multas & ingens piscina erat, ut premisit: sed simpliciter com- D plerit, terrâ alioq. aggere.

^{336. VSVS VIRIBVS.]} Petronius: Intentans in oculos Thryphenæ manus, usurum me viribus meis clamaui. Significat pro summo iure & potentia facere, & uti suo bono.

^{337. IMPERAS.]} Meus, viperas. Audacter scribo, viperis: vel, ad viperas. & Senecam in suffragium aduoco. De Clem. 1. cap. xvi. de ipso hoc Vedio: Seruos, qui se aliquid offenderant, in viuarium, quid aliud, quam serpentibus, obiici iubebat. Et sunt murenae, ut anguilla, in speciem colubrini generis.

^{338. VBI CÆSAR.]} Ad cuius occursum, etiam noxij dimittabantur, iam puniendo. In Dione alibi legi: & hoc reuerentiae, ab exemplo Vestalium, datum.

iam CAP. XL I. ^{339. INSTANDVM POT.]} Sic in-stare & urgere ipsa potentia debet.

^{340. MALE TRACTAB.]} Ex meo & quibusdam, & male tractare: at talem dum.

^{341. *PACEM DEMVS.]} Defecta & hiulca sunt: at non aliena omnia deinceps ab hoc loco, ut elegans ille vir censem. Conueniunt vero, & aptè in fine ma-nita hæc communiter contra iram aut repeit, aut addit. Aliquid igitur dumtaxat intercidit, & deuinctio cum prioribus.

^{342. CONSCIENTIAE.]} At contrâ Plinius effa-tur: Multos famam, conscientiam paucos vereri.

^{343. MERÉARIS.]} Aly, meritis, meretis, & meus merentis. rectissime: valetq. merentes.

^{344. PAGE M.]} Animi introrsum compositi & equabilis tranquillitatem.

^{345. MEMBRA LIB.]} Ut Medæa.

CAP. XL II. ^{346. HÆSERINT.]} Si hoc re-stum, dicendum erat, vbi cumque hæserint. At libri exierint: quod probandum. Unde cumque ex re-liqua radice leuiter se ostenderint, renascentur & ex-surgent in arborem.

^{347. IRAS INDICERE.]} Prisco & prauo more, denunciabant iniurias, & indicebant: sic, uti pu-blicè, bellum. Notavi exempla ad 11. Annal. Tacit., ad verba: Epistolas componit, quis amicitiam ei tenunciabat.

^{348. RES ISTÆ.]} Quæ istæ res? valde infinitè dictum. Pinciani quedam exemplaria, res gestæ. At meo animo verum & bellum, res angustæ. In relaxâ & vbere, licet aliquid prodigere, & stultitiam pa-tiuntur

iam par acerrimum media³⁴⁹ mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam seditiosi con-A
turbamus? stat super caput fatum, & pereuntis³⁵⁰ dies imputat, propriusque ac pro-
pius accedit. Istud tempus, quod alienæ destinas morti, fortasse³⁵¹ citra tuam est.

XLI. Quin potius vitam breuem³⁵² colligis, placidamque & tibi & ceteris praestas? quin po-
tius amabilem te, dum viuis, omnibus desiderabilem, cum excesseris, reddis? Et quid il-
lum, nimis³⁵³ ex alto tecum agentem, detrahere cupis? quid illum oblatrante tibi, hu-
milem quidem & contemptum, sed superioribus acidum ac molestum, exterrere viri-
bus tuis tentas? Quid seruo? quid domino? quid regi? quid clienti tuo irasceris? sustine
paullum. venit ecce mors, quæ nos pares faciat. Ridere solemus inter³⁵⁴ matutina hare-
næ spectacula, tauri & ursi pugnam inter se³⁵⁵ colligatorum: quos, cum alter alterum
³⁵⁶ vexarit,³⁵⁷ sus confector exspectat. Idem facimus. aliquem nobiscum alligatum la-
cessimus: cum victo victoriique finis³⁵⁸ æquè maturus immineat. Quiet potius pac-
tique, quantulumcumque superest, exigamus. nulli cadauer nostrum iaceat inuisum.
Sæpè rixam concilium in vicino incendium soluit: & interuentus feræ, latronem B
viatoremque diducit. Colluctari cum minoribus malis non vacat, ubi metus maior ap-
paruit. Quid nobiscum dimicione & insidiis? numquid amplius isti cui irasceris,
quam mortem optas? etiam te quiescente morietur. perdis operam: facere vis, quod fu-
turum est. Nolo, inquis, utique occidere, sed exsilio, sed ignominia, sed damno afficere.
Magis ignosco ei, qui vulnus inimici, quam qui³⁵⁹ pusulam concupiscit. hic enim non
tantum mali animi est, sed pusilli. Siue de ultimis suppliciis cogitas, siue de leuioribus;
quantulum est temporis, quo aut ille poenâ suâ torqueatur, aut tu malum gaudium ex
alienâ percipias? Iam ipsum spiritum³⁶⁰ exspuimus, interim dum trahimus. Dum inter
homines sumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo sumus: de-
trimenta, iniurias, conuicia, vellicationes contemnamus, & magno animo brevia fera-
imus incommoda. Dum respicimus, quod aiunt, versamusq; nos, iam mortalitas aderit.

tiuntur opes: at in tenui & angustâ, omnis iactura
nocet. Accommodat ad tempus, quod angusto orbe
volvitur.

349. MORS DIR.] Meus, media pars. an Parca?

350. DIES IMPVTAT.] Quos labi aut excidere
tristibus & prauis curis patimur; eos fatum colligit
tamen, & in Expenſi tabulis ponit.

351. CITRA TVAM.] Hoc esset, intra tuam mor-
tem: quod attendenti hic non facit: imò contrâ vult
dictum: ultra tuam est. Itaque reducam mei & ve-
terum aliquot librorum scriptum, circa tuam.

CAP. XLIII. 352. COLLIGIS.] Opponit
Dissipandi verbo, quo v̄sus ante. Colligit vitam,
qui nihil perire ex eâ patitur, qui dies disponit & im-
pendit: qui contrâ dissipat, perdit.

353. EX ALTO.] In fortunâ & loco altiore.

354. MATVTINA.] Cum ferarum spectacula &
certamina dabantur. Sic Epist. LXX. In ludo bestia-
riorum, vnum è Germanis, cum ad matutina spe-
ctacula pararetur. Plura ibi.

355. COLLIGATORVM.] Mos notetur. solent be-
stias inter se colligatas dare: an ut impetus minor
esset, & mutuò se duntaxat vexarent? Apparet ex
his que addit: tum & ex alio loco, De Breuitate vitæ,
cap. XIIII. Primus Sulla leones in Circo solutos
dedit. Antea ergo ligatos: & vt minus libera pu-
gnandi aut saeuendi facultas esset. Contrâ est, quid
lego homines per sauitiam simul ligatos, & vt se se
necessariò interficerent. Dio in Commodo: Quosdam,
quod cunctarentur aduersarios interficere, vna
cum eis ligari, atq; ita simul omnes pugnare iussit.

356. VEXARIT.] Hoc est quod dixi, per lusum
hac facta videri, non in legittimam pugnam.

357. SVS CONFECTOR.] Viri docti hoc suggestur,
& valedicent. quid dicam? bardum me, qui non
satis capio de hac sue confectrice. Aprum aliquem in
eos immisum? logi. Libri mei & alijs, suis confector:
quidam, finis confector. Sed suis, mihi verisimum.
nempe post lusoriam pugnam, uterque veram init &
taurus & ursus: in quos? in bestiarios, qui occidunt:
ideoq; communi & tritâ voce Confectores dicuntur.
Suetonius Augusto: In Circo aurigas, cursoresque,
& confessores ferarum produxit. In Nerone: Ex
iisdem ordinibus confessores feratum, & varia
arenæ ministeria.

358. AEQUE MATVRVS.] Meus & meliores alijs,
finis & quidem matutinus, Vellem, finis, & qui-
dem maturus, immineat. Non diu protollemur:
confectrix illa mors utrique imminet. Sunt qui ma-
tutinus teneant; & quia non ultra horas matutinas
ille lusus, ad spectum ad eam breuitatem.

359. PVSLAM.] Credo verissime hoc Muretum,
siue quis alius invenitor. In vulgatis, pūctiunculam:
in scriptis, insulam: in meo, per insulam, sed ita ut
illud p. lineola traiectu sit, nec per integrè scriptum.
Quocumque me verti, nihil melius Pusulâ. quam vel
Pustulam scabiemq; accipe; vel, ut in Columellâ,
Erysipelas, siue sacrum ignem. quem hodieq; impreca-
ri mos est. Alij tamen Insulam hic legunt, & de exsilio
siue relegatione capiunt: longinquo aut duro sermone.

360. EXPVIMVS INTERIM.] Malim hac distin-
gui: iam ipsum spiritum exspuimus, (vel exui-
mus.) Interim, dum trahimus, dum inter homi-
nes sumus, colamus humanitatem. Faciamus. &
nos quoque qui litteras humaniores colimus, à linore,
à morsu remoti, in primis illam.

L. AN-